

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ENDÜLÜS MERSİYESİ'NİN TERCÜME VE TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Saad YOUSİF JASİM

Danışman

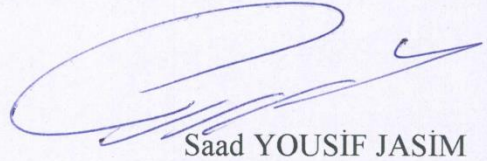
Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

Erzincan, 2019

TEZ BİLDİRİMİ

Tarafımca yazılmış olan “Endülüs Mersiyesi’nin Tercüme ve Tahlili” isimli yüksek lisans tezimi intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik kurallarını ihlal edecek ve intihal olarak nitelendirilebilecek her hangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve bilimsel etik kurallarına uygun olacak şekilde elde edildiğini, ayrıca yine bilimsel etik ve kurallara uygun olarak çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Saad YOUSIF JASİM

TEZ KABUL TUTANAĞI

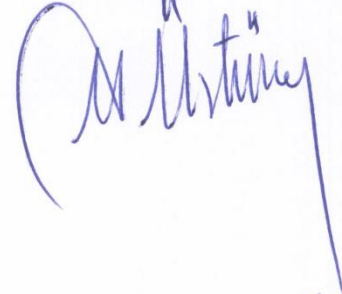
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Saad Yusuf JASIM'e ait ENDÜLÜS MERSİYESİNİN TERCÜME ve TAHLİLİ adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri: Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cihat ÜSTÜN

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Yakup KIZILKAYA

ENDÜLÜS MERSİYESİ'NİN TERCÜME VE TAHLİLİ

Saad YOUSİF JASİM

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

ÖZET

Endülüs tarihi, Müslümanlar için ibret verici mühim bir tarihi vakadır. Milletler bu gibi tarihi vakaları edebiyatlarıyla gelecek nesillere aktarır, şiirleştirir ve destanlaştırırlar. Endülüs mersiyesi de İslâm âlemi için hüznü bir tarihi olayı aksettirir. Büyük bir coğrafya parçasının elden çıkışının, bir devlet ve o devletle birlikte bir medeniyetin çöküşünün hüznü aksettirilmeye çalışılır. İşte Endülüs Mersiyesi böyle bir kaybın ardından doğan derin üzüntüyü en acı şekilde terennüm eden edebî eserlerden biridir. Bu mersiye'nin önemine binaen, onun günümüze kadar birçok tahlil ve tercüme yapılmıştır. Ancak biz bu tercüme ve tahlillerden farklı olarak şiirin çeviribilimsel bir analiziyle birlikte biraz daha derin bir analizini yapmaya çalıştık. Eserde mevcut tahlillerde gözden kaçırılmış birçok duygu düşünce ve hayallerin ortaya çıkarılmasına çalıştık. Kısaca bu çalışmada daha analitik bir yol takip ettik.

Birinci ve ikinci bölümde mersiye'nin oluştuğu coğrafya ve tarihi hakkında kısa bilgiler verdik. Üçüncü bölümde ise mersiye'nin kendi fikir ve görüşlerimden hareketle eserin tercüme ve tahlilini gerçekleştirdim.

Bu çalışmayı yürütürken şahsımı gerekli kaynaklara yönlendiren, çeviri prensipleri ile birlikte tahlil sanatının inceliklerini gösteren danışman hocam Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ'e teşekkürlerimi arz ederim.

Anahtar kelimeler: Ebu'l-Bekâ' er-Rundî, mersiye, şehir mersiyesi, edebî sanatlar, tercüme, tahlil.

THE TRANSLATION AND ANALYSIS OF ANDALUSIA'S ELEGY

Saad YOUSIF JASIM

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences Department of
History, Master Thesis, September 2019**

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

ABSTRACT

My connection with Andalusian history is based on high school years. I wanted to see the traces left behind by the deep civilization and unique history of our Andalusian and Muslim ancestors. When the name of Andalusia passed, special feelings covered me and there was a deep impression in the hearts of all Muslims. This civilization in particular occupies eight centuries of time with Western Arabic Civilization, and this jihad in general for Islamic civilization, sciences and God's resurrection. Andalusia is the glory and bleeding scar that is lost in our hearts. We remember a deep sorrow when we remember him and the tragedies that lived there. These dramas were not the weakness of the ancestors of the Muslims. Because they were the light and the knowledge that Islam carries and the other carrying and the idealistic powers. The real reason for the negativities that have taken place is conflicts, position-position conflicts and alliances made against each other with enemies. All of these reasons, of course, caused weakness and breakage. Therefore, geography of Andalusia is a very valuable and expensive historical derrick for us. For this reason we chose to work with a different perspective on the translation and transcriptional analysis of the Andalusian. This work will reveal some subtleties that have been inadequate in bringing the previous studies on this subject to light. In this regard, my thesis manager Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ was an important contributor. Thank you personally.

Key words: Ebu'l-Beka 'er-Rundî, mersiye, city mersiyesi, literary arts

KISALTMALAR

b. ....: bin (oğlu)

bkz. ....: bakınız

C .....: cilt

H .....: hicri

s. ....: sayfa

thk. ....: tahkik

yay. ....: yayınlar

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
GİRİŞ	1
I. BİRİNCİ BÖLÜM	3
A. Endülüs	3
1. Endülüs Kelimesinin Anlamı	3
2. Müslümanların Fethinden Sonra Endülüs.....	3
3. Endülüs Yarımadasının Fetih Fikri	4
II. İKİNCİ BÖLÜM.....	6
B. İslami Dönem Endülüs Medeniyeti	6
1. İslâm Hâkimiyeti Altındaki Kavimlerin Yaşayışları ve Üç Semavi Din	6
2. Müslümanların Endülüs'teki Durumu ve Yeni Toplumda Hayat	6
3. İslâmiyet Öncesinde Şiir ve Arap Edebiyatı	7
4. Şiir Türleri	9
5. Endülüs'te Edebiyat ve Meşhur Şairlerin Şiirlerinden Örnekler	14
6. Çağlar Boyunca Mersiye.....	15
Birinci Köken:	15
İkinci Köken	16
Üçüncü Köken	16
7. Eski Medeniyetlerde Risâ	17
III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	20
C. Arap ve Türk Edebiyatında Mersiye	20
1. Türk Şiirinde Mersiye, Ağıt ve Sagu	20
2. Cahiliye Döneminde Risâ	22
3. İslâm'ın Başlangıcında Arap Aklı.....	24
4. Emeviler Dönemi Ağıtlar	26

5. Abbâsî Döneminde Mersiye.....	28
6. Endülüs Şehirleri Hakkında Yazılan Mersiyeler ve Özellikleri.....	29
7. Endülüs Hakkında Mersiye Yazan Önemli Şairler	30
9. Irak Medeniyetinin Endülüs'e Geçiş Sebepleri.....	31
10. Irak Medeniyetinin Tesirine Karşı Endülüs'ün Durumu	34
IV. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	36
D. Ebü'l-Bekâ er-Rundî.....	36
1. Hayatı ve Endülüs Hakkında Yazdığı Mersiyenin Tahlili ve Şerhi.....	36
2. Endülüs Mersiyesinin Tercümesi	37
3. Endülüs Mersiyesi'nin Tahlili.....	41
4. Endülüs Mersiyesinin Şerhi	45
5. Endülüs'ün Düşüşü ve Ebediyen Kaybedilmesinin Sebepleri	74
V. SONUÇ.....	76
VI. KAYNAKÇA.....	79

GİRİŞ

Ağıtlar, insanın iç dünyasında oluşan acıların bir çeşit dışa vuruş biçimidir. Ağıtlarda insanların duygu ve kederleri onları söyleyen şariler aracılığıyla dile getirilir. Bu türler vasıtasıyla halkın acılarına tercüman olunur. Endülüs Emevileri sınırları genişletmek yerine bilim ve kültür alanında gelişmelere önem verdiler. Birçok kütüphane ve medrese inşaa ettiler. Başkent Kurtuba dünyanın en önemli ilim merkezlerinden biri oldu. İslam dünyasındaki eserler Endülüs'e taşındı. Avrupalı öğrenciler Endülüs Emevilerinin kurduğu medreselerde eğitim öğretim görmüştür. Endülüs Mersiyesi'nin penceresinden bakıldığında da o zamanki halkın acı ve kederleri, hüznüleri gözlemlenebilir. Endülüs'ün kaybından doğan acının bir şarinin iç dünyasında ne gibi fırtınalar kopardığı görülebilir. Şiir, hem duyuş hem duyuruştur; ancak her okur bu duyuş ve duyuruşları yeterli düzeyde anlayamamakta, onları ihata edememektedir. Tercüme ve tahlil işte bu noktada devreye girmektedir. Tercüme ve tahlil, şairlerin duyuş ve duyuruşlarını kitlelere daha açık bir şekilde iletmek için etkili yollardır.

Endülüs Mersiyesi'nin yazılmasına sebep olan tarihî olay koca İslâm tarihinin mühim bir parçasıdır. Bu sebeple Endülüs Mersiyesi, yalnız edebi-trajik yönüyle değil aynı zamanda tarihi yönüyle de ele alınmalıdır. Bu sebeple bu çalışma esnasında, İhsan Abbas'ın *Endülüs Edebiyatı Tarihi*, Muluk-u Tavâif ve Murabıtlar Dönemi; Dr. Ömer Ed-Dakkâk'ın *Endülüs Edebiyatı Konuları ve Sanatları*; Ali Samâdî'nin hicri 5. yüzyılda yazdığı *Endülüs Şiirinde Hüznü Olgusu*; Rebi B. Selâme'nin doktora tezi olan *Endülüste İslâmî Çile Edebiyatı*; Hüseyin Harbuş'un yüksek lisans tezi olan Endülüs'te *Ağıt isimli* eserlerini de tarayarak mersiye'nin tercüme ve tahlilinden önce mersiye hakkında genel bir bilişsel bir alt yapı oluşturduk.

Endülüslü şair Ebu'l-Bakâ er-Rundî'nin meşhur bir mersiyesi olan Endülüs Mersiyesi, okuyanlar üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Arap dilinde yazılmış olan bu eserin muhtevasının Türkçe gibi geniş imkânları bulunan bir dilde de derin anlamlar taşıyacağı bir gerçektir. Dolayısıyla biz bu mersiye'yi Türk muhayyilesine taşımak için onun oluştuğu tarihi safhalarla birlikte coğrafi muhitini Endülüs kelimesinin etimolojisini de sergilemeyi münasip bulduk. Bu sebeple birinci bölümde Endülüs

yarımadasının coğrafi durumu, Endülüs kelimesinin anlamı, İslâm fethinden sonra Endülüs, Endülüs yarımadasının fethi fikri, Endülüs'ün fethinin zorlukları, liman ve gemilerin durumuna da kısaca değindik.

İkinci bölümde Endülüs'te yapılan fetihler ve bu fetihlerin fatihlerini, Endülüs'te İslâm hâkimiyeti altında yaşayan kavimleri ve burada yaşayan üç semavi dinden bahsettik. Yine bu bölümde bu yarımada da gelişen şiir ve edebiyat hakkında da kısa bilgiler verdik. Çünkü Endülüs mersiyesi böyle topyekûn bir medeniyetin kaybından doğan bir hüznü anlatmaktadır.

Üçüncü bölümde Türk şiirindeki mersiye, ağıt ve sagu türleriyle, Arap Cahiliye Dönemindeki risâyı mukayese ettik. İslâm'ın başlangıcında Emeviler dönemindeki ağıt, Abbâsî dönemindeki mersiye ve Endülüs şehirleri hakkında yazılan mersiyeler ve bunların özelliklerini de ele aldık.

Dördüncü bölümde ise Ebü'l-Bekâ er-Rundî'nin hayatı ve Endülüs hakkında yazdığı mersiyenin tercüme ve tahlilini sergiledik.

I. BİRİNCİ BÖLÜM

A. Endülüs

Endülüs, üçgen şeklinde olması ve doğu tarafından daralması sebebiyle yarımada olarak isimlendirilmiştir. Endülüs, şu anki İspanya ve Portekiz devletini içine alan bölgede bulunmaktadır. Yaklaşık altı yüz bin kilometrekarelik bir alana sahip olan Endülüs'ün bir diğer ismi ise İber Yarımadası'dır. Yarımada, diğer adı Septe olan Cebel-i Tarık Boğazı'yla Afrika kıtasından ayrılmaktadır. Araplar ise bu boğaz'a 'daracak yol' anlamına gelen "Durubu'z-zukak adını vermişlerdir ("El-Hamyerî, 1975, s. 32).

1. Endülüs Kelimesinin Anlamı

"Endülüs kelimesi, bazı ilkel kabilelerden oluşan Norveç, İsveç, Danimarka gibi İskandinav dillerinden gelmiştir. Bu ülke üzerinde yaşayan halkların adından dolayı bu yarımada 'Fandelusya' denmiştir. Zamanla bu isim aşınmaya uğrayarak 'Endulusya' şekline dönüşmüştür. İslâmi fetihlerin başlarında ise 'Endülüs' şeklini almıştır. Bu isim Müslümanlar arasında artık, Müslümanların geçmişte yaşadıkları ve bir müddet hüküm sürdükleri malum bölgenin adı olarak kullanılmaktadır" (El-Hacî, 1981, s. 37).

2. Müslümanların Fethinden Sonra Endülüs

"İspanya'nın fethinden sonra hem Araplar hem Berberîler bu yarımada yerlilerle birlikte yaşamaya başlamışlardır. Müslüman Araplar'ın pozitif yöndeki davranışları adada yaşayan yerli halk ile onların kaynaşmalarında mühim rol oynamıştır. Yarımada halkı arasındaki hoşgörü sayesinde de Araplar ve diğer kavimler iç içe olmuşlar ve bu halklar birbirleriyle evlenmişleridir. Dolayısıyla burada yeni sosyal bir tabaka oluşmuştur. Endülüs'te oluşan hem Arap hem Berberî hem de yerlileri temsil eden bu yeni tabakanın çocukları yarımada farklı bir etnik sınıf ortaya çıkarmıştır. Bunlar Araplaşmış yerlilerden başkaları değildir. Ayrıca yarımada Hristiyan ve İspanyollar vardı ki bunlar da Hristiyan dinine bağlı

idiler ancak Arap dili edebiyatı ve kültüründen etkilenmiş, yeni bir kültürel tabakaya dönüşmüş o tabakaya mensup olmuşlardı.” (Es-Sercânî, 1911, s. 3-6).

3. Endülüs Yarımadasının Fetih Fikri

“İber yarımadasının fetih fikrinin oluşması Hz. Osman’ın hilafet dönemine tesadüf etmektedir. Hicri 36 yılında Doğu İspanya sahillerinde Müslümanlar’ın faaliyetleri mevcuttu ve Ukbe bin Nâfi’ el-Fahrî, Boğaz’ı geçip İspanya’ya kadar ulaşmayı planlamıştı. Doğu Cezayir, Meyruka, Menurka ve Elyabise’de Mûsâ b. Nusayr’in oğlu da fetih hazırlıklarını sürdürmekteydi. Zehebî’nin bildirdiğine göre bu bölgeler Hicri 89 yılında fethedilmiştir.”(Ez’Zehebî, 2010, s. 104).

"Endülüs'ün fehtinin gerçekleşebilmesi için birtakım engeller vardı ve bu engellerin aşılabilmesi için de başarılı çözümler gerekiyordu. Bu zorluklar şunlardı:

- 1) Denizi geçmek için yeterli sayıda gemi yoktu.
- 2) Hristyan Bilyar Adaları, İslâm ordusunun arka tarafında yer almaktaydı.
- 3) Cebeli Tarık Boğazı’nda bulunan ve Hristyanların elinde olan Septe limanı İslâm ordularını tehdit etmekteydi.
- 4) Müslümanlar sayıca azdı.
- 5) Hristyanlar ise sayıca Müslümanlardan oldukça fazlaydı.
- 6) Müslümanlar Endülüs’ün coğrafi durumunu bilmiyorlardı.

Tüm bu engellere rağmen Mûsâ bin Nuseyr fetihten vazgeçmemiş ve aksine gece gündüz çalışarak görülmemiş bir azimle yarımadaının fethi için çabalamış ve birtakım planlar ortaya koymuştur "(Es-Sercânî, 2011, s. 24).

“Musa bin Nusayr’ın ilk ve en önemli adımı gemiler inşa etmek olmuştur. Hicri 87-88 yılında büyük bir gayretle işe başlamış, Kuzey Afrika’da da birçok liman oluşturmuştur. ("el-Makarri,1968, s. 257) Mûsâ bin Nusayr, Berberîlere İslâm’ın kurallarını öğretmek için büyük emek vermiştir. Bu amaçla Şam'dan ve Doğu Arap İslâm ülkelerinden İslâm dinini öğretecek meşhur âlimler getirtmiştir. Bu âlimler, Müslüman olmadan önce Musa bin Nusayr ile beş yıl boyunca savaşan Berberîlere dinin

kaide ve amellerini öğretmiş ve onlar da asker olup savaşlara katılmışlardır.” (Es-Sercânî, 2011, s. 37).

“Tarık bin Ziyad takva sahibi, cihad sevgisi ve savaşma becerisi olan, tek dileği de Allah yolunda şehit olmak olan Berberî bir komutandı.” (Es-Sercânî, 2011, s. 37).

“İslâm dininin ırkçılığa karşı bir anlayışa sahip olması sebebiyle Arap olmayan Tarık bin Ziyad komutanlığa seçilmiştir. Onun komutanlığa seçilmesindeki en önemli sebeplerden biri de Berberîleri İslâm’a ısındırmak ve onları ırkçılığın psikolojik baskısından kurtarmaktı. Bu sebeple Berberîler de ona güvenip savaşa katılmışlar ve İslâm’ın hedeflerine ulaşmak için Müslüman Araplarla birlikte savaşmışlardır. Liderlik konusunda zekâsı ve becerisiyle bilinen Mûsâ bin Nusayr da fetih sürecinde, İslâm ordularının arkasını korumak için Bilyard adalarını fethetmiştir.” (Es-Sercânî, 2011, s. 38.).

II. İKİNCİ BÖLÜM

B. İslami Dönem Endülüs Medeniyeti

1. İslâm Hâkimiyeti Altındaki Kavimlerin Yaşayışları ve Üç Semavi Din

İslâm dini, insanlığı yalnızca inananlar ve inanmayanlar diye ikiye ayırmaktadır. İslâm'a göre bu dini kabul etmiş olanlar hangi dil, kültür ve ırka sahip olurlarsa olsunlar eşit sayılırlar, hiçbir farklı muameleye tabi tutulmazlar. İslâm devletleri ise insanı inançlarına göre değerlendirmekle birlikte, farklı inanca sahip olanlara da haksız muamele etmezler, onlara inanç ve inançlarını yaşama hak ve hürriyetleri tanırlardı. İslâm fakihleri de bu bakımdan dünyayı siyasi olarak Dâr-ül Harb ve Dâr-ül İslâm olarak iki bölüme ayırmaktadır. Bu anlayışa göre İslâm dini, muhaliflerine Dâr-ül İslâm çatısı altında vatandaşlık hakkı vermekte ve geniş hürriyet alanları açmaktadır. İslâm dinindeki bu müsamaha İslâm yurdunda yaşayan farklı toplulukları bir araya getirmiş, dolayısıyla Dar-ül İslâm çeşitli dinlerin, inançların, mezhep ve kültürlerin adeta bir mozaiği hâline gelmiştir. Farklı kültür unsurlarının bir arada yaşayabilmeleri içinse kanunlar oluşturulmuştur. Bu gelişmeler ışığında İslâm yurdunda bulunan insanlar İslâmi kaidelere uygun bir şekilde yaşamaya başlamışlardır.” (İbn Sa‘d, 2001, s. 1325).

“İslâm toplumlarının diğer topluluklarla bir arada yaşamaya başlamaları Hayber Gazvesi sonralarına dayanmaktadır. Nitekim Hayber Gazvesi’nden sonra Yahudi kabileleri olan Elcerba ve Ezrecler ile Müslümanlar arasında yazılı antlaşmalar yapılmış ve bu anlaşmalar Endülüs’te de uygulanmıştır. Bu anlaşmaya göre can, mal ve ırzlarının korunması karşılığında ve askerliklerinin bedeli olarak gayrimüslimlerden cizye alınmıştır.” (İbn Sa‘d, 2001, s. 1325).

2. Müslümanların Endülüs’teki Durumu ve Yeni Toplumda Hayat

“Farklı din, ırk ve kültürlerin bir arada barış içinde yaşamasının en güzel örneği bu dönem Endülüs’ünde görülmektedir. Müslümanlar, İslâm’ın arzuladığı inanç hürriyetini burada tam olarak uygulayabilmiş, Endülüs bu yönüyle çevresinde ünlenmiştir. İslâm dini burada ırklar ve cinsler arasındaki çatışmaları sona erdirmiş, yerli halk ile yeni gelenler arasında hiçbir ayırım gözetmemiştir. İslâm hükümlerini

uygulayan Müslümanlar sayesinde Arap, Berberî ve Yahudiler tek bir millet gibi yaşamışlardır. Müslümanlardan önce Endülüs halkı kilise otoritesi altında zulüm ve işkenceye maruz kalmalarına karşılık bahsedilen ortam içerisinde Endülüs'te bulunan Zimmîler de adet ve geleneklerine göre yaşayıp devlette yüksek mevkilere ulaşabilmişler ve Müslüman, Yahudi ve Hristiyanlar arasında komşuluk bağları güçlenmiştir. Bu bağlar, farklı dinî grupların birbirleriyle bayramlaşacak kadar güçlü seviyelere ulaşmıştır. Dinî ayrılıkların savaş ve çatışmalara sebebiyet vermemesi, insanların haddini aşmadan ve birbirlerine hakaret etmeden yaşayabilmesi Endülüs'te özgür bir yaşamın bulunduğu en büyük göstergelerinden biridir.” (Es-Sercânî, 2011, s. 48).

3. İslâmiyet Öncesinde Şiir ve Arap Edebiyatı

İslâmiyet öncesi Arap şiiri Cahiliyye şiiriyle bilinir. “Cahiliyye dönemi, kısa bir incelemeye sığmayacak kadar geniş bir konudur. Hâlâ devam etmekte olan Cahiliye tarihini ve nebevî metodu da içeren birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, başta Arap şiiri olmak üzere İslâm öncesi Arap edebiyatına dair henüz aydınlanmamış konuları açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır; ancak bu alanda inceleme ve analize ihtiyaç duyulan birçok husus mevcuttur”(Vaili, 1997, s. 1).

Mesela “Abdülkadir Cürcani şiirde mizah, tuhafılık, hiciv, hakaret, yergi ve genel anlamda boş şeylerin bulunması sebebiyle şiiri kötüleyenlerin varlığına dikkat çekmektedir” (El-Cürcani, 2008, s. 17). Nitekim Gaylord Leroy da böyle kimselerin varlığına dikkat çekmekte ve “Bazı insanların edebiyatın kıymetsiz ve anlamsız, şairlerin yalancı, edebiyatın zaman kaybı ve hayatımızda tehlikeli bir şey olduğu” (Gaylord Leroy, 1967, s. 6) görüşünü dile getiren kimselerden bahseder. Leroy’a göre, “İngiltere’de Elizabeth döneminde bu akıma destek veren bazı baskıcılar bulunmaktadır” (Gaylord Leroy, 1967, s. 6).

Bu görüşlere mukabil Ebu Hamit el-Razi (544-606) “Şüphesiz şiir ifadedeki kapalılığın farkına varmak onu anlamak ve anlatmak sanattır. Şair ise kelamın manasını, ölçüler içinde söyleyen ve onu güçlü kılan kimsedir. Başkalarının fark edemediği şeyleri fark eden, duyan, hisseden kimsedir ve o bu yüzden şair olarak isimlendirilmiştir.” (Er- Râzî, 1981, s. 5). Şeklinde mütalaalar yapar.

Kudâme bin Cafer (H. 326); “Şüphesiz şiir, manayı gösteren kafiyeli ve ölçülü bir sözdür.” (B. Cafer, 1979, s. 64) der.

Ali bin Abdülaziz el-Cürcânî (ö. 471) şiiri “Şiir içinde tabiat, rivayet ve zekânın bulunduğu Arap ilimlerinden bir ilimdir. Bu hasretleri barındıran kimse ise başarılı ve üstün olur.” (El-Cürcânî, 1966, s. 15) şeklinde tasvir eder.

Ebû Hilâl Askerî (ö. 395) şiir hakkında “Şiir, örülmüş bir söz ve manzum bir lafızdır. En güzeli ise örgüsü uyumlu, tutarsız olmayan, lafzı güzel, yanlışlık barındırmayan, kaba ve çirkin sözlerin kullanılmadığı ve pörsüyüp zayıflamayacak şekilde argo kelimelerden uzak olan kelimedir.”(El-Askerî, 1952, s.60) der.

Fârâbî (ö. 399) şiiri “Şiirsel sözler, içinde sözün bulunduğu, bir durumun hikâye edilen şeylerden oluşturulmasıyla elde edilir.” (El- Fârâbî, 1986, s. 93) şeklinde açıklamaya çalışır.

İbn Sînâ (ö.427) şiir hakkında “Şiir, hayal ve hikâye edilen üç şeyin toplamından oluşur: terennüm edilen ezgi, hayal ve hikâye edilen kelamın kendisi ve ölçü.” (İbn Sînâ, 1973, s. 168) şeklinde tanım ve tarifler sergiler.

İbn Reşîk el-Kayrevânî (ö. 456) şiir için “Şiir şu dört şeyden oluşur: lafız, ölçü, mana ve kafiyeye. Kelamın ölçülü ve kafiyeli olanları vardır ama kasıt ve niyet şiir olmadığı için Kur’an-ı Kerim ve Resûlullah (as)’ın ölçülü olan bazı sözleri gibi bunlar şiir sayılmaz.”(El-Kayrevânî, 1981, s. 119) şeklinde mütalaalar sergiler.

Abbas Mahmûd el-Akkâd (ö,1964)şair hakkında “Şüphesiz şair, eşyanın özünü hisseden, onları sayan, şekil ve renklerini hesaplayan kişi değildir. Şairin meziyeti eşyanın neye benzediğini söylemesi de değildir. Şairin asıl meziyeti, eşyanın ne olduğunu sana söylemesi, gönlündekini açması ve hayatla olan bağını izah etmesidir.” (El-Akkâd, 2012, s. 20) der.

Ali Ahmet Said (Adonis) ise (ö. 2017) şiiri bir rüya olarak tanımlar ve “Rüyanın tabiatı, egemen mefhumların dışına atılan bir adım olmasıdır. Bu da eşyadaki düzenin ve onlara bakış açısı düzeninin değiştirilmesidir.” (Adonis, 2005, s. 9) der.

İbn Haldûn (ö. 808) şiiri “Şiir, Arapların özel üsluplarına göre kullanılan, öncesinde ve sonrasında maksat ve amaçlarında her bir cüzünün müstakil olduğu, görünüşte ölçüde birbirine uyumlu cüzlerden meydana gelmiş vasıflar ve istiare üzerine bina edilen belîğ bir sözdür.” (İbn Haldûn, 2004, s.1104) diye tanımlar.

Arap şiirine aşina olan bu kimselerin şiir hakkındaki bu mütalaaları Arap şiiri ve edebiyatı hakkında bizlere genel bir fikir vermekte yeterli sayılabilir.

“Şüphesiz Cahiliye şiirinin amaçları ise farklılık arz etmektedir. Bazısı şairlerin ruhlarında sabit, kök salmış ve her vesileyle tekrarlanıp okunurken bazısı da tesadüf ve ihtiyaç neticesinde ortaya çıkmakmıştır. Cahiliye şiiri ayrıca dil, üslup ve estetik açısından da kabile-den kabileye farklılık göstermektedir” (El-Cebûrî, 1986, s. 269).

4. Şiir Türleri

a) Gazel

“Gazel, şiir türlerinin en duygu yüklü olanıdır. İnsan kalbini derinden etkilemesi yönüyle gazel, insan tabiatına en yakın tür olarak kabul edilir. Bu açıdan şairler gazel türüne büyük önem vermişler, bu türde hatıralarını ve duygularını kaydetmişlerdir. Sevdikleri kadının güzelliklerini, uykusuz gecelerini, aşkın ve şevkin kendilerine neler yaptığını ve hasreti anlatmışlardır. Arap edebiyat tarihinde gazel daima başköşeyi almıştır” (El-Cebûrî, 1986, s. 279).

Gazel ile İmrü'l-Kays duygularını şöyle dile getirmektedir:

مُهْفَهْفَةٌ بِيضَاءُ غَيْرُ مَفَاضَةٍ..... تَرَائِبُهَا مَصْقُولَةٌ كَالسَّنَجْلِ
كَبِكرِ الْمُقَانَاةِ الْبِيَاضِ بِصَفْرَةٍ..... عَذَاهَا تَمِيرُ الْمَاءِ غَيْرُ الْمُحَلِّ
وَجِدِ كَجِدِ الرَّيْمِ لَيْسَ بِفَاحِشٍ..... إِذَا هِيَ نَصَّتَهُ وَلَا بِمُعْطَلٍ
وَفَرَعِ يَزِينُ الْمَتْنَ أَسْوَدَ فَاحٍ..... أَثْبِثْ كَقَنُو النَّخْلَةِ الْمُتَعَكِّثِ

Göbeği yok, ince belli

Boynu parlak ayna gibi

Sarıya bulanmış emsalsiz beyaz yumurta gibi

Gıdası bedene hayat veren saf suyun özüdür

Beyaz ceylan boynu gibi boynu tam kıvamında

Kaldırır kolyeyle süslü boynunu

Saçı da kömür karasıdır sırtını süsler

Dalları çıkmış hurma gibi çoktur (İmrü'l-Kays, 1984, s. 15-18).

b) Övgü ve Hamaset

Arap edebiyatında övgü ve hameset aynı anlamda kullanılmaktadır. Cahiliye döneminde de bu amaçla söylenmiş şiirler vardır. Savaşçılar savaşlarda bu şiirleri söylemişler, savaş meydanında dolaşırken, birbirleriyle savaşırken cesaret ve övgülerini bu şiirlerle terennüm etmişlerdir. Antere bin Şeddâd'a göre savaş esnasında mızrak ve kılıçların şakırtıları arasında söylediği şiir düşmanın şanını azaltmamaktadır. Antere'nin tabi olduğu şey daha büyük ve övgüye daha çok değerdir çünkü düşmanlık, korkaklık ve güç kaybı değildir (el-Bostani, 1937, s. 22).

وَمُدَّجِجٍ كَرِهَ الْكُفَاةُ نِزَالَهُ ..... لَا مُمَعِنٍ هَرَبًا وَلَا مُسْتَسْلِمٍ

جَادَتْ يَدَايَ لَهُ بِعَاجِلِ طَعْنَةٍ ..... بِمُتَّقَفٍ صَدَقِ الْكُعُوبِ مُقَوْمٍ

فَشَكَّكْتُ بِالرَّمْحِ الْأَصَمِ ثِيَابَهُ ..... لَيْسَ الْكَرِيمُ عَلَى الْقَنَا بِمُحَرَّمٍ

Nice silahlı adamlar onunla savaşmaktan çekindi

Savaş şiddetlendiğinde hemen kaçmadı ve teslim olmadı

Elim ona hızlı bir darbe indirdi

Mızrakla sert aşık kemiğine

Mızrağımla vücuduna ve elbisesine darbeler indirdim

Kerim olanlar mızraktan korunacak değildir.

c) Ağıt

Cahiliye devrinde şüphesiz nağmeli şiirler de söylenmiştir. Ağıt da bunlardan biridir. Ağıt, ölüye üzülme ve ardından onun vasıflarını saymak anlamına gelmektedir. Araplar bu şiirtürünü ihtiyaç duydukları bir anda söylemişlerdir. Bu sebeple ağıtlarda duygu yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Hansâ, الخنساء kardeşlerinin öldürülmesi esnasında şiirler söylemiş ve söylediği bütün şiirleri de neredeyse ağıtı yakındır. Şiirlerde duyguları elem ve hüznle dolup taşmıştır. İslâm dinini idrak edip, müslüman oluncaya ve öğretilerine boyun eğinceye kadar zamanı hüzn, karanlık ve ümitsizlik içinde geçmiştir. Müslüman olduktan sonra ise ağıttan vazgeçmiş, Müslümanlarla kâfirler arasındaki bir savaşta dört oğlu öldürüldüğü esnada bile ağıt yakmamıştır. Oğullarının ölümü üzerine “Şehadetleri ile beni onurlandıran Allah'a hamd olsun.” demiştir.

Kardeşi Sahr hakkındaki ağıtı şu şekildedir (El-Bostânî, 1937, s. 25).

يُذَكِّرُنِي طُلُوعَ الشَّمْسِ صَخْرًا.....وَأَذْكَرُهُ لِكُلِّ غُرُوبِ شَمْسٍ
وَلَوْلَا كَثْرَةُ الْبَاكِينَ حَوْلِي.....عَلَى إِخْوَانِهِمْ أَقْتَلْتُ نَفْسِي
وَمَا يَبْكُونَ مِثْلُ أَخِي وَلَكِنْ.....أَعَزِي النَّفْسَ عَنْهُ بِالتَّأْسِي

Güneş'in doğuşu bana Sahr'ı hatırlatıyor

Güneşin her batışında onu anıyorum

Etrafımda kardeşleri için ağlayan çok insan olmasaydı kendimi öldürürdüm

Kardeşim gibisine ağlamadılar fakat ben bu yüzden kendimi teselliyle avutuyorum.

Şiirde ağıtı dair pek çok örnek bulunmakla birlikte Hansâ'nın şiirinin bu bölümü en güzel örneklerden biridir.

d) Züht

Arap dilinde züht, dünyadan yüz çevirme anlamına gelmektedir ve bu muhtevada şiirler de yazılmıştır. Züht, yalnız dünyadan yüz çevirmek değil aynı

zamanda dünyaya rağbet etmemek anlamına da gelmektedir. Bu konuya açıklık getirmek adına şu hadis örnek verilebilir: “İnsanların en hayırlısı zahit bir mümindir.” (El-Seyyûtî, 1988, s. 1297). “Züht, زُهد kelimesinin mastarı ‘zuhden’ dir ve ‘ezhede’, ‘yuzhidu’, ‘izhaden’ fiilinden türetilmiştir.” (Lisanü’l Arab, 1990, s.196).

Cahiliye döneminde Ümeyye bin Ebü’s-Salt züht konusunda en bilinen isimlerden biridir. Ümeyye bin Ebü’s-Salt, züht sancağını yükseltmiş, putlar hakkında şüphe uyandırmış, içkinin haram olduğunu söylemiş, kaba elbiseler giymiş ve insanları Haniflik dinine çağırmıştır. Haniflik dini, Hazreti İbrahim’in (as) dini olarak kabul edilmektedir. Araplar içerisinde bir kavim bu dine mensup olmuştur. Ümeyye bin Ebü’s-Salt bir zahit olarak şunları söylemektedir:

كُلُّ دِينٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ اللَّهِ ..... إِلَّا دِينَ الْحَنِيفَةِ زَوْرُ

Haniflik dini hariç, kıyamet gününde Allah katında bütün dinler yalandır.

Aynı zatın ilahi mükemmellikler, zikir, dua, yeryüzü ve gökyüzünün yaratılması ve tufan hakkında da çok sayıda kasidesi mevcuttur. İnsanın fani oluşu hakkında şunları söylemektedir:

وَكُلُّ مُعَمَّرٍ لَابَدًا يَوْمًا ..... وَذِي دُنْيَا يَصِيرُ إِلَى زَوَالِي

وَيَفْنَى بَعْدَ جِدَّتِهِ وَيَبْلَى ..... سِوَى الْبَاقِي الْمُقَدَّسِ ذِي الْجَلَالِ

Celal sahibi yüce Allah'tan başka

Uzun ömürlü her kimse ve dünyalı, bir gün zevale erecek

Atalarından sonra yok olup çürüyecek (Ebü’s-Salt, 1981, s. 11).

e) Sıfat

Sıfat, Arap şiir türlerinden biridir. Cahiliye döneminde şairler sahralarda gece gündüz, yaz kış çok dolaştıkları, bu sırada mevsimler gelip geçtiği ve farklı şeylere şahit oldukları için bu durumları tasvir ve tabir eden şiirler yazmışlardır. Bu yüzden

bu tür şiirlerde sıfatlar çokça kullanılmış ve tasvirler yapılmıştır. Arap şairleri duygularını ifade eden kelimeleri şiir hâlinde okuyucuya sunmuşlardır. İmrü'l Kays, ışık yayan şimşeği, şiirinde şöyle vafsetmektedir:

أَصَاحِ تَرَى بَرَقًا أَرِيكَ وَمِيضَهُ ..... كَلْمَعِ الْيَدَيْنِ فِي حَبِيٍّ مُكَلَّلِ
يُضِيُّ سَنَاهُ، أَوْ مَصَابِيحُ رَاهِبٍ ..... أَمَالَ السَّلِيطِ بِالذُّبَالِ الْمُفْتَلِ

Ey uyanık adam, şimşeği ve ışığını görüyorsun

Sevgilimin güzel ve parlak ellerindeki lambanın titrek ışığı gibi.

Veya bir rahibin elindeki kandiller gibi.

Sert bir şekilde burulmuş fitillere benziyor.

Burada şair şunu dile getirmektedir: Şimşeğin ışıkları, mabedin kandillerinin ışığı gibi dağlar ve karanlık vadiler arasında yayılmış gibidir çünkü elinde kandil taşıyan bir rahip gecenin sonunda kilisesine gelmiş ve elindeki kandili hareket ettirmiştir. Bu yüzden mabedin havasını süsleyen ışıklar, boşlukta şimşeğin ışığı gibi dalgalanmıştır (İmrü'l Kays, 2004, s. 121).

Arap şairlerinin savaşı, hayvanları, hadiseleri ve çölleri tasvir eden ve meşhur olan başka şiirleri de vardır.

f) Hiciv

Hiciv, eskiden beri yerme, kötüleme ve taşlama sanatı olarak kullanılmıştır. Hiciv övmenin zıddıdır. Bu yüzden de alay etme, hakir görme ve öfke duygusunu tasvir eden nağmeli bir edebiyat türü olarak varlığını sürdürmüştür. Hicvin konusu fert, toplum, ahlak veya görüşler olabilir. Hiciv, his ve ifadeleriyle başkalarının davranışlarını eleştirmenin bir yoludur. Hiciv, yalnız nağmeli bir şiir değil, şiiri ve nesri kapsayan bir edebiyat türüdür. Hiciv konusu kapsamlı ve ayrıntılı bir konudur. Bu sebeple bu türden bir örnek vermekle yetinilmiştir. Aşağıdaki şiir ahlaki hicve bir örnektir.

كَمْ حَاجَةٌ أَنْزَلْتُهَا ..... بَكْرِيمِ قَوْمٍ أَوْ لَنْيِمِ

فَأَنَّ الْكَرِيمُ مِنَ اللَّيْمِ..... أَوْ اللَّيْمُ مِنَ الْكَرِيمِ

سبحانَ ربِّ قَادِرٍ..... قَدَّالْبَرِيَّةَ مِنْ أَدِيمٍ

فَشَرِيفُهُمْ وَوَضِيْعُهُمْ ..... سِيَّانَ فِي سَفَهٍ وَوَلَوْمٍ

Nice ihtiyacı kavmin değerlisine ve değersizine götürdüm

Nice değersizden değerli, değerliden değersiz çıktı.

Bir deriden yaratıkları kesen kadir rabbim ne yücedir

Şerefliileri ve düşükleri şeref ve yergide eşittir (Hasan, 1947, s.1-13).

5. Endülüs'te Edebiyat ve Meşhur Şairlerin Şiirlerinden Örnekler

a) İbn Zeydûn

Endülüs şiiri hakkında birkatım kanaatler oluşturmak için aşağıdaki şiir, örnek olarak verilebilir. İbn Zeydun şiirinde duygularını şöyle dile getirmiştir:

أَضْحَى التَّنَائِي بَدِيلاً مِنْ تَدَانِيْنَا..... وَنَابَ عَنْ طَيْبِ لُقْيَانَا تَجَافِيْنَا

أَلَا وَقَدْ حَانَ صُبْحُ الْبَيْنِ صَبَحْنَا..... حَيْنُ فِقَامِ بِنَا لِلْحَيْنِ نَاعِيْنَا

مَنْ مَبْلَغُ الْمُلْبَسِيْنَا، بِإِنْتِرَاجِهِمْ..... حُزْنًا، مَعَ الدَّهْرِ لَايِيْلِي وَيُيْلِيْنَا

Yaklaşacağımıza uzaklaştık.

Uzaklaşmamız karşılaşmamızın güzelliğinin yerine geçti.

Dikkat! Apaçık sabahımız yaklaştı.

Feryat edeceğimiz zaman geldi.

Elbiselerimizin ulaştığı yerden hüznle göçtükleri için

Zamanla çürümezler bizi çürütürler. (İbn Zeydûn, 1994, s. 297).

b) Vellade Bintü'l Müstekfî

Vellade Bint Müstekfî şöyle söylüyor:

أَلَا هَلْ لَنَا مِنْ بَعْدِ هَذَا التَّفَرَّقِ ..... سَبِيْلٌ فَيَشْكُو كُلُّ صَبٍّ بِمَا لَقِيَ

وَقَدْ كُنْتُ أَوْقَاتَ التَّرَاوِرِ فِي الشِّتَا ... أَبَيْتُ عَلَى جَمْرِ مِنَ الشُّوقِ مُحْرَقِ
فَكَيْفَ وَقَدْ أَمْسَيْتُ فِي حَالِ قَطْعَةٍ ..... لَقَدْ عَجَّلَ الْمَقْدُورُ مَا كُنْتُ أَنْتَقِي
تَمْرُ اللَّيَالِي لَا أَرَى الْبَيِّنَ يَنْقُضِي ... وَلَا الصَّبْرُ مِنْ رِقِّ التَّشْوِقِ مُعْتَقِي
سَقَى اللَّهُ أَرْضًا قَدْ غَدَّتْ لَكَ مَنزَلًا ..... بِكَلِّ سُكُوبِ هَاطِلِ الْوَبْلِ مُغْدَقِ

Dikkat! Bu ayrılıktan sonra bizim için bir yol var mıdır?

İçini döken herkes karşılaşılana şikâyet edecek.

Kışın yapılan ziyaretler dönemindeydim.

Yakıcı bir hasret koru üzerinde geceliyorum.

Nasıl olur? Oysa ben parça hâlinde akşamladım

Ne kadar sakındıysam da kader edilen acele etti

Geceler geçiyor ama ben bir çıkış göremiyorum.

Beni azat eden özlemime acıyacak bir sabır da yok.

Allah menzilin olacak yeri sağanak yağmurla suladı (Vellade, 2011, s. 4).

6. Çağlar Boyunca Mersiye

a) Mersiyenin Sözlük Anlamı

Mersiye üzülen kimsenin kalbindeki hüznü duygularını terennüm ettiği şiirlerdir. Mersiye, şiirin en eski türlerinden biridir. Bu şiir türü açık ve kuvvetli bir hakikate bağlıdır. Ölüm, göç ve vuslatından ümit kesilen bir ayrılığın olması mersiye yazılması için yeterli bir durumdur. Mersiye hakkında eski şair ve ediplerin naklettiği pek çok tanım bulunmaktadır. Bu sebeple burada mersiyenin hem sözlük hem de terim (ıstılah) anlamı üzerinde durulmuştur. Biz böyle Düşüyoruz.

Dil mirasımıza bakıldığında risâ kelimesiyle ilgili olarak dilbilimcilerin üç farklı görüşe sahip oldukları görülmektedir. Risânın kökeni üç şekilde beyan edilmektedir.

“**Birinci Köken:** رثًا (Rasee) kökü, karışmak, karıştırmak anlamına işaret etmektedir. Örneğin ekşi süte tatlı olsun diye şeker katılıp karıştırıldığında elde edilen

kıvamlı katı mamüle أرثاً اللبنُ denilir. Yoğurda resa, böyle bir süte de “rasî’e” denir. “Rasie”nin deyim anlamı ise “öfkeyi yenen” şeklindedir. Araplar, gazabı yutmak anlamında الرثية تفتي الغضب / Er-resie teftî el-ğadab demektedir. Yine Araplar, iş karışık olduğunda إرتسأ عليهم أمرهم / İrtese’e aleyhim emruhum (İşler onlara karışık geldi.)” ifaelerini kullanmaktadır” (Zemahşerî,1979, s. 154).

“İkinci Köken: Bu kelimenin mazi sigası رَثِيَ, resiye, muzarisi يرثي yersi ve mimli masdarı ise مرثية mersiye şeklindedir. Omuzlardaki ve eklemlerdeki acı anlamına gelmektedir (El-Cevherî, 1990, s. 2351). Kelimenin bu anlamı inceliğe ve acımaya işaret eder. Araplar “Ona acıdım.” anlamında رثيتُ لفلان / raseytu li fulanın demektedir. Arapların رثي الميت بالشعر / rusiye’l-meyyitu bi’ş-şri şeklindeki ifadesi “Ölüye acıdığımı şiirle dile getirdi.” anlamına gelmektedir. Yine Araplar رثت المرأة بعلمها / رثت المرأة بعلمها / reset el-mer’etu be’leha tersihi risayeten (Kadın ölen kocasına mersiye söyleyerek yas tuttu.) şeklinde söylemektedir.” (İbn Manzûr, 2010, s. 309).

“Üçüncü Köken: رثٌ eskimek ve düşmek anlamına delalet eden bir kelimedir. Araplar eski elbise anlamında رثٌ / رثٌ رثٌ / sevbun ressun demektedir. Yine durumu kötü adam anlamında da kullanılmaktadır. Araplar رثٌ الهيئة / raculun ressu el-hey’eti, yani “farkir ve miskin bir adam” demektedir (İbn Fâris, 1979, s. 384).

b) Mersiye ve Risânın İstilah Anlamı

“Bu kelimeyle ölüye ağlama, onların menkıbelerini şiirle veya nesirle anma, iyiliklerini sayma anlamı kastedilmektedir. Bir kimsenin ölümünün ardından ona ağlandığında رثينا يرثيه رثينا / رثي فلان فلانا يرثيه رثينا / resa fulanın fulanen yersihi resiye denmektedir. Ölen kimseye ağlayıp iyiliklerini sayan kimse ise bunu رثيت الميت / resitu’l-meyyit ifadesiyle anlatmaktadır” (Lisanü’l-Arab, s. 309). “Kadına ölen eşi için çok ağlaması ve ağıt yakması sebebiyle رثاء وراثية / ressaetun ve ressaye denmektedir. et-terassi / الرثي / et-terassi ise ölüye ağıt yakmak demektir. رثيتُ له / raseytu lehu “Ona acıdım.” anlamındadır. Yine bir kimsenin birine karşı kalbi incindiğinde رثي له / resa lehu “Onun bir kederi var.” denmektedir. رثيتُ الميت بالشعر / raseytu’l meyyite bi’ş-şri’ri dendiğinde ise “Onun hakkında mersiye söyledim.” anlamına gelmektedir. Mersiye kelimesinin çoğulu مرثي (merâsi)’dir. Aynı fiilin mimsiz masdarı olan الرثاء kelimesi için çoğul lafız

bulunmamaktadır” (Zemaşerî, 1968, s. 155). Bu bilgilerden hareketle ve Makbul Ali Beşir (1967)’in ifadesine göre mersiye, “acıma ve hüznü konu alan edebî eserdir.” (En-Ni’me, 1997, s. 15).

"Risânın sözlükteki anlamı terim anlamıyla iç içe geçmiştir. Bazı eleştirmenlere göre bu durumda mana tek bir kavramı ifade etmektedir. Büşra el-Hatib, risânın şiir ve nesir söyleyerek ölüye ağlamak ve onun iyiliklerini saymak anlamına geldiğini belirtmiştir" (El-Hatib, 1977, s. 29).

Yukarıdaki açıklamaya istinaden risâ, mersiye konu olan kişi için söylenmiş şiir olup ona ağlamak ve üzülmek demektir. “Âlimlerin tanımına göre risâ üç kısma ayrılmaktadır: azâ, nedb ve te’bîn “Azâ”, ölüm ve hayat gerçeğine felsefi bir bakış içerir.

“Risa’in sözlük ve terim anlamını arz ettikten sonra, Okyanus’tan Körfez’e kadar Arap ülkelerini mamur kılan kadim medeniyeler boyunca, resa’nın başlangıcından ve kökeninden bahsetmek istiyorum ki bu topraklar medeniyetlerin beşiği, ilim ve marifetin kaynağı ve semavi mesajların kucacı olmuş topraklardır.” (Dayf, 1955, s. 5).

7. Eski Medeniyetlerde Risâ

“Arap yarımadası olarak ifade edilen bölgeye baktığımızda ve bu bölgede yaşamış halkları incelediğimizde aralarında bir bağ olduğunu görürüz” (Cevad, 2001, s. 140). “Bu halklar Sâmil, Babilliler, Asurlular, Araplar, İbraniler, Yemenliler, Finikeliler ve Aramilerden oluşmaktadır” (Vâkî, 1945, s. 6). “Arap yarımadasına yerleşmiş olan Samileri bir araya getiren bu kavimler arasında güçlü bir bağ olmasına karşın yaşanan bir kuraklık neticesinde bu halklar Şam, Irak, Mısır ve komşu bölgelere göç etmişlerdir. Bu dönemde Dicle bölgesi, aşağı ve yukarı Fırat bölgeleri, Yemen ve Hadramevt’i de içine alan bu bölgede yaşayan halkları bir araya getiren ortak bir medeniyet mevcuttur” (Eş-Şura, 1995, s. 5). “Müsteşrikler bu bölgede behsedilen halklara ait pek çok kitabe ve işaretler bulmuştur. Kur’an-ı Kerim’de Ad, Semud gibi Arab-ı Bâide medeniyetlerinden bahsederken bu halklardan da söz edilmiştir” (Eş-Şura, 1995, s. 6).

“Kısaca bahsedilen bu tarih düşünme biçimi, inançlar bakımından behsedilen medeniyetler arasındaki bağ hakkında bize bilgi vermektedir. Bu kavimlerin düşünme biçimlerinde ortak bir payda olduğu göz önünde bulundurulduğunda risâ kasideleri ve onların muhtevalarında da ortak bir duygu ve duyuş olması da kaçınılmaz bir sonuçtur. Dolayısıyla ağlayan ve ağlatan hüznün terennümleri de bir ölçüde bu şiirlerde birbirlerine yakınlık göstermektedir. Bu sebeple eski-yeni bütün halklarda risânın bulunması kaçınılmazdır.”(Dayf, 1955, s. 9).

“Ağlama, ağıt yakma, yas tutma, geçmiş milletlerin de aşına olduğu duygulardır. Sümer halkı buna örnek gösterilebilir.” (Henri, 1991, s. 512). “Bu halk arasında şehirlere, devletlere, saraylara ve ilahlara ağıt/risa yakıldığı bilinmektedir. En meşhur Sümer mersiyeleri arasında Niffer şehrine yazılan mersiye” (El-Hamevi, 1993, s. 295), “Sümer harabelerine, Ur şehrine ve Sümer dini tiyatrosu için yazılan mersiyeleri bilinmektedir.” (Adonis,1977, s. 369).

Nefer şehri mersiyesi on iki kıtadan oluşmaktadır ve şiirde şehrin harabelerine ağıt yakılmaktadır. Sümerli şair burada yakıcı bir dille şunları söylemektedir:

لماذا دُمِّرَتْ مَعَابِدُ نَفَرِ الْكَثِيرَةِ الْعَدَدِ؟

وَكَمْ مِنْ الْوَقْتِ سَبَّيْقَى ذُوو الرُّؤُوسِ السُّودَاءِ مُنْهَارِينَ وَخَائِرِي الْقَوَى

يَأْكُلُونَ الْعُشْبَ مِثْلَ الْخِرَافِ وَيَتَأَلَّمُونَ فِي اجْسَادِهِمْ وَأُرُوَاحِهِمْ؟

ولماذا نَرَى الْمَوْسِيقِيَّيْنَ وَالشُّعْرَاءِ الْمُنْشِدِينَ، يَقْضُونَ أَيَّامَهُمْ فِي الْإِنِينِ وَالنُّوْحِ

وَهُمْ مَنْفِيُونَ يَعْتَمِلُ فِي قُلُوبِهِمُ الْحُزْنَ عَلَى مُدْنِهِمُ الْمُهْدَمَةِ وَعَلَى عَائِلَاتِهِمْ

الْمُهْجَرَةِ

مِمَّا يَجْعَلُ الْعَقْلَ يَفْقَدُ تَوَازِنَهُ وَالْفَهْمَ مُظْطَرَبًا

“Nefer’in bunca mabedi niçin yerle bir edildi?”

Siyah başlılar daha ne kadar çökmüş güçleri tükenmiş kalacak.

Koyunlar gibi ot yerler, hem bedenleri hem ruhları elem içindedir.

Niçin müzisyenleri ve şairleri günlerini inilti ve yas içinde geçirirken görüyoruz?

Ki onlar yıkılan şehirlerine göç ettirilmiş ailelerine karşı kalpleri hüznün dolu.

Akıl dengesini kaybettirecek, idraki imkansızlaştıracak kadar” (Adonis, 1997, s. 370).

III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

C. Arap ve Türk Edebiyatında Mersiye

1. Türk Şiirinde Mersiye, Ağıt ve Sagu

“Türk şiirinde mersiye, ağıt ve sagu kelimeleriyle ifade edilen edebî tür, ölen kişinin ardından nağmeyle terennüm edilen sözler, yas törenlerinde söylenen şiir, şarkı ve türkülerdir. Ağıtın kelime anlamı “ağlamak” şeklindedir. Ayrıca yas törenlerine katılanları ağlatmak amacıyla ölünün arkasından ağlanarak söylenen sözlere ve bu sözleri söyleme işine de ağıt denilmiştir. Ağıt bütün eski kültürlerde de yaygın bir gelenek olarak varlığını sürdürmüştür. Bu eski geleneğin çeşitli izlerini ise bugün hem ibtidai kabilelerde hem de gelişmiş cemiyetlerde görmek mümkündür”(Eş-Şevaf, 1977, s.370).

Türk edebiyatında ağıt çok eski bir geleneğe dayanmaktadır. Orhun Abidelerinde yuğ ve sığıt olarak adlandırılan bu türe Divânu Lugâti't-Türk'te Alp Er Tunga Sagusu ilk örnek olarak verilmiştir. Ağıtlar, genellikle kadınlar tarafından yakılmakta ve hece vezniyle söylenmektedir. Mani, koşma, türkü ve destan şekilleri bulunan ağıtlar, mersiyelerden tema ve muhteva hariç, şekil ve söylenişleri bakımından ayrılmaktadır Biz böyle düşünüyoruz.

Yüksek sesle, ağlayarak ve belirli bir törenle okunan ağıtların çoğu anonim olduğu hâlde mersiye şairleri bellidir. Ağıtın başka bir özelliği de felaket, gelin olan kız veya hapse düşen biri için de söylenebilir. Askere giden oğul, kaza neticesinde sakat kalan genç, yenilgiyle sonuçlanan savaş, düşman saldırısı, ayaklanma, göç, yangın, kıtlık ve hastalık gibi konularda da ağıtlar yakılmaktadır. Bunlardan başka isteğini yerine getirememeye, sevdiğine kavuşmama gibi durumlarda ve at, köpek, geyik gibi çok sevilen hayvanların ölümleri üzerine de yakılmış ağıtlar vardır Biz böyle düşünüyoruz.

“Ağıtların vezinleri genellikle düzensizdir. Serbest tarzda konuşur gibi söylenen cümlelerin kelimeleri arasında seci yapılarak bir iç kafiye meydana getirilmektedir. Bağlantılı ve bağlantısız bentlere sahip bulunan ağıtların bend ve bağlantılarındaki mısra sayısı ise değişebilmektedir. Ağıtlar, dörtlükler halinde de söylenebilir. Bu

dörtlüklere, bazı yörelerde ölü dehşetleri ve sazlamak gibi isimler verilmektedir. Ağıt örnekleri arasında soru-cevap şeklinde düzenlenmiş dörtlükler de bulunmaktadır”(Eş-Şura, 1995, s. 45)

“Mersiye türü ilk olarak Arap edebiyatından Fars edebiyatına, onlardan da Türk Edebiyatına geçmiştir. 16. yüzyılda ise edebî zirvesini yakalamış ve inişli çıkışlı bir grafik çizerek günümüze kadar yolculuğunu sürdürmüştür. Türk edebiyatında sözlü kültürde sagu, halk edebiyatında ağıt ve Divan Edebiyatında ise mersiye olarak adlandırılan bu tür ilk olarak Arap edebiyatında ortaya çıkmıştır”(Peklocay, 1994, s. 228).

“Mersiye türünün Anadolu’ya girişi ise 14. Yüzyıla rastlamaktadır. Germianoğulları Beyliği etrafında yetişen şairler, bu yüzyılda mersiyenin Anadolu’da tanınması ve yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Bu şairlerden biri olan Ahmedî, Germian Beyi Süleyman Şah’ın vefatı üzerine bir mersiye yazarak bu türün Anadolu’daki ilk örneğini vermiştir. Daha sonra Şeyhî, bir başka Germiyan Beyi İkinci Yakub’un vefatı üzerine bir mersiye kaleme almıştır. 14. ve 15. yüzyılda Cem Sultan, Necâtî, Aynî gibi şairler, mersiye yazarak bu türün gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.”(İsen, 1993, s. 13).

“Mersiyeler yalnız sevilen bir insanın kaybını anlatmamakta, yitirilen toprakların anlatıldığı şehir mersiyeleri, sevilen hayvanın kaybının anlatıldığı hayvan mersiyeleri ve vatanın olumsuz durumunu tasvir etmek için kaleme alınan vatan mersiyeleri de bulanmaktadır. Mersiyeler kaside, müseddes, muhammes, kıta, terkiibent, terciibent gibi nazım şekilleriyle yazılmakla birlikte en fazla kullanılan nazım şekli terkiib-ibenttir. Ayrıca mersiyelerin terkiib-i bent biçimiyle yazılması bir gelenek hâline gelmiştir.”(Kaplan, 1998, s. 288).

Mersiyelerin vezinlerini incelediğimizde on bir farklı kalıbın kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan en fazla kullanılanı “Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıdır. Kalıp bakımından ise en fazla kullanılan remel bahrine aittir. Mersiyelerin planı genellikle dünya ve felekten yakınma veya bu dünyanın geçici olduğunu vurgulayan bir girişle başlayıp kaybedilen yakının övgüsü ile devam etmekte ve dua bölümüyle sona ermektedir(İsen, 1993, s. 13).

2. Cahiliye Döneminde Risâ

“Cahiliye şairi hayat ve ölüm meselesi karşısında şaşkın durmaktadır. Hayat ve ölüm zamanın ihtiva ettiği iki büyük kavramdır.” (Es-Sâîğî,1982, s. 179). “İnsan neye sığınırsa sığınsın onu ölümden koruyacak hiçbir şey yoktur. Bu gerçeği en iyi dile getiren şair Esved b. Ya’fer en-Neşeli’dir.”Şair bize hiçbir kaçış imkânı vermeyen ölümü anlatmakta, önceki milletlerden misaller getirmektedir. Şair şunları söylemektedir: (Ed-Dabî, 2010, s. 215).

ماذا أُمِّلُ بعد آلِ مُحَرَّقٍ..... تَرَكُوا مَنَازِلَهُمْ وَبَعَدَ أَيَادِ

أَهْلِ الْخَوْرَنِقِ وَالسَّديْرِ وَبَارِقٍ..... وَالْقَصْرِ ذِي الشُّرَفَاتِ مِنْ سِندَادِ

جَرَّتِ الرِّيحُ عَلَى مَكَانِ أَبِيهِمْ..... كَعَبُ بْنُ مَامَةَ وَإِبْنُ أُمِّ ذُوَادِ

“Evlerini terkederek Muharrek’in ailesinden ve İyâd’dan sonra ne umarım?

Ki onlar Sindâd’ın sarayından ve Barık halkının balkonlarından bakan saray ehlinden idiler.

Ataları Ka’b b. Mâme ve İbni ümmi Züâd’ın mekânına rüzgârlar esmiştir.” (El-Hamevî, 1993, s. 210).

“Bazı şairler konuya felsefî açıdan bakmışlar ve kendilerine ‘Nereden geliyoruz?’, ‘Nereye gidiyoruz?’, ‘Varlıkla alakamız nedir?’ şeklinde şaşkıncu sorular sormuşlardır.” (Abdulerrşid, 1982, s. 91). Adiy b. Zeyd el-Abbâdî’nin aşağıdaki şiirinde bu durum açıkça görülmektedir. Şair şöyle der

أَيِّنْ أَهْلُ الدِّيَارِ مِنْ قَوْمِ نوحٍ ..... ثُمَّ عادَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَثَمُودِ؟

أَيِّنْ آبَاؤُنَا وَأَيِّنْ بَنُوهُمْ ..... أَيِّنْ آبَاؤُهُمْ وَأَيِّنْ الْجُدُودِ؟

Nerede Nuh kavminin halkı, sonra onların ardından Âd ve Semûd?

Nerede atalarımız, nerede onların çocukları, nerede onların babaları, nerede varlık?

هل للفتى من بناتِ الدَّهْرِ مِنْ واقٍ ..... أمْ هلْ لَهُ مِنْ حِمَامِ المَوْتِ مِنْ راقٍ

قد رجّلوني وما رجّلتُ من شعثٍ ..... وألبسوني ثيابا غير أخلاق
ورفعوني وقالوا أيّما رجّل ..... وأدرجوني كأني طيّ مخراق

Zamanın kızlarına karşı delikanlı için var mı koruyucu?yahut onun için ölümün sıcaklığına karşı bir himayet var mı?

Beni yürüttüler ama darmadağın olduğum için yürüyemedim. Bana ahlaksız bir elbise giydirdiler

“Cahiliye şiirinin erkeklere ait olanlarında bu tür örnekler azdır ancak kadınların şiirine baktığımızda bu konuda çokça örnek bulmaktayız. Öuşe ki mersiye neredeyse kadınlara özgü olarak düşünülebilir. Tabiatlarına uygun olarak, musibetler karşısında derinden etkilenmeleri ve yufka yürekli oluşları sebebiylen erkeklerin söylemediği şiirleri kadınların söylediği görülmektedir. Kadınların mersiyelerde ve ağıt yakma sırasında saçı kesme, pabuçla göğüslere vurma gibi kendilerine özgü hareket biçimleri de vardır. Bunların çoğu aynı oranda olmamakla birlikte günümüzde de hâlâ devam etmektedir. Bazı Arap toplumlarında ise kadınlar, ağıt yaktıkları sırada halkalar kurarak toplanmakta, saçlarını yolup yanaklarına vurmaktadır. İslâm dini bunu yasaklamasına rağmen geçmişin tortuları hâlâ devam etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (sav)’den nakledilen bir hadiste “Allah’ın Resûlü musibet esnasında yüksek sesle bağırmaktan, saçı yolmaktan ve üst baş yırtmaktan beridir.” buyurulmaktadır.” (El- Buhârî , 1990, s. 430).

“Kadın mersiyelerinde görülen özelliklerin hepsinin Hansâ’nın şiirinde bir araya geldiği görülmektedir”“Hansâ,خنساء, şiirin bu türünde merkezi bir yer tutmaktadır. Onun şiirinin en belirgin özelliklerden biri de uykusuzluk anlamına gelen lafızların çokça kullanılmış olmasıdır.” (Ed-Dabî, 2010, s. 299).

“el-Yûsûf’un da belirttiği üzere Hansâ, Kaside-i Sîniyye’inde bu özellikleri kullanmıştır.” (El-Yûsûf, 1983, s. 317). Şair şöyle der.

يُورْفُنِي التذَكُّرُ حِينَ أَمْسِي ..... وَأَصْبِحُ قَدْ بُلَيْتُ بِفِرْطِ نَكْسِ

Sabah akşam her hatırlayış beni uykusuz bırakıyor

Artık her daim alt üst oluşla müptela oldum (Hemad, 2004, s. 72).

“Hansâ Hanım’ın, İslâm öncesinde mersiye türündeki şiirleri bu türün gerektirdiği gibi keder dolu, musibetlere karşı sabırsız ve güçlü haykırışlar şeklindedir. Hansâ Hanım İslâm sonrasında ise tarzını değiştirmiş şiirlerini yeniden biçimlendirerek keder ve endişe ifadelerini çıkarmıştır. İslâm öncesi mersiyeenin pek çok farklı kullanım alanları bulunmaktaydı. Alkame Zû Ceden el-Hımyerî’nin helak olan halklar için söylediği mersiyelerden biri olan Hımyer Mersiyesi buna örnek gösterilebilir” (El-Hımyerî, 1974, s. 577).

نَنْظُرُ آثَارَهُمْ، كُلَّمَا ..... يَنْظُرُهَا النَّاطِرُ مِنَّا خَشَعٌ

Onların izlerine bakıyoruz.Bizden ona bakan, her baktığında saygı duyar.

يُعْرِفُ فِي آثَارِهِمْ أَنَّهُمْ ..... أَرْبَابُ مُلْكٍ لَيْسَ بِالْمُبْتَدِعِ

Eserlerinden onların uydurma bir mülk sahipleri olmadıkları biliniz.

تَشْهَدُ لِلْمَاضِينَ مِنَّا بِمَا ..... نَالُوا مِنَ الْمُلْكِ وَنَقَبِ الْقَعِ

Bizden geçip gidenlerin nail oldukları mülke ve ...şahitlik edersin.

هَلْ لِلْأَنَاسِ مِثْلُ آثَارِهِمْ، ..... بِمِأْرِبِ ذَاتِ الْبِنَاءِ الْيَفَعِ

Onların yüksek binaları olan Me’rib’deki eserlerinin benzeri insanlarda var mı? (Burada meşhur Me’rib Seddi’ne işaret edilmekte ve “Bu seddi inşa edenler gibisi var mı?” diyerek övünülmektedir.

لَا مَا لِحَيِّ مِثْلَهُمْ مَفْخَرٌ، ... هَيْهَاتَ فَازُوا بِالْعُلَا وَالرَّفَعِ

Hayır, hiçbir canlının onlar gibi bir övücü olamaz.

Heyhat! Onlar yücelik ve şeref kazanmışlardı.

Her zaman izlerine bakıyoruz

3. İslâm’ın Başlangıcında Arap Aklı

“İslâmiyetten sonra bütün batıl inançlar ve yanlışlar reddedilmiş, bütün varlıkların fani olduğu, sonsuzluk ve bekanın yalnız Allah’a mahsus olduğu

vurgulanmıştır. Edebî alanda ise ağıt İslâm'ın başlangıcında da devam etmiş ve çeşitlenmiştir. Bu ağıtların en dikkat çekenini ise Peygambere yazılan ağıtlar olmuştur. Hz. Peygamberin (sav) ağıtlarından en önemlisi ağıtçı Hasan bin Sabit'tir”

بَطِيْبَةٌ رَسَمٌ لِلرَّسُولِ وَمَعَهُدٌ . . . . . مَنِيْرٌ وَقَدْ تَعَفُو الرُّسُوْمُ وَتَمَهُدُ
وَلَا تَتَمَحِي الْآيَاتُ مِنْ دَارِ حُرْمَةٍ . . . . . بِهَا مُنْبِرُ الْهَادِي الَّذِي كَانَ يَصْعَدُ
وَوَاضِحُ آيَاتٍ وَبَاقِي مَعَالِمٍ . . . . . وَرُبِعٌ لَهُ فِيهِ مُصَلًى وَمَسْجِدُ
بِهَا حُجْرَاتٌ كَانَ يَنْزِلُ وَسَطَهَا . . . . . مِنْ اللَّهِ نُوْرٌ يُسْتَضَاءُ وَيُوْقَدُ

Taybe'de, Peygamberin izi ve ışık saçan toplanma yeri bulunmaktadır- İzler silinip yok olabilir ancak önderin üzerine çıktığı minberin bulunduğu şeref ve saygı evinin izleri asla yok olmaz. Açık izler ve işaretler, Peygamberin namazgâh ve mescidinin bulunduğu, ashabıyla toplandığı evinin bir köşesi, bunlar da yok olmaz. Orada, ortasına, Allah katından, kendisiyle yol bulunan bir nurun indiği odalar bulunmaktadır (El-Ensârî, 1992, s. 5-93).

Görülmektedir ki, bu kaside de Cahiliye dönemindeki ağıtlardan etkilenmiştir. Burda şair, Hz. Peygamberin vefatından kaynaklı olan derin hüznü dile getirmiştir. Hz. Muhammed hakkında ağıt yazan şair sadece Hasan bin Sabit değildir. Kaab bin Mâlik, Amr bin Sâlim el Huzâî ve Salim bin Hubeyre gibi şairler de bu konuda ağıt yazmışlardır. Salim bin Hubeyre'nin beyitlerinden bazıları şu şekildedir. (Hubeyre, 2001, s. 295).

أَفَاطِمُ أَبْكَى وَلَا تَسْأَمِي . . . . . لِصُبْحِكَ مَا طَلَعَ الْكَوْكَبُ

Ey Fatıma! Ağla (ağlat ve sakın bıkmama, senin sabahından yıldız doğmadı.

فَقَدْ هُدَّتِ الْأَرْضُ لِمَا تَوَى . . . . . وَأَيُّ الْبَرِيَّةِ لَا يُنْكَبُ

(O), toprağa gömüldüğünde yer yıkıldı. Hangi karasal varlık belaya uğramaz ki?

فَمَا لِي بَعْدَكَ حَتَّى الْمَمَاتِ . . . . . إِلَّا جَوَى دَاخِلٌ مُنْصَبٌ

Senden sonra ölünceye dek, içte çakılı bir hasret yarasından başka benim neyim var ki!

جوى حلّ بين الحشا والشغافِ . . . . . فخيمَ فيه فما يذهبُ

Karın boşluğu ile yürek zarı arasında yer tutan bir hasret yarası, oraya yerleşmiş, gitmiyor.(El-Ensârî, 1929, s. 310).

“Aynı şekilde halifeler ve sahabeler için de yazılan uzun ağıtlar da bulunmaktadır. Örneğin Hz. Hamza şehit düştükten sonra, Hasan bin Sabit onun için ağıtlar yazmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir”

أتعرفُ الدار عفى رسمها . . . . . بعدك صوبُ المسبلِ الهاطلِ

Yurdu biliyor musun? Resmi senden sonra ekin başağı tarafını serbest bırakmıştı.

واللأبسَ الخيلِ إذ اجمحتُ . . . . . كاليثِ في غابتهِ الباسلِ

Ata binen kişi,at geri durduğunda tıpkı ormandaki kahraman Leys gibidir.

صلى عليك الله في جنةٍ . . . . . عاليةٍ مُكرمةٍ الداخلِ

Allah ona yüce, içi ikram edici cennette rahmet eylesin.

İzi silinmiş yurdu tanıyor musun? Senden sonra yağmur çok şiddetli yağdı.

Serkeş ata binebilen bir kimsedir ve ormandaki cesur bir aslan gibidir

Allah, oraya girene yapılan ikramlar gibi o yüksek cennette sana da rahmet ve ikram etsin.

4. Emeviler Dönemi Ağıtlar

“Beni Ümeyye zamanında yaşanan siyasi olaylar, isyanlar ve karışıklıklar nedeniyle çok sayıda ağıt yazılmıştır. Bu dönemde siyasi fırkalar, Haşimiyye, Havaric vb. mezhepler içerisinde çokça ağıt yazılmıştır. Ağıt türünün bu dönemde yeni şekilleri de oluşmuştur. Kendine çok uzun bir ağıt yazan şair Mâlik bin er-Rib şunları söylemektedir” (El- Kureyşî, 1981, s. 143).

ألا ليت شعري هل ابیتنَّ لیلَةً . . . . . بجنبِ الغُضا أزجي الغِلاصَ النَّواجیا

Ah keşke şiiirim (olsaydı da)... Hızlı develeri güttüğüm gada ağacının yanında bir gece geçirsem (mi)?

ولیت الغُضا لم یقطع الركبَ عَرْضُهُ . . . . . ولیت الغُضا ماشا الرِّكابَ لیالیا

Keşke kervan gada ağacının boyunu kesmeseydi. Keşke gada da geceleri kervanla yürüse.

“Bu ağıtta gerçek duygular ifade edilmektedir. Aynı zamanda bu mısralarda olağanüstü tepkiler de yer aldığı için bu ağıtlar hakkında çokça makale ve çalışma yapılmıştır. Dr. Aziz el-Sebil bu ağıt hakkında ‘Bu ağıtta redif olarak (ي) harfi kullanılmakla ağıtta hüznün ve acı belirtisi oluşmuştur’ demektedir” (Es-Sebil, 1998, s. 65). Dr. Muhammed bin Hasan el Zeyir ise “Malik bin er-Rib, bu ağıtı yazarak kendi kendini teselli etmiştir. Ailesi ondan uzak olduğu için ağıtı uzattıkça uzatmak istemiş. Bu uzatışla sanki ağıtını uzakta olan ailesine duyurmak istemiş. O, kaside içinde bulunan acıyı, ahı ve hüznü ailesine böylece hissetirmek istemiş.” (Ez-Zîr, 1989, s. 114) demektedir

“Emevîler zamanında yaşanan isyanlar neticesinde birçok siyasi lider ölmüş ve onlar ardından da ağıtlar yazılmıştır. Örneğin Abdullah bin Kays er-Rukayyât’ın, Musab bin Zübeyir hakkında cömertçe yazdığı beyitlerden birkaçı şöyledir:” (Er-Rukayyât, 2009, s. 53).

أتاكَ بأن خیر الناسِ إلا . . . . . أميرُ المؤمنین بها قتیلُ

Sana Emirü'l-müminin hariç, insanların en hayırlısı orada öldürüldü. haberini getirdi.

فقلتُ لمن یخبرني حزیناً . . . . . أتنعی مُصعباً غالتك غولُ

Bana haber veren kişiye hüznülenerek dedim ki: Şarabın helak ettiği Musab’a haber mi veriyorsun?

فإن یهلكَ فجدکم شقی . . . . . وعیشکم وأمنکم قلیلُ

Şayet o helak olursa dedeniz şakidir, yaşamın ve emniyetin azdır

Emevi, Cahiliye ve eski medeniyetlere mensup şairler, eskilerin getirdikleriyle ağıt türünü yeniden şekillendirmişlerdir. Bir sevgilinin ve değer verilen birinin kaybından dolayı yaşanan hüsrana duyguları beytleri şekillendirmektedir. Bu konuda Mutaa Safedi, ‘Eskilerin izleriyle ağıt yazmak tesadüfî bir şey değildir. Bilakis insanlar, sevdiklerinin izleriyle acı ve hüznü ağıt yazmıştır.’ (Sefedî, 1981, s. 6).

“Cerîr’in yazdığı mersiye bunu ispatlar niteliktedir” (Cerîr, 2018, s. 386).

مَالِ الْمَنَازِلِ لَا يَجِبُنَّ حَزِينًا . . . . . أَصُمِّمَنَّ أَمْ قَدَّمَ الْمَدَى فَبَلِينَا

Evdekiler hiçbir hüznüye cevap vermezler. Onlar mı duymaz, yoksa

5. Abbâsî Döneminde Mersiye

“Abbâsî döneminde sadece insanlara yazılmayan, şehirlere, saraylara ve hatta hayvanlara yazılan birçok mersiye türü bulunmaktadır. Bağdat hakkında yazılan birçok mersiye bu mersiyelerdendir. Bağdat ilim, kültür ve medeniyetlerin başkentidir. Moğolların istilasını Bağdat’ın çöküşünü getirmiştir. Bu sebeple Bağdat hakkında mersiye yazan şairlerden birisi el-Hureymî olmuştur” (El-Maârî, 1977, s. 569).

قَالُوا وَلِمَ يَلْعَبُ الزَّمَانُ بِبَغْدَادَ . . . . . وَتَعَثَّرَ بِهَا عَوَائِرُهَا

Dediler ki, zaman Bağdat’ta niye oyalanıyor, orada takılıp ayağı sürçenler duruyorken?

إِذْ هِيَ مِثْلَ الْعُرُوسِ بَاطْنِهَا . . . . . مُشَوِّقٌ لِلْفَتَى وَظَاهِرُهَا

Çünkü o (Bağdat), içi de dışı da genci arzulayan gelin gibidir.

يَابُوسُ بَغْدَادَ دَارَ مَمْلَكَةٍ . . . . . دَارَتْ عَلَى أَهْلِهَا دَوَائِرُهَا

Vah krallığın yurdu olan Bağdat’ın kötü hâline! Halkının başına türlü musibetler geldi.

حَلَّتْ بِبَغْدَادَ وَهِيَ أَمْنَةٌ . . . . . دَاهِيَةٌ لَمْ تَكُنْ تُحَازِرُهَا

“O (bela) gelip Bağdat’a yerleşti, güvenli iken (artık) sakınamayacağını bir bela oldu.”

Bir başka şair ise, Ebu Alâ el-Muârî, Bağdat’a mersiye yazmıştır. Aşağıdaki beyitlerde şairin hem felsefesini hem acısını yansıttığı görülmektedir:

مغاني اللوى اليوم في شخصك أطلال . وفي النوم مغنى, من خيالِكِ محلالٌ

Liva'nın zenginlikleri bugün senin şahsında kalan hatıralardır. Uykuda bir zenginlik vardır, senin hayalinden gelip gidenler çoktur.

مغانيك شتى، والعبارةُ واحدٌ . . . . . فطرفكِ مُغْتالٌ، وزندكِ مُغْتالٌ

Zenginliklerin farklı olsa da söz tektir. Bakışın aldatıcıdır, ateşin aldatıcıdır.

6. Endülüs Şehirleri Hakkında Yazılan Mersiyeler ve Özellikleri

Endülüs şehirleri hakkında yazılan mersiyelerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a-Şehirler ve krallar hakkında yazılan mersiyeler vasıtasıyla diğer Müslüman ülkelerin hükümdarlarından yardımlar istenmiştir.

b-Kasideler aynı zamanda bu devirlerde yazılan şiirlerin değerini ve şairlerin ustalıklarını gösterir.

c-Şairler yazdıkları şiirlerde istiareler, teşbihler ve çeşitli söz sanatları kullanarak kendi hayal güçlerinin genişliğini gösterir.

ç-Şairler bu kasidelerde kolay anlaşılabilir kelimeler kullanmışlar, garip kelimeleri istihdam etmekten uzaklaşmışlardır.

d-Şairler bu şiirlerinde daha çok istifham, tecahül-i arif, tecrit sanatlarını tercih etmişlerdir.

e-Mersiye şairleri, şiirlerinde Endülüs'ün çöküşünün sebeplerini de açıklamışlardır. Örneğin dinden uzaklaşma, kişisel menfaatlar peşinde koşma ve cihat yapılmaması gibi sebepleri Endülüs'ün çöküş sebepleri olarak göstermişlerdir.

f-Mersiye şairleri, ağlamak, feryat etmek ve dövünmektense şiirlerinde tarihi musibetlerden ibret alarak tekrar nasıl ayağa kalkılacağını da göstermişlerdir.

g-Şairler şiirlerinde şehirlerin çöküşünü kadere nisbet etmişlerdir” (Fedva, 2002).

7. Endülüs Hakkında Mersiye Yazan Önemli Şairler

“Şiir, Araplara göre ince ve derin manaları seci, kafiye ve aliterasyonlarla anlatan sağlam his ve hikmet dolu ifadelerdir. Kaside türü de bu hususiyetlere itibar edilerek yazılır. Kaside bazı bölümleri, özel kafiye düzenleri taşıyan, zamanla uyumlu şiirlerdir.”(El-Medenî, 1997, s. 37).

Bilindiği üzere şiir, şairin ahenk unsurlarını, sesleri, kelime ve kafiyeleri kendi ruh hâline göre kullanarak inşa ettiği bir sanattır ve şairin ruhunda saklı kabiliyetler üzerine inşa edilir.Biz böyle Düşüyoruz.Bu konuda İbn Fâris şunları söylemektedir: “Şiirden, Arapların divanından, onların atalarının tecrübelerinden Arap dilini öğrendim. Kur’ân-ı Kerîm en belagatlı kitaptır. Bu yüzden Kur’ân’ı ve hadisleri anlamak için Araplar da şiire başvururlar.” (Es-Sâhibî, 1993, s. 130).

“Şiir, bize bir toplumun kültürünü, geleneklerini, hislerini ve nasıl yaşadığını gösterir. Cahiliye dönemi şiirleri sayesinde Dahis ve el-Ğabrâ, Anter ve Able gibi kıymetli hikâyeleri bilme şansına sahibiz. Bu dönemde bir kableden güçlü bir şair çıktığında o kabile şairini övmüştür. Çünkü Araplar için bir kabile ne kadar güçlü bir şair çıkarırsa o kadar asil bir kabile sayılmıştır.”(Es-Sâhibî, 1993, s. 130).

“İslâm’ın başlangıcında şiir, kâfirlere karşı bir savunma aracı olarak sayılmış, Abbâsî ve Ümmeyye döneminde ise siyasi fikirleri savunmak ve de yaymak için kullanılmıştır. Şiirler aracılığıyla rakiplere karşı meydan okunmuştur. Hz. Peygamber de ‘Develer geniş getirmeyi terk etmedikçe Arap şiiri terk etmez’ demiştir. Bu hadis Arapların şiire olan bağlılığını göstermektedir.” (Saad,1422h,s. 243).

“Araplar arasında ayrıca şiirin doğru okunup doğru algılanmasının kişiyi Allah’a yakınlaştırdığı şeklinde bir inanç mevcuttur. Şiiri doğru anlamak, Kur’an-ı doğru anlamak demektir. Kur’ân-ı Kerîm’i iyi anlamak ise Allah’ın emirlerini doğru yapmak demektir. Dolayısıyla bu sayede Allah’a yaklaşılmış olacaktır.” Biz böyle düşünüyoruz

8. Doğu Edebiyatının Endülüs Şiirine ve Diğer İlimlere Etkisi

“Endülüs medeniyetinin bir anda ortaya çıkmadığı bilinen bir gerçektir. Bu medeniyet aksine çeşitli evrelerden geçerek tekâmül etmiştir. Bu medeniyet kendisinden bir parça olması itibarıyla, anavatanla irtibatını sağlayan doğu medeniyetinin etkisinde kalmış, aynı şekilde içinde doğduğu toplumun etkisiyle yerel medeniyetten de etkilenmiştir.” Biz böyle düşünüyoruz.

“Saltanat asrının (Hicrî, 138-316) siyasi taksimi esas alınır, bu medeniyetin oluşum süreci aşağıdaki gibidir:

a-Oluşma dönemi: Hicrî 138-172/Miladi 756-788 (Abdurrahman el-Dahîl'in dönemi)

b-Güçlenme dönemi: Hicrî 172-206/Miladi 788-822 (1. Hişam dönemi)

c-İstikrar ve yükselme dönemi: Hicrî 206-273/Miladi 822-886 (Abdurrahman el-Avset (Hicrî, 206-238) ile oğlu Emir Muhammed (Hicrî, 238-273) dönemi)

ç-İç savaş dönemi: Hicrî 273-300/Miladi 886-912 (Emir Münzir bin Muhammed (Hicrî, 273-275) ile Emir Abdullah bin Muhammed (Hicrî 275-300) dönemi)” (Es-Samarraî, 1980, s. 400).

9. Irak Medeniyetinin Endülüs'e Geçiş Sebepleri

Irak medeniyetinin bu dönemde Endülüs'e geçişinde etkili olan birçok sebep vardır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür.

a) Heyetler

“Bazı rivayetler bize Emir Hâkem bin Hişam veya Emir Abdurrahman el-Evsât'ın Yunan'dan Araplara intikal etmiş ilm'i eserlerin araştırmalarının bir örneğini almaları için Âlim Abbas bin Nasih başkanlığında bir heyeti Irak'a gönderdiğini hatırlatmaktadır. Heyet Irak'tan döndüğünde, Araplarca Hint Senedi ismi ile bilinen Hesabu'l Hindî isimli kitabı da yanlarında getirmişlerdir.” (İbn Said, 1964, s. 45).

“Bu sayede Hintlilere ait rakamlar Endülüs'e gelmiş, oradan da Avrupa'ya geçmiştir. Araplar Abbâsîlerin ilk döneminde Hintlilerden Sidhanta'nın matematik ile ilgili yazdığı kitabı biliyorlardı ve Endülüslüler de bu kitabı Irak'ta bulup getirmişlerdi.

Halife Mansur'un (Hicrî, 136-158) eserin Arapçaya tercüme edilmesi emri üzerine de İbrahim bin Habip el-Firâzî eseri tercüme etmiş hatta ona benzer bir kitap yazmış ve kitap Büyük Hint Senedi ismi ile tanınmıştır.” (Hunke Zigrîd, 1969, s. 84).

“Me'mun döneminde (Hicrî, 198-218) Muhammed bin Musa Hârezmî'den bu kitabın tashih edilmesi istenmiştir. Hârezmî, Arapların kullandığı ve Hintlilere ait sayıların iki şeklini zikretmiş, böylece birisi Hint sayıları olarak kalmıştır. İslâm âleminin batısında öne çıkan ve gubari rakamlar olarak bilinen şeklin kaybolmasıyla, İslâm âleminin doğusunda öne çıkan ve Hint rakamları olarak bilinen şekil kalmış, oradan da Avrupa'ya geçmiştir. Bu rakamlar günümüzdeki Arap sayılarının aslıdır” (Hunke Zigrîd, 1969, s. 84).

b) İlmî Seyahatler

“Endülüslü öğrenciler ilimleri kaynağından öğrenmek için Irak'a yolculuk yapmışlar, Muhammed bin Abdüsselam Huşen gibi öğrenciler ise bu önemli görev için yirmi seneyi aşan süre boyunca Irak'ta kalmışlardır”(El-Hamîdî, 1966, ss. 84-100). “Endülüs'e getirdikleri birçok kitabın satın alınmasında servetlerinin büyük bir kısmını harcayan öğrencilerin yanında ilimleri ezberlerinde taşıyanlar da bulunmaktaydı.” (Emin, 1962, s. 23).

“Bu âlimlerin en seçkinlerinden biri d, Bağdat'a giden, orada Arap şiirini öğrenen ve şiirinde Ebu Nuvas'ı taklit eden Yahya bin Hâkem el-Gazel'dir.”(El-Bendak, 1979, ss. 57-62).

“Aynı şekilde buraya giden, orada Zâhirî mezhebini ders olarak alan ve mezhebin usullerini Endülüs'e getiren Abdullah bin Muhammed bin Kasım da bunlardan biridir. Meşhur hadis âlimi Muhammed bin Vedah da doğuya seyahat etmiş ve orada Ahmet bin Hanbel gibi büyük hadis âlimlerinden dersler almıştır.” (İbn Ferda, 1966, s. 219).

“Aynı şekilde Abdullah bin Musirre bin Necih felsefe ve kelim ilimlerinde meşhur olmuştur. Doğu yolculuklarından birinde Irak'a uğramış ve kardeşiyle beraber prenslik asrının sonlarında Basra'ya uğramıştır. Basra'daki hocalarından birinin, kumrallığından ötürü, 'Ey kumral, Basralıların seni satmalarından sakın!' şeklindeki

esprisi sebebiyle kumral olarak nitelendirilmiştir. Sonrasında Endülüs'e dönmüş ve Irak'ta öğrendiği bu ilimleri yaymıştır Halifelik döneminde İbn Musirre'nin felsefeye dair açtığı okulu geliştirmiştir.” (Talaytali, 1912, s. 28-29).

c) Tacirelerin Rolü

“Endülüs kapıları, özellikle Emir Abdurrahman el-Evsat döneminde doğu tacirlerine açılmıştır. Tacirler mal ve eşya ticaretinin yanında bazı ilmî kitapları da beraberlerinde Endülüs'e taşımışlar ve onları Endülüs çarşılarında satmışlardır. Endülüs âlimleri bu eserleri satın alarak, ilmî hareketlerinin gelişmesinde onlardan istifade etmişlerdir. Bu tüccarların önde gelenlerinden biri ise Muhammed bin Musa el-Razi'dir (öl. Hicrî, 273). Halifelik döneminde tarih yazılarıyla meşhur olan el-Razi, Razi ailesinin de atasıdır.” (El-İbadî, 1968, s. 34).

“Yine tacirlerden biri Emir Abdurrahman el-Evsat'a hediye yoluyla Halîl bin Ahmet el-Ferâhîdî'ye ait aruz kitabını da Endülüs'e ulaştırmıştır. Bu kitabın saray ehline anlaşılması zor bir kitap olduğu ortaya çıkmış, sonrasında bu kitaba ulaşan Abbas bin Fernas onu açıklayarak Endülüslülere anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.” (Bedir, 1972, s. 184).

d) Âlimlerin Endülüs'e Hicreti

“Doğudaki siyasi problemler neticesinde bazı âlimler Endülüs'e hicret etmişler ve burada hoş karşılanıp himaye edilmişlerdir. Ahmet Emin'in bu konuyla ilgili olarak ‘Fukaralık sebebiyle doğu âlimlere dar geldi. Batıya yöneldiler. Oysa batıdaki âlimler ilmi onlara dayandırıyor ve bunun için doğuya seyahat ediyorlardı’ ifadelerini kullanmaktadır” (Emin, 1962, s. 233).

“İran'ın Rey şehrinden olan Muhammed bin Musa el-Razi, bu dönemde doğuda Endülüs'e hicret eden âlimlerdendir. Ahmet bin Muhammed ve oğlu İsa bin Ahmed, Endülüs'te Halifelik döneminde tarihçileri ile meşhur olan bir ailenin reisidir. Musa el-Razi, Emir Muhammed'e bağlı olan ve doğudaki olaylarla ilgili ona bilgi taşıyan doğulu tacirlerdendir. Kitabü'l-Rayati Fi Tarih isimli eserin yazarıdır.” (El-Hamîdî, 1966, s. 104).

“Gelişme döneminde Endülüs'te tıp ilimleri de ilerlemiştir. Bu ilerleyişte doğudan Endülüs'e gelen bazı doktorların payı bulunmaktadır. Kendilerinin ve Iraklıların ulaştığı tıp ilimlerini öğrenmişlerdir. Bunların başında Irak'tan Endülüs'e gelen Iraklı İshak bin İmran gelmektedir.” (Emin, th, s. 233).

“Bu dönemde Endülüs'teki tıbbi hareketin önderi olan ve 100 çeşit ottan yapılan bir şarap olan Yessunhamdeen şarabının nispet edildiği Ahmet bin İyas'ın (Hamdin bin Eba) kocası gelişme döneminde Endülüs'e Harran'da hicret eden Iraklı bir doktordu. Bu doktor karın ağrıları için macunu Endülüs'e getiren kişidir ve bir içimlik macunu 50 dinara sattığı bilinmektedir. İbn Hamdis ise ondan ilim tahsil eden beş kişiden biridir.” (İbn Celcel, 1955, s. 93).

“Bütün bu gelişmeler Irak'a ait olarak kabul edilen bazı ilimlerin Endülüs'te yayılmasını sağlamıştır. Prenslik döneminin gelişme döneminde Irak'a ait lügat ve dil bilgisi ürünleri Endülüs'e girmiştir. Abdurrahman bin Musa el-Hevârî'nin Irak'ta Esmâ'ye yetiştiği ve ondan doğrudan dil bilgisi ilmini aldığı bilinmektedir. Ancak o, bununla yetinmemiş Basra âlimlerinin yaptığı gibi, Arapların içine girmiş, beldelerinde dolaşmış ve birçok şeyi ezberlemiştir.” (İbn Ferda, 1966, s. 257-258).

“Irak'ta 25 sene kalan Muhammed bin Abdüsselam el-Huşeni de böyle yapmış ve Esmâ, Ebu Ubeydemamer bin Müsenna ve Sîbeveyhi gibi en meşhur olarak kabul edilen hocalardan lügat, dil bilgisi ve cahiliye şiiiri ilimlerini tahsil etmiştir. En meşhur hocaları Sehl bin Muhammed Sicistani ve Abbas bin Ferecriyaşiyi'dir.” (Hamdi, 1966, s. 68).

Aynı şekilde Cudi bin Osman el-Nahvi (öl. Hicrî, 198), Kesai, Ferra, Ebu Cafer Ruasi gibi âlimlerle doğuya yaptığı seferi sırasında karşılaşmıştır. O, Kesai'nin kitaplarını Endülüs'e ilk defa sokan kişidir.” (Ez-Zübeydi, 1954, s. 256).

10. Irak Medeniyetinin Tesirine Karşı Endülüs'ün Durumu

“Prenslik dönemindeki gelişme döneminden itibaren sonraki dönemlerde de Endülüs'teki Arap medeniyetinin gelişmesinde de doğu medeniyetinin tesiri bulunmaktadır. Ancak bu tesir, başlangıçta bazı âlimler ve saray adamları tarafından,

Irak medeniyetinin tesirinde kalan Endülüs âlimlerine karşı şiddetli bir muhalefet ile karşılaşmıştır. Örneğin, bilinen bir âlim ve edebiyatçı olan Abbas bin Fernas bu esnada sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bu sıkıntılar ancak Emir Abdurrahman bin Evsat'ın onları himaye etmesiyle hafiflemiştir.” (Abdüselam, 1979, s. 38).

Bu dönemde Endülüs'teki medeniyetin gelişmesi aynı zamanda buradaki Araplaşmanın büyümesi ve çoğalması ile ilgilidir. Yani İspanyollar, Arapçayı ve Arap edebiyatını öğrenmeye ve toplumsal âdetlerinde Arapları taklit etmeye başlamışlardır. Bütün bu değişimlerde Irak düşünce akımlarının açık tesirinin görüldüğü, bu esnada bazı aşırı İspanyol din adamlarının bu akımlara karşı düşmanca bir tutuma sahip olduğu bilinmektedir. Biz böyle düşünüyoruz.

IV. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

D. Ebü'l-Bekâ er-Rundî

1. Hayatı ve Endülüs Hakkında Yazdığı Mersiyenin Tahlili ve Şerhi

“Ebü'l-Bekâ er-Rundî, Salih b. Şerif er-Rundî ve Ebu't- Tayyib künyeleriyle tanınmıştır. Er-Rundî, 601/1204 yılında doğmuş ve 688/1284 yılında vefat etmiştir. İsminden yola çıkılarak İşbilye yakınlarında bulunan bir şehir olan er-Runde şehrinde doğduğu veya atalarının bu şehirde yaşadığı düşünülmektedir. Buna göre kendisinden Endülüs'ün son ediblerinden biri olarak bahsedilen er-Rundi hicrî yedinci asırda yaşamıştır.” (Ebu'l-İfeth, 1427h, s. 46-50).

“Ebü'l-Bekâ'nın Gırnata'ya sık sık gittiği ve yöneticileriyle irtibata geçip onları şiirleriyle methettiği bilinmektedir. Asıl ikâmet yeri Runde şehri olmasına rağmen Endülüs şehirlerinin büyük bir kısmını ziyaret ettiği ve bu ziyaretlerin kimi zaman aylar sürdüğü ifade edilmektedir. Buna binaen, Ebü'l-Bekâ'nın ağıt yakacağı şehirleri önceden gördüğü ve onları şiirleriyle vafettiği söylenebilir.” (El-Daye, 2000, s. 356).

“Sosyal ilişkileri gayet geniş olduğu anlaşılan er-Rundî'nin çevresinde emirler, vezirler, fakih, edip ve şairlerin olduğu yazdığı şiirlerden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ebü'l-Bekâ şiir ve nesirleri bakımından iyi bir edebiyatçı olmasının yanı sıra kaynakların belirttiği üzere, matematik ve ferâiz/miras ilminde yetkin, fıkıh ve hadis ilimlerinde de derin bilgiye sahip bir kişidir.”(El-Daye, 2000, s. 356).

Ebü'l-Bekâ'nın, çoğu tasvir olmak üzere, yazdığı şiirleri farklı türleri ve konuları ihtiva etmektedir. Bunlar arasında mersiye önemli bir yere sahiptir. Sekiz yaşındayken ölen oğluna yazdığı bir mersiyesinin yanında annesinin ardından babasını da kaybetmesi onu fazlasıyla hüznlendirmiş ve bunun üzerine de bir mersiye yazmıştır(El-Daye, 2000, s. 456).

“Şiirin yanı sıra farklı türlerde de eser yazmış olan Ebü'l-Bekâ'nın eserlerinin büyük bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Bunlar ancak şairin biyografisini yazarlar tarafından not edilmiştir. Cibril hadisi üzerine ve ferâiz ilmine dair bir kitabından da bahsedilmektedir. Ayrıca Ravdatu'l-üns ve Nüzhetü'n-nefs adında İslâm tarihine dair bir eseri de vardır. Aruz ilmi üzerine bir eseri ve şiir eleştirisine dair el-Kâfi fi Nazmi'l-

Kavafi isminde bir kitabı da bulunmaktadır. Kaynaklar Ebü'l-Bekâ'nın ilim, ahlak ve zühdünden övgüylebahsetmektedir.” (El-Daye, 2000, s. 376).

2. Endülüs Mersiyesinin Tercümesi

لِكُلِّ شَيْءٍ إِذَا مَاتَ نُقْصَانٌ-فَلَا يُغْرُ بِطَيْبِ الْعَيْشِ إِنْسَانٌ-1

Her şey tamamlandığında eksilir / Öyleyse insan hayatın hoşluğuna aldanmasın.

هِيَ الْأُمُورُ كَمَا شَاهَدْتَهَا دَوْلٌ- مَن سَرَّهُ زَمَنٌ سَاءَتْهُ أَرْمَانٌ-2

Gördüğün gibi işler dönüp durmakta... / Bir zaman, onu sevindirirken diğer zamanlar üzmekte.

وَهَذِهِ الدَّارُ لَا تُبْقِي عَلَى أَحَدٍ- وَلَا يَدُومُ عَلَى حَالٍ لَهَا شَأْنٌ-3

Dünya hiç kimseye kalıcı değil. / Dünyanın hâli hep böyle devam edecek değil.

يُمزِقُ الدَّهْرُ حَتْمًا كُلَّ سَابِغَةٍ – إِذَا نَبَتْ مُشْرِفِيَّاتٍ وَخُرْصَانٌ-4

Meşarîf ve harsan kılıçları köreldiği an/Bütün zırhları hiç şüphesiz parçalar zaman zaman

وَيَنْتَظِي كُلَّ سَيْفٍ لِلْفَنَاءِ وَلَوْ – كَانَ ابْنَ ذِي يَزْنٍ وَالْغَمْدُ غِمْدَانٌ-5

Her kılıç yokluk için sıyrılır kınından / İbn zi Yezzen'in kılıcı da olsa çıkmış olan kınından.

أَيَّنَ الْمَلُوكُ ذَوِ التَّيْجَانِ مِنْ يَمِينٍ – وَأَيَّنَ مِنْهُمْ أَكَالِيلُ وَتَيْجَانٌ-6

Nerede Yemenin taçlı kralları / Nerede onların şaşaalı taçları?

وَأَيَّنَ مَا شَادَهُ شَدَادُ فِي إِرْمٍ - وَأَيَّنَ مَا سَاسَهُ فِي الْفَرَسِ سَاسَانٌ-7

İrem'de Şeddad'ın kurduğu bina nerde / Ya Farsı idare eden yöneten sasan nerde?

وَأَيَّنَ مَا حَازَهُ قَارُونُ مِنْ ذَهَبٍ – وَأَيَّنَ عَادٌ وَشَدَادٌ وَقَحْطَانٌ-8

Karun'un altından hazineleri nerde / Nerede Ad , Şeddad, ve Kahtan nerde?

أَتَى عَلَى الْكُلِّ أَمْرٌ لَا مَرَدَ لَهُ – حَتَّى قَضَوْا فَكَانَ الْقَوْمَ مَا كَانُوا -9-

Karşı konulmaz güç geldi çattı işte / Hiç var olmamış gibi yok oldular geçmişte.

وَصَارَ مَا كَانَ مِنْ مُلْكٍ وَمِنْ مَلِكٍ - كَمَا حَكَى مِنْ خِيَالِ الطَّيْفِ وَسَنَانٍ -10-

Bütün mülk ve melikler hiç oldu/Uyuyan bir kimsenin rüyasındaki tayflar gibi.

دَارَ الزَّمَانُ عَلَى دَارَا وَقَاتِلِهِ – وَأَمَّ كِسْرَى فَمَا آوَاهُ إِيوَانٌ -11-

Zaman Dara'nın ve kâtilinin aleyhine döndü/Kisra'nın da hakkından geldi.
Hiçbir saray onu barındırmadı, söndü.

كَأَنَّمَا الصَّعْبُ لَمْ يَسْهَلْ لَهُ سَبَبٌ – يَوْمًا وَلَا مَلِكَ الدُّنْيَا سُلَيْمَانٌ -12-

Sanki hiçbir zorluğun sebebi kolay olmamıştır / Hatta Süleyman da dünyada baki kalmamıştır.

فَجَائِعُ الدَّهْرِ أَنْوَاعٌ مُنَوَّعَةٌ – وَلِلزَّمَانِ مَسْرَاتٌ وَأَحْزَانٌ -13-

Zamanın çok çeşitli kederleri / Vardır sevindirici ve hem de üzen demleri.

وَاللِّحَوَادِثِ سُلُوَانٌ يُسْهَلُهَا – وَمَا لِمَا حَلَّ بِالْإِسْلَامِ سُلُوَانٌ -14-

Hadiselerin acısını azaltan teselliler vardır / Ancak İslam'ın başına gelen belalar tesellisiz, acımasızdır.

دَهَى الْجَزِيرَةَ أَمْرٌ لَا عِزَاءَ لَهُ – هَوَى لَهُ أَحَدٌ وَإِنْهَدَّ نَهْلَانٌ -15-

Endülüs'ün başına tesellisiz bir bela geldi / Uhud ve Sehlan dağları Kederden dümdüz hâldeydi.

أَصَابَهَا الْعَيْنُ فِي الْإِسْلَامِ فَأَرْتَزَاتٌ – حَتَّى خَلَتْ مِنْهُ أَقْطَارٌ وَبُلْدَانٌ -16-

İslam'a nazar değdi ve musibetler sökün ederek geldi. / Sonunda yurtlar, şehirler İslâmsız kaldı.

فَاسْأَلْ بَلَنْسِيَّةَ مَا شَأْنُ مَرْسِيَّةَ – وَأَيْنَ شَاطِبَةُ أَمْ أَيْنَ جِيَّانٌ -17-

Belensiye şehrine sor, Mersiye'nin başına gelenleri söylesin. / Söylesinler nerede Şatıba, hani Ceyyan nerdesin.

18- وَأَيْنَ قَرْطَبَةَ دَارِ الْعُلُومِ فَكَمْ – مَنْ عَالِمٍ قَدْ سَمَا فِيهَا لَهُ شَأْنُ-

Kurtuba, ilmin kalbi, şimdi nerede? / Nice âlimin şanı yücelmiştir o yerde.

19- وَأَيْنَ حِمَصٍ وَمَا تَأْوِيهِ مِنْ نُزَاهٍ – وَنَهْرُهَا الْعَذْبُ فَيَاضٌ وَمَلَأَ-

Hims şimdi nerde? İçindeki mesireler... / Nerde o tatlı ve taşkın akan nehirler.

20- قَوَاعِدُ كُنَّ أَرْكَانَ الْبِلَادِ فَمَا – عَسَى الْبَقَاءُ إِذَا لَمْ تَبْقَ أَرْكَانُ-

Sütunlarıydı ülkenin bu şehirler. / Geride ne kalması umulur ki yıkılırsa direkler.

21- تَبْكِي الْحَنِيفِيَّةُ الْبَيْضَاءُ مِنْ أَسْفٍ – كَمَا بَكَى لِفِرَاقِ الْإِلْفِ هِمِيَانُ-

Ak ve berrak hanif dini ağlıyor kederinden / Tıpkı âşıkların ayrılıktan ağladıkları gibi derinden.

22- عَلَى دِيَارٍ مِنَ الْإِسْلَامِ خَالِيَةً – قَدْ أَفْقَرْتُ وَلَهَا بِالْكَفْرِ عُمَرَانُ-

Artık İslâm'ın yok olduğu bir diyar / Şimdi küfürle umran olmuşlar.

23- حَيْثُ الْمَسَاجِدَ قَدْ أَضَحَّتْ كَنَائِسَ – مَا فَيِهِنَّ إِلَّا نَوَاقِيسُ وَصُلْبَانُ-

Artık mescitler kiliseye dönüşmüştür. / İçlerinde yalnızca çanlar çınlar ve haçlar dikilmiştir.

24- حَتَّى الْمَحَارِيبُ تَبْكِي وَهِيَ جَامِدَةٌ – حَتَّى الْمَنَابِرَ تَرْتِي وَهِيَ عِيدَانُ-

Mihraplar bile ağlıyor, oysa cansız onlar / Tahtadan minberler de ağıt yakarlar.

25- يَا غَافِلًا وَلَهُ فِي الدَّهْرِ مَوْعِظَةٌ – إِنْ كُنْتَ فِي سِنَةِ فَالِدَهْرِ يَقْضَانُ-

Ey gafil, zamandan öğüt alman gerekirken gaflete dalıyorsun / Eğer Uykuda isen bil ki zaman uyanıktır. Sen uyuyorsun.

26- وَمَا شَيْئاً مَرِحاً يُلْهِيهِ مَوْطِنُهُ – أَبْعَدَ حِمَصٍ تَغْرُ الْمَرْءُ أَوْطَانُ-

Ey vatanında gururla yürüyen kimse ! Hıms'tan sonra gururlanacağın vatan var mı sence?

تِلْكَ الْمَصِيبَةُ أَنْسَتْ مَا تَقْدَمُهَا – وَمَالِهَا مَعَ طَوْلِ الدَّهْرِ نَسِيَانُ-27

Bu musibet, kandisinden önceki belalar unutturdu. Kendisi ise uzun unutulmayacaktır.

يَارَاكْبِينَ عِتَاقَ الْخَيْلِ ضَامِرَةً – كَأَنَّهَا فِي مَجَالِ السَّبْقِ عَقْبَانُ-28

Ey yarış sahasında kartal gibi ince arap atları binenler.

وَحَامِلِينَ سَيُوفَ الْهِنْدِ مَرْهَفَةً – كَأَنَّهَا فِي ظِلَامِ النَّقْعِ نِيرَانُ-29

Toz karanlığında ateş gibi olan keskin hint kılıçlarını taşıyanlar.

وَرَاتِعِينَ وَرَاءَ الْبَحْرِ فِي دِعَاةٍ – لَهُمْ بِأَوْطَانِهِمْ عِزٌّ وَسُلْطَانُ-30

Memleketlerin de izzet ve güç sahibi olarak deniz ötesinde bolluk içinde çayırlarda eğlenenler.

أَعِنْدَكُمْ نَبَأٌ مِنْ أَهْلِ أُنْدَلُسٍ – فَقَدْ سَرَى بِحَدِيثِ الْقَوْمِ رُكْبَانُ؟-31

Var mı haberiniz? Endülüs ehlinde kervanlar haberlerini her tarafa yaymıştır.

كَمْ يَسْتَعِيثُ بِنَا الْمُسْتَضْعَفُونَ وَهُمْ – قَتْلَى وَاسْرَى فَمَا يَهْتَزُّ إِنْسَانُ؟-32

Orada kimi esir kimi ölü nice müstazaf yalvarıyor ama kımıldamıyor insan.

مَاذَا التَّقَاعُ فِي الْإِسْلَامِ بَيْنَكُمْ – وَأَنْتُمْ يَا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانُ-33

Bu nasıl bir ayrılıktır İslam da aranızda! Ey Allahın kulları oysa siz kardeşsiniz.

أَلَا نَفُوسٌ أَبْيَاتٌ لَهَا هِمٌّ – أَمَا عَلَى الْخَيْرِ أَنْصَارٌ وَأَعْوَانُ-34

Yok mu gayret ve onur sahibi kimseler / Yok mu hayrın yardımcıları ve destekleyenleri

يَا مَنْ لِيْلَةَ قَوْمٍ بَعْدَ عِزِّهِمْ – أَحَالَ حَالَهُمْ جَوْرٌ وَطُغْيَانُ-35

Hey izzetten sonra zillete düşen millete koşun. Değiştirmiştir durumlarını zulüm ve tuğyan.

36- بِالْأَمْسِ كَانُوا مَلُوكًا فِي مَنَازِلِهِمْ – وَالْيَوْمَ فِي بِلَادِ الْكُفْرِ عِبْدَانُ

Daha dün kral idiler evlerinde / Bugün ise küfür diyarında oldular köle.

37- فَلَوْ تَرَاهُمْ حَيَارَى لَادِلِيلَ لَهُمْ – عَلَيْهِمْ مِنْ ثِيَابِ الذَّلِيلِ الْوَانُ

Her türünden zillet elbisesi içinde şaşkın ve rehbersiz hallerini bir görseydin.

38- وَلَوْ رَأَيْتَ بُكَاهُمْ عِنْدَ بَيْعِهِمْ – لَهَالِكِ الْأَمْرُ وَإِسْتِهْوَتِكَ أَحْزَانُ

Satıldıkları anki ağlayışlarını bir görseydin / Bu vahim durumun korkusuna kapılır üzüntüler boğulurdun.

39- يَارُبَّ أُمَّ وَطِفْلٍ حَيْلَ بَيْنَهُمَا – كَمَا تُفَرِّقُ أَرْوَاحَ وَأَبْدَانُ

Hey! Nice anne ve çocuk birbirinden uzaklaştırıldı.

40- وَطِفْلَةٌ مِثْلُ حُسْنِ الشَّمْسِ إِذْ طَلَعَتْ – كَأَنَّمَا هِيَ يَاقُوتٌ وَمَرْجَانُ

Genç kız ki doğduğunda güneş gibi. Sanki o yakut ve mercandır.

41- يَقُودُهَا الْعِلْجُ لِلْمَكْرُوهِ مُكْرَهَةً – وَالْعَيْنُ بَاكِيَةٌ وَالْقَلْبُ حَيْرَانُ

Gavur onu zorla kötülüğe doğru sürmektedir. Gözleri ağlıyor kalbi ise şaşkındır.

42- لِمِثْلِ هَذَا يَذُوبُ الْقَلْبُ مِنْ كَمَدٍ – إِنْ كَانَ فِي الْقَلْبِ إِسْلَامٌ وَإِيمَانُ

Böylesi acılar için eriyor kalp üzüntüden / Varsa eğer kalpte islam ve iman.

3. Endülüs Mersiyesi'nin Tahlili

“Kaside gayet akıcı ve tabii bir seyir içinde akmakta, zorlamadan uzak lafzî güzelliğe takılmamaktadır. Ancak bu, kasidenin edebî sanatlardan uzak olduğu anlamına gelmez. Anlamın ve konunun gerektirdiği lafız ve mânâya dair sanatlar ustaca işlenmektedir.” (En-Nûtî, 2013). Bunlardan bir kaçışöyledir:

a) Teşbih

Teşbih, hayalin hareket alanını genişleten önemli edebî bir sanattır. Bu sanat edebî metne güzellik ve estetik kazandırmasının yanında mânâyı muhatabın zihninde daha açık hale getirir ve ilgili mânâyı vurgular. Zaten bu yönüyle teşbih bir nevi mübalağa olarak kabul edilir. Şair bu sanatı tıpkı diğer sanatlarda olduğu gibi doğal bir şekilde ve tekellüfe gitmeden kullanır.” (EL-cürcani, 1966, s. 365).

وصار من ملك ومن ملك – كما حكى عن خيال الطيف وسنان

1- Kral ve sahip olduğu mülkün karartıya benzetilmesi. Bütün mülk ve melikler uykuluklunun hayalindeki tayf gibi oldu.

ياراكبين عتاق الخيل ضامرة – كأنها في مجال السبق عُقبان

2- İnce Arap atlarının kartala benzetilmesi. Eyyarışahasındaki kartal gibi ince Arap atlarının binenler.

وحاملين سيوف الهند – كأنها في ظلام النقع نيران

3- Keskin kılıçların toz karanlığında ateşe benzetilmesi. Keskin Hindistan kılıçlarını taşıyanlar. Tozun karanlığında sanki ateştir.

وظفلة مثل حسن الشمس إذ طلعت – كأنها هي ياقوت ومرجان

4- Güzel kadının yakut ve mercana benzetilmesi. Genç kız ki doğduğunda güneş gibi. Sanki o yakut ve mercandır”Benzetmenin unsurları ve çeşitleri çoktur. Ama şair güçlülük, ululuk ve düşmanla yüzleşmeyi delalet edecek sözcükleri kullanmıştır. Hint'in kılıçları, asil atları ve güneş gibi güzel çocukları birer yakut ve mercana benzermiştir(Şadi, th, s. 162).

b) İstiâre

“Kasidede yer alan istiarelerde, kişileştirme sanatını başarılı bir şekilde kullanan Ebu'l- Bekâ, birçok cansız varlığı konuşTURARAK onlara canlılık katmıştır. Buna göre kasidede minber ağıt yakıyor, mihrap ağlıyor, kalp eriyor, din üzüntüden ağlıyor, zaman aldatıp tuzak kuruyor ve zırhları yırtıp parçalayan bir

canavaradönüşüyor.

حتى المحاريبُ تبكي وهي جامدة-حتى المحاريب ترثي وهي عيدانُ

1-Mihrapların ağlaması ve minberlerin ağıt yakması.Cansızolduğuhaldemihraplarbileağlıyor.Tahtadanolduğuhaldeminberlerlağıt yakıyor.

2-Hanif dininin ağlaması

Beyaz ve hanif dini ağlıyor üzüntüden.Tıpkı âşıkların ayrılıkta ağladıkları gibi.

3-Kalbinerimesi.Böylesi acılar için eriyor kalp üzüntüden. Varsa eğer kalpte İslâm ve imân.

4-Zamanın tuzak kurması.Zaman Dâra'nın aleyhine döndü ve onun katilinin de... Hem Kisra'ya yöneldi hiçbir saray onu barındırmadı

5-Zamanın yırtıparçalaması

Yırtar tüm zırhları zaman.Köreltiğinde Meşârif ve Harsân kılıçları.

Bu örneklerle şair, cansız varlıkları hareket eden bir canlıya, konuşmayı bilmeyen bir dilsizi fasih bir hatibe, sağır duymaz cisimleri duyan ve işiten bir varlığa, görünmeyen soyut manaları gözle görünen somut cisimlereçevirmiştirŞair, mersiyede güçlü ve belâğatlı kelimeleri kullanmıştır. Şair, Endülüsteeki İslam devletinde olan büyük müsibeti ne kadar acı olduğunu kelimelerle şiiri etkileyerek yansıtmıştır. Şair, şiiriyle cansız olan mihrapları bile inlettirip ağlattırmıştır(Abbas, 1987, s .214).

c) Mecâzî İsnat

“Sevinç ve üzüntünün zamana isnadı.

Dönüşümlüdür gördüğün gibi devran. Bazen mutlu olan, mutsuz olur çoğu zaman.

Sevinç ve hüznü meydana getiren zaman değildir.Zaman onlar için bir zarftır onda meydana gelirler.Bu mananın mecâzî bir isnatla sunulması mübalağa ifade eder ve üslup çeşitliliğini sağlar”Şair, kelimeleri mersiyeye hizmet ettirmiştir. Kelimeleri, güzel ve etkileyici üslupla yazarak şiire güç vermiştir. Mersiyeyi dinleyenlere

etkisinin kuvvetini arttırmıştır(Abbas, 1987, s .214).

d) Tıbâk

“Şairin başvurduğu sanatlardan biri de tıbâktır. Birbirine zıt iki hususun aynı anda hayal edilmesini ve aralarındaki uzak mesafenin yakınlaştırılmasını, ortaya atılan düşüncenin kabulünü kolaylaştırır ve muhatabın daha kolay ikna olmasını sağlar.

1-Sevinmek-üzülmek

Dönüşümlüdür gördüğün gibi devran. Bir zaman her kimseyi sevindirirse birçok zaman da onu üzer. Çok çeşitlidir acıları devranın. Sevindirici ve üzücü anları vardır zamanın.

2-Tamamlanmak ve eksilmek

Her şey tamamlandığında artık eksilir.Öyleyse insan, hayatın güzelliğine aldanmasın.

3-Harap-mamur

Küfürle mamur olmuş ve İslam'ın artık kalmadığı diyara (ağlıyor)

4-İzzet-zilletHey! İzzetten sonra zillete düşen millete koşun. Değiştirmiştir durumlarını zulüm ve tuğyan

5-Uykulu-uyanık

Ey zamandan öğüt alabilecek iken gaflette olan kimse! Eğer uykuda isen bil ki zaman uyanıktır (Şadi, th, s. 162).

e) Mukâbele

“Mukâbele sanatı muhatabı yerinden kaldırır ve bir köşeden diğer köşeye bir hâlden başkabir hale götürür. Böylece onun hareketli ve canlı tutar. Dikkatin canlı tutmak için bir bu yana bir o yana savurur. Mukâbele bir ağın iki tarafını birbirine bağlayan ip gibi aralarındaki çekişmeyi dengeler.

1-Kimi zamanın sevindirici kiminin de üzücü olması

Dönüşümlüdür gördüğün gibi devran. Bir zaman her kimseyi sevindirirse birçok zaman da onu üzer.

2-Kral oldukları dönemin köle olarak satıldıkları anın karşılaştırılması

Daha dün kral idiler evlerinde. Bu gün ise küfür diyarında oldular köle”Hayatta her zaman birbirine uymayan unurlar vardır; hüzün-mutluluk, güçlülük-acizlik gibidir. Mesela güçlülük at ve kılıçla, zayıflık ise Endülüs'ü yardım etmeyen ve onun için savaşa gitmeyenlerle anlatmayı çalışmıştır(Şadi, th, s. 162).

f) Cinâs

“Metinde lafza dair güzel sanatların başında cinâs gelir. Edebi bir metinde ses ahengini sağlayan cinâs, aynı zamanda manayı anlama noktasında da zihni harekete geçirir. Hele hele bu sanatın tekellüfsüz bir şekilde ifade akışı içinde kullanılması sağladığı lafzî güzelliğin yanında manaya da letafet verir. Ebu'l-Bekâ bu sanatı da şu örneklerde kullanmıştırŞair, aynı kelimeleri farklı anlamlarda kullanmıştır. İşte bu üslup, şairin kelime kullanmasında ne kadar maharetli olduğunu göstermektedir. Şairin mersiyesini dinleyenlere bir duygudan başka bir duyguyu hissettirerek şiirin hakimiyetini göstermiştir(Şadi, th, s. 162).

4. Endülüs Mersiyesinin Şerhi

a) Allah'ın Mahlûkattaki Sünneti ve Zamanın Hükmü

Şair, kasidesine gönlündeki acıları ifade eden bir ruh hâli içinde başlamıştır. İfadeleri oldukça tersirli ve hikmetlidir. Geçmiş zamandan bahsederken şimdiki zamanı kullanması ise dikkat çekicidir. Kaybolmuş olana muhatap gibi hitap etmiştir.

Şair şiirinde her şeyin bir sonu olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Mükemmel gibi görünen her şeyin eksik bir tarafı olduğuna dikkat çekmektedir. Akıllı kişinin rahat bir hayata aldanmaması gerektiğini dile getirmiştir; çünkü dünyada her zorlukla beraber bir kolaylık ve her rahatla beraber de bir sıkıntı vardır. Zira günler sürekli değişmekte, bir zaman sevinen, başka bir zaman ağlamakatdır. Şair şiirinde daima bu ümitsiz durumu tekrarlamaktadır.

Şair daha sonra üçüncü bir kitleye yönelmekte, onlara da hayatın şaşaasına aldanılmaması gerektiğini söylemektedir. Şaire göre bu hayat bir kişi için devam etmemekte, zamansa kendi halinde kalmamaktadır. İnsana nimet, güven ve emniyet verilmiştir; fakat zaman bir bakmışsın ki onu şaşirtmiş, verdiği tüm şeyleri parçalamış ve onun yerine hüznün ve kederlerle dolu bir ağırlık vermiştir. Zira zaman şaire göre büyük olan herkesten ve zorbalardan daha güçlüdür. Şair bu güçlü kimse için Yemen'in en güçlü simalarından, Meliklerinden biri olan Seyf ibn Zi Yezzen'i örnek göstermiş, onun bile zamana mağlup olduğunu ifade etmiştir. Biz böyle Düşünyoruz.

Ebü'l-Bekâ, ilk beyitlerde oldukça başarılıdır. Okurun dikkatini de daha bu ilk beyitlerde çekmeyi başarmıştır.

لِكُلِّ شَيْءٍ إِذَا مَاتَ نَقْصَانٌ ..... فَلَا يُعْرُ بِطَيْبِ الْعَيْشِ إِنْسَانٌ

Tamamlanan her şeyin eksigi vardır./ İnsan yaşamın güzelliğine kanmamalıdır.

Belagatçılar kelamın girişine büyük önem vermektedir. Hatta bazıları şiirin ilk beytine göre şair hakkında hüküm vermiştir. şöyle anlatmaktadır: Bazıları Ahzek'e şairleri sordular. Ahzek şöyle cevap verdi; 'Başlangıç ve heceyi sağlam yapan kişidir.' (Lisanu'l-Arab,2010, s. 462). 'Kimi şairler, diğer şairlere kelamın başlangıcına ve güzelliğine dikkat etmelerini tavsiye etmişlerdir. Ediblerden biri bu konuda şöyle demiştir: 'Ey yazarlar topluluğu, girişleri, mukaddimleri güzel yapın. Zira mukaddimeler, beyanın delilleridir"' "Bu husus, insan ruhunun ilk anda etkilenmesi için gerekli görülmüştür. Sad şöyle demektedir: 'Mukaddime önemlidir çünkü kulağa çarpan ilk hitaptır. Eğer mukaddime tatlı, güzel dizimli ve doğru manalı olursa dinleyen söze kulak verir ve tümünü idrak eder. Aksi takdirde geriye kalanlar son derece güzel bile olsa okur ondan yüz çevirir ve onu reddeder.' Belagat sırrı ve gecenin güzelliği Ebü'l-Bekâ'ya göre hikmet ihsas etmesine bağlıdır. Nakledilen hikmetler ruhları okşar ve kalpleri etkiler" (El- Eskerî, 1952, s. 454).

Şiirde müsnedin belagat gereği müsned ü ileyhten sonra getirilmesi müsned ü ileyhin çok önemli olduğunun vurgulanması anlamına gelmektedir. Hatibin de dediği gibi bu aynı zamanda tahsis ifade etmektedir. Bu gibi kullanımlar sözü, şiiri açık ve

beliğ kılmakta aynı zamanda şiirde öne alınan unsura verilen önemi göstermektedir. Bu husus mersiyede ise başarılı bir şekilde kullanılmıştır. (El- Eskerî, 1952, s. 454).

“Şiirdeki kelimelerde yer alan “müsned” genel olarak her şeyi içine alacak şekilde kullanılmıştır. Dolayısıyla müsnedin takdimi daha uygun olmuştur. Okuyucu müsned ü ileyi şiirde merak etmekte ve onu öğrenmeye müştak olmaktadır.” (Taftazani, H. 1330, s. 478). “Şiir veya nesirdeki cümleler tamamlanmadığı zaman okur bu cümlelerin tamamlanmasını iştihakla beklemekte ve bu şekildeki eksiltili cümlelerden genellikle etkilenmektedir. Zerkeşi, buna bağlı olarak, belagat ve fesahatte takdimin güzelliğini altı şeyle sınırlamıştır. Zikredilmesine ihtiyaç olması daha etkili ve onu bilmek daha önemlidir diye zikretmiştir. Sîbeveyhi ise ‘Eğer beraber olurlarsa onları meşgul eder’ demiştir.” (Şadi, 1986, s.123).

Belagat unsurlarından olan “takdim” fesahatte sözü etkili kılamada ve ifadenin kalıcı olmasını sağlamada önemlidir.(Es-Samarraî, 1980, s. 409).

Şair şiirinde Endülüs’ün kaybını tesirli bir şekilde anlatmıştır. Bunun içinse çeşitli üslup özelliklerine başvurmuştur. İyi bir şair, kastettiği anlamı ortaya koymak için en güzel üslubu seçmeli ve bu üslup ile de duygularını tam bir tetabuk hâlinde anlatmalıdır. Şiirin ilk beyitlerinde bu başarıyı gözlemek mümkündür. Şair en güzel ve uygun üslubu bularak okurda derin bir düşünce uyandırmakta ve bu düşüncenin ruhta kökleşmesini sağlamaktadır.(Emin, th, s. 380-390).

“Şairin şiirinde kullandığı ara cümle, amacını açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu türdeki ara cümleler değerli belagat unsurlarındandır çünkü bu cümleler, başka bir cümlenin sınırları arasına girmiş, özel bir yer işgal etmiş ve cümlenin müstesna bir yerini oluşturmuştur. Bu tarafları yerlerinden etmiştir. Birbirlerine uzak düşürmüştür. Boğazda duran bir şeye dönüşmüştür. Sanki düşmanlık tabiatına sahip bir cümle olmuştur. Çünkü orada ona ait bir yer yoktur. Ara cümlelerin şiirde araya gelmelerini zorlaştıran şeyi kalpte sürekli işgalci biri olarak görürsün”(Abdül Müteaal, 1991, s. 161).

Ebu'l-Bekâ, kasidenin şu üç yerinde ara cümle kullanmıştır.

لكل شئى – إذا ماتم - نقصان

Her şey tamamlandığında, artık eksilir.

هي الامور - كما شاهدها - دول

İşler gördüğün İşler gördüğün gibi dönüşümlüdür.

يُمزق الدهر - حتماً - كلّ سابعةٍ

Yırtar kesinlikle tüm zırhları zaman.

“Bu işler, şahit olduğun gibi değişimlerdir.” sözünde, durumun değişmesi, hayatın tekdüze olmamasına dair bir kinaye vardır. Zamiru’ş şan olan هي ,hiye, tahsis ve okuyucunun dikkatini buraya çekmek için öne alınmıştır.(Ebû Mûsâ, 1998,s.55).

Zaman kelimesinin sevinçle beraber tekil, üzüntü ile beraber çoğul olarak kullanılması, mutsuzluk anlarına göre mutluluk anlarının azlığını ifade etmektedir. Biz böyle Düşüyoruz.

“Şair, mübalağa, icaz, tekit ve hayalleri harekete geçirmek için ‘Bir zaman sevinirse bazı zamanlar üzülür.’ sözünde hükmi-mecaz kullanmıştır. Burada mutluluk fiilini zamana, mutsuzluk fiilini ise zamanlara isnat etmiştir. Oysa zaman mutluluk ve mutsuzluğun faili değildir. Mutluluk ve mutsuzluk zaman içinde gerçekleşmektedir. Burada fiilin meydana gelmesinde mübalağa, bir çeşit genişlik ve ibarenin yapısında da ustalık vardır. Abdülkahir’e göre mecaz belagatın hazinelerinden bir hazinedir. Beyan yollarında genişlik, güzellik ve benzersizliğe ulaşan usta şairin ve yazarın maddesidir. Sözü sanatlı, arzuya uzak anlayışa yakın olarak getirilmesidir.”(El-Zerkeşi, 1984, ss. 3-151 Çev). Bu bölüm Zerkeşîden alınmış Adamın şunları söylediğini görmem seni bu konuda kandırmasın: ‘Size kavuşmaya olan istek beni getirdi. Özlem beni seni görmeye sürükledi. İnsanı yüceltme hakkı beni beldene getirdi.’ Bu ve buna benzer sözler çok yayıldığı ve şöhret bulduğu için kendisinde problem olmayan hakikat yerine geçmiştir. Elbette böyledir. Bilakis daha ince ve daha zariftir. Hatta usta şair ve etkili yazarın bir benzerini getirmek mümkün değildir. Öyle ki sana bir bidat getirse anlayamazsın, garip bir şey söylese boyun eğersin. Biz böyle düşünüyoruz.

Bu yurt hiç kimseye kalmaz.” ifadesi ile “Durumu olduğu gibi devam etmez.” sözü arasında vasl vardır çünkü haber cümleleri ile dilek cümleleri farklıdır. Şairin bu ifadeleri fasl olarak getirmesi hâlinde maksadının tersi anlaşılabilirdi Biz böyle Düşüyoruz.

“Müsnedu ileyh olan “bu yurt” ifadesi marife olarak getirilmiştir. Bu, onu açık bir şekilde ayırtırmak için yapılmıştır. Aynı zamanda bu durum haber cümlelerini daha güçlü yapmakatdır. Yurt, istiare yoluyla hareket eden, veren ve terk eden insana benzetilmiştir.” (El-Askerî, 1952, s.60)

“Aynı şekilde ‘Zaman bütün zırları parçalar’ ifadesinde de istiare bulunmaktadır. Burada zaman şahıslaştırılmış ve insanın kendisinden faydalandığı her şeyi parçalayan bir yırtıcı olarak gösterilmiştir. İstiare, okuyucunun manayı daha mükemmel ve eksiksiz olarak anlamasını sağlamaktadır. İstiare sayesinde anlatılan manzara okuyan kişinin gözünde canlanabilmektedir. Soyut bir kavram, görülen ve hissedilebilen bir şekilde tarif edilmektedir” (Ebû Mûsâ, 1998, s. 55). “O hâlde istiare cansızın yaşadığı, dilsizin fasih bir şekilde konuştuğu, dilsiz cisimlerin açıklama yaptığı, kapalı manaların açık ve ortada olduğu ve zarif manaların da gözlerin göreceği kadar cisimleştiği bir ortam yaratmaktadır denilebilir. Şiirde amaca ulaşmak ve manzarayı okuyucuya aktarmak hususunda istiarenin büyük bir etkisi vardır. İstiarede hayali tasvir etmeyi, onu okuyanın görmesini ve bu sayede okuduğundan daha fazla etkilenmesini sağlayan bir güç bulunmaktadır.” (Ebû Mûsâ, 1998, s. 55).

“Şairin, şiirinde diğer kelimeler yerine يمزق yumezzik kelimesini tercih etmesinin sebebi olarak bu kelimenin benzerlerinde bulunmayan özellikleri gösterilebilir. Buna göre anlam bakımından ‘Şüphesiz zaman onları parçalar, sürer, arkalarını keser, farklı yerlere onları dağıtır, mallarını götürür ve böylece ravilerin rivayet ettiği olaylara dönüşürler’ ayetiyle benzerlik yaratılmak istenmiştir denilebilir.” (Sebih, 1960, s. 295). Şairleri iktibasa yönelten şey genelde ünsiyet korumak ve çağırma isteğidir. Şair bu yolla bir ayetin veya ayetin bir kısmının zikrettiği manayı almakta ve bu manayı çağırma ve ünsiyet kurma yoluyla zikretmektedir. Biz böyle Düşüyoruz.

b) Nimetlerin Daimi Olması Muhaldir

Şiirin devam eden şağıdaki beyitlerinde şair düşüncesini geliştirmeye devam etmektedir:

أَيَّنَ الْمُلُوكُ ذُوو التَّيْجَانِ مِنْ يَمَنِ ..... وَأَيَّنَ مِنْهُمْ أَكَالِيْلُ وَتَيْجَانُ

Yemen'in taç sahibi kralları nerede? / Onların taçları nerede?

وَأَيَّنَ مَاشَادَهُ شَدَادُ فِي إِرَمٍ؟ ..... وَأَيَّنَ مَاسَاسَهُ فِي الْفَرَسِ سَاسَانُ

Şeddâd'ın İrem'de kurduğu nerede? / İran'da Sâsân'ın yönettiği nerede?

وَأَيَّنَ مَاحَازَهُ قَارُونَ مِنْ ذَهَبٍ؟ ..... وَأَيَّنَ عَادُ وَشَدَادُ وَقَحْطَانُ

Kârun'un elde ettiği altın nerede? / Âd, Şeddâd ve Kahtân nerede?

أَتَى عَلَى الْكُلِّ أَمْرٌ لَا مَرَدَّ لَهُ ..... حَتَّى قَضَوْا فَكَأَنَّ الْقَوْمَ مَاكَانُوا

Hepsine geri döndürülemeyen geldi. / Ta ki öldüler sanki kavim yoktu.

وَصَارَ مَاكَانَ مِنْ مُلْكٍ وَمِنْ مَلِكٍ ..... كَمَا حَكَى عَنِ خَيَالِ الطَّيْفِ وَسِنَانُ

Kral ve krallık olmamışa döndü. / Tayf ve Sinan'ın hayalinden anlatır gibi

دَارَ الزَّمَانُ عَلَى دَارَا وَقَاتِلِهِ ..... وَأَمَّ كِسْرَى فَمَا آوَاهُ إِيوَانُ

Zaman döndü Darius'a uğradı ve öldürdü. / Kısra'ya yöneldi sarayı onu almadı.

كَأَنَّ مَا الصَّعْبُ لَمْ يَسْهَلْ لَهُ سَبَبٌ ..... يَوْمًا وَلَا مَلِكَ الدُّنْيَا سُلَيْمَانُ

Zorluğu kolaylaştıracak hiç bir sebep yok gibi / Birgün ve dünya Süleyman'a kalmadı.

فَجَائِعُ الدَّهْرِ أَنْوَاعٌ مُنَوَّعَةٌ ..... وَلِلزَّمَانِ مَسَرَّاتٌ وَأَحْزَانُ

Zamanın açlığı çeşit çeşittir. / Zamanın mutlulukları ve mutsuzlukları var.

وَلِلْحَوَادِثِ سُلُوَانٌ يُسَهِّلُهَا ..... وَمَا لِمَا حَلَّ بِا لَاسْلَامِ سُلُوَانُ

Olayları kolaylaştıran avuntusu var. / İslam'ın başına gelenlerde avuntu yok.

“Şair bu beyitlerde tarihin sayfalarını ters çevirmekte ve Yemen’e hâkim olan ve güçleriyle insanları zapteden taç sahibi kralları sormaktadır. Bu beyitlerde adı geçen isimler kendi dönemlerinde meşhur şehirler kurmuşlardır fakat şairin vurguladığı yönüyle bu şehirler de kuruldukları gibi kalmamışlardır. Şair ayrıca Fars ülkesinin ve Sasan’ın gıda ve malzeme yönünden haip olduğu zenginliği de hatırlatmakta ve tüm bunların şimdi nereye gittiğini sorgulamaktadır. Şair devamında sorduğu tüm sorulara kendisi cevap vermektedir. Buna göre son onları da bulmuş, güçleri kaybolmuş ve kaderin hükmü onları bitirmiştir. Böylece onlar artık bir tarihî esere dönüşmüştür. Ne malları ne de taçları onlara bir fayda sağlamıştır. Uykuda görülen ve sonrasında kaybolan rüyalar gibi onlar da kaybolup gitmişlerdir.” (Şadi, 1986, s. 162). Şair bu beyitlerde aynı zamanda Müslümanların geçmişte yaşananlardan ibret alması için müslüman beldelerinin başına gelen yıkım ve tahribi örnek göstererek onlara öğüt vermekte ve bazı günlerde mutluluk var ve bazı günler ise hüznün olduğunu hatırlatmaktadır. Biz böyle Düşüyoruz.

“Zaman aynı zamanda insanın başına gelenleri unutmada da en büyük etkendir. Zaman yaşanan büyük, şiddetli ve kötü olayları unutturmakta ve insana teselli vermektedir. Fakat İslâm’ın ve İslâm şehirlerinin başına gelen musibet o kadar büyük ve üzüntü vericidir ki zaman bunu teselli edememektedir. Hiçbir insanın bu büyük musibeti unutmaya mümkün değildir. Endülüs'teki Müslüman devletin kaybedilmesi, tuhaf değildir. Muhakkak bu tür yıkımlar birçok memleket ve kralların da başına gelmiştir; fakat insan Endülüs'ün kaybedilmesine karşı yine de bir teselli bulamamaktadır çünkü Endülüs, İslâm'ın kalesi ve müslümanların medeniyeti olmuştur. Bütün dünya musibetlerinin bir tesellisi bulunmasına karşın İslâm'ın ve müslümanların başına gelen bu musibetlerde bir teselli yoktur!” (Emin, 1976, s. 195). “Şair, öncekilerin başına gelenler için üzülmede acı çekmekte ve şaşırılmaktadır ve bu şaşkınlığı hissettirebilmek adına art arda ‘Nerede Yemen’in taçlı kralları? Nerede onların şaşaalı taçları? İrem’de Şeddâd’ın kurduğu bina nerede? / Ya Fars’ı idare eden yöneten Sâsânî nerede? Kârûn’un altın hazineleri nerede? / Nerede Âd, Şeddâd ve Kahtân nerede?’ şeklinde sorular sormakta... Şair bu sorular aracılığıyla okuyucuyu da düşündürmek ve yaşananlar üzerine akıl yürütmelerini istemektedir.” (En-Nuti, 1990, s. 150).

“Soru, görsel ve belagata dair güzelliklerin gerçekleşmesi için, gerçek üslubundan mecazi üsluba geçtiğinde, o zaman konuşanın bilinen ve meşhur olan bir şeyi sorduğu gerçek üslubu bilinemez. Konuşan, bu üslupta, başkalarına yönelmeden önce kendi nefesine yönelir.” (Şadi, 186, s . 123).

“Muhakkak mecazi soru sorma üslubunun nefiste etkili olan güzel üsluplar oluşturduğu açıktır. Sesin dalgalanması ile istifham edatlarından sadır olan ritmik çeşitlilikler, onunla diğer sanatsal unsurlar arasındaki uyumla temayüz eder. Bundan dolayı mecazların gösterdiği manalarla telkin ettikleri mana zariftir.” (El-Askeri, 1952, .s .60)

“Mecazi soru sorma, icaz ve sözcükten tasarrufa yönelten manaları göstermedeki büyük telkinlerin güzelliğine bağlıdır. Bu şekilde şair muhatabın şiirin tarzının güzelliğini algılayabilmesi için düşünceyi, bütün soru tarzlarına yönelik olarak şuurlu ve ince bir tefekküre teşvik etmektedir.” (El-Askeri, 1952, s . 45)

“Hazim Kartacî: ‘Belagat sanatındaki anlayış, bir açıdan nefisteki zihinsel resimlere delalet eder. Lafızlar, bir başka açıdan, heyet ve delalet yönünden, nefislerdeki konuma göre kullanılırlar. Diğer bir açıdan bakılınca lafızlar zihindeki görünüşleriyle birleşirler. Dolayısıyla şiirdeki lafızlar zihinlerde kurulan hayallerle örtüşür ve şiirin güzelliği ortaya çıkar çünkü artık şiir muhatap tarafından anlaşılmalıdır.’” (Emin, 1976, s. 195).

Şiirde geçen ‘geri döndürülemeyen’ ifadesi ile kendisinden kurtuluşun olmadığı ölüm olgusuna da bir işaret bir kinaye bulunmakatdır. Ölüm yerine ‘geri döndürülemeyen’ ifadesi tercih edilmiş ve anlatılmak istenen dolaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu ifade bekadan ümidin tamamen kesildiğini daha güçlü bir şekilde anlatmaktadır. Ebü'l-Bek'nın bu ifadesinde Kur'ân-ı Kerîm'den iktibaslar olduğu da görülmektedir Biz böyle Düşüyoruz.

أتى على الكل أمرٌ لا مردَّ له ..... حتى قضوا فكانَ القومَ ماكانوا

Hepsine geri döndürülemeyen geldi. Ta ki öldüler sanki kavim yoktu

Bu beyitler şu ayeti kerimeden iktibas edilmiştir:

(وَكَمْ مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيِّنًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ) (Al-A'raaf, 7/4). “Nihayet yeryüzü, zinetini takınıp süslendiği ve sahipleri de gerçekten onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, gece veya gündüz emrimiz ona gelir de onu, sanki dün hiçbir şey yokmuş gibi biçilmiş bir hâle getiririz!” (Şadi, 1986, s. 162).

“Aynı şekilde ‘Sarayı onu almadı.’ sözünde de insanın içinde korunabileceği her şeye ölümün galebe çalacağına dair bir kinaye vardır. Kinaye, duyguları etkilemek ve zihinleri harekete geçirmek içindir. Çünkü kinaye, manaları işaret etmek ve duygular üzerinde derin etkiler yaratmak adına etkili bir araçtır. ‘Kinayenin manaları gösterme ve en güzel şekilde ifade etme gücü vardır; çünkü bütün kinayeler, içinde hikmetler barındırırlar. Bu da manayı ifade etme ve ruhlara yerleştirmede en etkili yoldur” (El-Kürtacî, 1981, s. 17).Şairin mersiyesinde kullandığı edebî sanatlar arasında Arap adet ve şiir geleneklerinde önemli bir yeri olan teşbih örnekleri bulunmaktadır. Bu basit, erişimi kolay, çabuk anlaşılabilir, mana bakımından da açık bir söz sanatıdır. Bu yolla bahsi geçen bazı şeyler açıklanır, bazı gerçekler ve olaylar izah edilir. Şairin dediği gibi.Biz böyle Düşüyoruz.

وصار ماكان من مُلكٍ ومن مُلكٍ ..... كما حكى عن خيال الطيف وسانئ

Kral ve krallık olmamışa döndü. Tayf ve Sinan’ın hayalinden anlatır gibi

Şair burada krallığı ve kralları, varlığı olmayan tayfa benzetmiştir. Tayf insanın hayalinden geçen şeylere denmektedir ve bir gerçekliği yoktur. Dolayısıyla hayalin hakikatinin olmaması daha evladır.

أتى على الكل أمر لامرد له ..... حتى قضوا فكأن القوم ماكانوا

(إنما مثلٌ) Hepsine geri döndürülemeyen geldi. Ta ki öldüler, sanki kavim yoktu. الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازْبَيَّتْ وَطَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ ۗ (كَذَلِكَ نَفَصَلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) (Yunus, 10/24).

Dünyadaki hayat ancak gökten indirdiğimiz, onunla insanların ve hayvanların yediği yeryüzü bitkisine karışmış olan su gibidir. Öyle ki yer, güzelliğini takınıp süslendiği ve ahalisi gerçekten ona güç yetirdiklerini sanmışlarken (işte tam bu sırada)

gece veya gündüz ona emrimiz gelmiştir de, dün sanki hiçbir zenginliği yokmuş gibi, onu kökünden biçilip atılmış bir hâle gelmiştir. Düşünen bir topluluk için biz ayetleri böyle birer birer açıklarız.” (Yunus 10/24) “Şair burada onları öldükten sonra hiçbir izleri kalmayan bir şeye benzetmektedir. Sanki hiç yokmuş, hiç yaşamamışlar ve dünyaya hiç gelmemişler demek istemektedir. Onları öldüren şey ise tuhaf bir şeydir. Bu sebeple insanoğlu kendisine ait olan şeyleri korumak için bundan ders almalıdır Biz böyle Düşüyoruz.

Şiirde ayrıca;

تيجان- تيجان، ملك- ملك kelimeleri arasında tam cinas,

شاد-شداد، ساس-ساسان kelimeleri arasında da eksik cinas görülmektedir.

“Cinasların meziyeti, okuyanlar üzerinde tesirli olmasıdır. Cinas ruhların cezbedilmesinde, zihinlerin uyandırılmasında ve okunan şeye dikkat çekilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle belli bir kasıt güdülmeden doğal süreçlerle oluşan cinaslar daha tesirlidir. İmam Abdülkahir “Duymuş olduğun en güzel cinaslar, zorlanmaksızın, bir kasıt olmadan yaptığın cinaslardır.” (Reşit, ts, s. 236) demektedir

’Zaman döndü’, ‘Kisra’ya yöneldi’ ve ‘Zamanın açlığı’ sözlerinde istiare bulunmaktadır. Zamanı, sahibine saldıran ve onu deviren bir şeye benzetmiş ve bu yolla teşhis yapılmıştır. Biz böyle Düşüyoruz.

“Şairin istiareyi tercih etme sebebi olarak muhatabının hayal dünyasına tesir etme gayesi gösterilebilir. İstiare yoluyla okuyucunun zihninde yeni ve etkili bir imge canlandırılabilir. Bu güzellik ve cazibe ise istiarenin teşbihi ve teşhisi içinde barındırmasından kaynaklıdır. Bu sanatın özelliği, yenilik, olağanüstü hayal ve haz uyandırmaktır. Bununla beraber mana, cazip bir şekil alır ve şahsiyet kazanır. Mananın gölgesi ruhta yayılır ve zihinde duyguyu etkileyen canlı hareketler meydana gelir” (Bereke, 1983, s. 296).

“Abdulkahir Cürcanî, istiareye dair ‘O, menkıbelerin sembolüdür, birçok manayı az lafızla sana verir. Öyle ki tek bir sedeften birçok inci çıkarabilirsin, tek bir ağaçtan çeşit çeşit meyve toplayabilirsin. Kelamın belagat haddine kendisiyle

vardığı bu sanatın kısımlarını ve onunla beraber beraet sıfatını düşündüğünde, kendini tatlılığını ödünç almaya muhtaç hissedersin. Onunla çekişmekten vazgeçersin. Onu yıldızın dolunayı, bahçenin çiçeği gibi görürsün. Süslerini çıkarmadıkça damatlar gibi görürsün. Süslerini çıkardığında ise, değersiz görürsün. Onu güzelleştirdiği sürece yıldızlar gibi görürsün. Aksi takdirde güzellikte tam bir pay sahibi olamaz' demektedir." (Cürcanî, 1966, s.99-105).

"İstiarenin güzelliğine dair Kudâme bin Cafer, 'Nesir Eleştirisi' isimli kitabında Arap kelimelerinde istiareye duyulan ihtiyaçtan ve bilinen ismi ile isimlendirmeye de istiarenden söz etmiştir. Burada istiare için 'Çoğu defa mecaz ve müsamaha üzere birbirlerinin yerine kullanmışlardır' ifadesini kullanmıştır" (Cafer, 1980, s. 64).

Belagat âlimleri şiirin bu kısmını beyan örneklerinin en güzellerinden biri olarak kabul etmektedir. Bu kısımda şahıslaştırma, cisimleştirme, hayat verme, cansızlarda hareket ve mananın canlı ve etkili bir surette tasvir edilmesi gibi birçok özellik görülmektedir. Biz böyle Düşüyoruz.

Şair, manayı en uygun yerde ve en gösterişli şekilde gösterebilmek için 'sevinçler-hüzünler' sözünde tibak ve tezat sanatını bir arada kullanmıştır. Şüphesiz fikrî güçleri harekete geçiren, bunun gibi üsluplar insanı derinden etkilemektedir. Şairin bir arada kullandığı zıt kelimelerin kaynaştığı ve birleştiği anda yarattığı his daha etkili olabilmekte, insanda derin heyecanlar uyandırabilmektedir. Biz böyle Düşüyoruz.

c) Endülüs'ün Kaybedilmesi

دهي الجزيرة أمر لاعزاء له ..... هوى له احد وإنهد ثهلان

Cezire'nin başına tesellisi olmayan iş geldi. / Uhud ona eğildi ve Sehlân dağı çöktü.

أصابها العين في الاسلام فامتحننت ..... حتى خلت منه اقطار وبلدان

İslâma da göz değdi ve imtihan edildi. / Ta ki bölge ve şehirler ondan kopup gitti.

فأسأل بلنسية: ماشأن مرسية؟ ..... وأين شاطبة؟ أم أين جيانُ

Valencia'ya soruyorum; murcia'nın durumu nedir? / Nerede xativa? Hem nerede Jean?

وأين قرطبة دار العلوم فكم ..... من عالم قد سما فيها له شأنُ

(İlim yurdu Kurtuba nerede? / Nice âlim onda yüceldi, değerliydi.)

وأين حمص وما تحويه من نزه؟ ..... ونهرها العذب فيّاض وملائنُ

Humus nerede? Onurunu koruyor mu? / Tatlı nehri coşkun ve kabarık

قواعد كن أركان البلاد فما ..... عسى البقاء إذا لم تبق أركانُ

Kaideleriniz beldelerin temelleriydi. / Temeller kalmayınca bekanın kalması beklenemez.

“Şairin bu beyitlerde üzgün olduğu ve önceki beyitlerde söylediklerine deliller getirdiği görülmektedir. Endülüs'ün kaybedilmesiyle İslâm'ın başına gelen musibetin büyüklüğünü ve şiddetini tasvir etmektedir. Bu facianın büyüklüğü ve bu musibetin ağırlığı sebebiyle Uhud ve Sehlân gibi iki büyük sarsılmaz dağ parçalanmış ve çökmüştür. Şair devamında özellikle Murcia, Xativa, Jean, Kurtuba ve Humus gibi önemli şehirlerin düşman eline düşmesinin Endülüs'te İslâm diyarı'nın uğradığı musibetin derecesini tekrar örneklemekte ve yaşanan bu korkunç olaylarla birlikte bu şehirlerin menkıbe ve faziletlerini saymaktadır: Nerede ilimlerin Kâbe'si âlimlerin kiblesi Kurtuba? İlerleme ve gelişme yolunda büyük etkisi olan âlimlerden birçoğunu bağrında yetiştiren ve ilim ve marifet ile dolu Kurtuba? Nerede Humus ve onun çok sayıdaki tepelikleri, çiçekleri ve gezme yerleri? Nerede tatlı nehri büyük vadi? İlimi, kültürü ve medeniyeti sebebiyle birçoklarının yok olmasını istediği ve bütün kıskançların hedefi olan bu ülke nerede? Şair, tekrar soruya dönmekte ve şöyle demektedir: Muhakkak bu medeniyetler Endülüs'ün temelleri idiler. Temeller gittikten sonra Endülüs'ten geriye ne kalır ki?” (En-nuti, 1990, s. 155).

“Kasideye bakıldığında onun İspanyol Haçlılarının eline geçen Endülüs ve buradaki Müslümanların başlarına gelen büyük faciannın büyüklüğünü anlatabilmek

için mübalağa üslubunun çokça kullanıldığı görülmektedir.” (Şadi, 1986, s.76). “‘Valencia’ya soruyorum’ ifadesinde gerçekte sorulması mümkün olmayan bir soru ifadesi vardır. Burada akli melekeleri olmayan bir unsura soru yöneltmesi, mübalağa ve teşhis yoluyla verilmek istenen mesajın etkililiğini artırma ve bu şehirlerin başına gelenleri daha tesirli anlatma çabası olarak görülebilir. Mübalağa aynı zamanda şairin niyetini de açık bir şekilde resmeden bir üslup unsurudur. Burada da şairin hisleri ve düşünceleri açıkça seçilebilmektedir.” ((Şadi, 1986, s.76).

“Şiirde mübalağa, tecvidin meyvelerinden bir meyvedir veya alametlerinden bir alamettir. Buna sevkeden şey, şairin bize hissettirmek istediği güçlü mana ve belli ruhsal durumlardır. Şair sözü belli bir amaç için mübalağa şekline sokar. Bu şairin hedefini, şuurun tabiatını ortaya çıkarmak, muhataplara tesir etmektir.” (El-Cürcanî,1966, s. 90).

“Şüphesiz şaşkınlık ve üzüntülü soru üsluplarındaki belagat üslubu, sahip olduğu özelliği facialar, dertler ve hayretle yıkılmış nefsin ruhi ve zati tesirinin derinliklerinden kazanır. Endülüs'ün kaybedilmesinden daha büyük facia ve dert var mı? Dolayısıyla burada şaşkınlık ve üzüntü en uygun üsluplardır.” (El- Cürcanî,1966, s. 90).

“‘Temeller kalmayınca bekanın kalması beklenir mi?’ ifadesindeki istifham ise, inkâridir. Sorunun amacı muhataba inkâr ettirmek, onu yermek ve azarlamaktır. Bu kısmı, döneminden dolayı İmam Abdulkahir, mecazi istifhamın dört maksadından biri olarak değerlendirmiştir: ‘Her ne kadar bu gibi yerlerde istifhamı inkâr ile açıklıyorsak bile, o mananın bizzat kendisidir ve dinleyeni uyarmak, okuyanın kendi nefesine dönmesini, utanmasını, titreyerek cevabı kavramasını sağlamak içindir. Yapamayacağı bir şeyin yapabileceğini iddia ediliyorsa kendisine yap denilmektedir. Bu onu utandırır. Ya da yapılmasını doğru bulmadığı bir şeyi yapmayı istemektedir. Geri çevrildiğinde, uyanır ve hatasını anlar veyahut benzeri bulunmayan bir şeyin varlığını caiz kılar. Caiz olduğu ispat edildiği zaman inat ettiği için kınanır” (Abdul Mecid,dirasat belagiye).“‘Cezire'nin tesellisi olmayan iş başına geldi. / Uhud ona eğildi ve Sehlân dağı çöktü.’ sözünde istiare gibi hayali unsurlar tercih etmek, Ebu'l-Beka'nın metinlerdeki üslubu olarak görülebilir. Burada şair Endülüs'ü düşen, başına

musibetler gelen ve teselli kabul etmeyen insana benzetmiştir. O'na göz değdi ve imtihan edildi demiştir. Endülüs'ü haset edilen bir adam gibi düşünmüştür. Şüphesiz istiarenin güzelliği ve etkisi, şahit olunanı dinleyene aktarmakta ve amaca ulaşmaktadır. Sebebi ise, hayali tasvire son derece imkân vermesi ve muhatabın şahit olduğu hissedilen şekilde nakletmesidir. Böylece okuyan daha fazla etkilenmektedir. İbn Esir bu konuda: 'Fesahat ve belagat bölümünde hakikat yerine mecazı kullanmak daha uygundur. Aksi durumda asıl olan hakikat, kendisinin fer'i olması açısından mecazdan daha uygun olur. Oysa durum böyle değildir çünkü belîğ bir tasvir ve hayal yoluyla dinleyenin ruhunda kastedilen amacın ispat edilmesi gerekir. Ta ki ona neredeyse gözleriyle bakabilsin (İbnu'l -Esîr, 2010, s. 35). "İbn Reşik de bu ifadeleri desteklemektedir: 'Kelamın birçok yerinde mecazı hakikatten daha belîğdir, kalp ve kulaklarda daha güzel etki bırakır' demiştir." (El-Keyrevânî, 1988, s. 184).

Şairin sakata ve inhare yerine heva fiilini tercih etmesi, heva kelimesinin bahsedilen diğer manaları da içinde barındırıyor oluşu ile ilgilidir. Burada dağlar, büyüklüklerine rağmen sanki birbirlerine tabi olarak düşmüşlerdir.

Ona göz değdi' sözünde ise hasretten kinaye vardır. Aynı şekilde 'Uhud ve Sehlân ona eğildi' ifadesinde de musibetin büyüklüğü ve şiddeti ile ilgili kinaye vardır. Biz böyle Düşüyoruz.

"Şair şiirlerinde kendi içerisinden bir insan çıkararak onu tecrit eder ve onunla konuşur. Der ki: 'Valencia'ya soruyorum.' İbn Cinnî'nin dediği gibi tecrit, Arapçanın belîğ yanlarından biridir, güzel ve orijinaldir. Bu, şu anlama gelir: 'Araplar bir şeyin kendisinde başka bir mananın da olduğuna inanırlar. Sanki bu mana onun hakikat-i hayatıdır. Bu yüzden mübalağa üzerine bina edilir. Kelam incelik ve güzellik kazanır. Bu gibi üslupları incelediğimizde onlarda dikkati cezbeden tasvir etme, hayal kurma ve şekillendirip renk verme olduğunu görürüz" (İbn Cinnî, 1913, s. 24).

"Dr. Muhammed Ebu Musa: 'Tecrit sanatı, sadece önemli olan manalarda kullanılır. Bu sanatta şair aynı anda hem söyleyen hem dinleyendir. Keder, elem ve imalarını gönderen, aynı zamanda bunların hepsini kabul edendir. Sanki gönderme ve kabul etme sahasını sadece kendisine kapatmıştır. Sanki nefsinin bu hâllerle mutlu

kılmış ve başkalarını onunla muhatap olmaktan sakınmıştır çünkü bu başına gelen bir çeşit beladır” (Ebü Musa, 1978, s. 114).

Kaideleriniz beldelerin temelleriydi’ ifadesinde teşbih olduğu açıktır. Herhangi bir şeyin temelleri o şeyin esasıdır. Aynı şekilde bu başkentler Endülüs devleti'ne nispeten esaslar ve temellerdir. Temeller düştüğü zaman ise üzerinde olan her şey düşer. Biz böyle Düşüyoruz.

“Teşbihin meziyeti, üstünlüğü ve güzelliği cümle tertiplerinde ancak kendisi ile kast edilenin tamamlanması suretiyle esas bir unsur olmasından kaynaklanır. Metin, teşbih sıfatıyla teşbihe yönelmemektedir. Bilakis terkip ve şeklin zaruretinin üzerine bina edildiği sanatsal ihtiyaç vasfıyla yönelmektedir. Her ne kadar nassa güzellik, doğruluk ve anlamaya yakınlığı kazandıran temel bir unsur olsa da her yönden kastedilen mananın ifade edilmesi için zaruri bir unsurdur. Teşbihte sureti temsil etmek, hatıraları ispat etmek ve nefsin ihtiyaçlarına cevap vermek vardır. Teşbih aracılığıyla lügat açısından duraklamaksızın ve beyani bir muhalefet olmaksızın, bir sözü yerine getirme veya bir manayı ispat etme isteğine dair tasavvurunun arasından duruma hâkim olarak, edebî metin kastedilen manaya uyarlanabilir.”(El- sıadi, 1991, s. 67-98).

d) İslâm’ın Hüznü

تبكي الحنيفة البيضاء من أسفٍ ..... كما بكى لفراق الإلف هيمان

Kazablanka kederinden ağlıyor, / Kara sevdalının aşkının firakına ağlaması gibi.

على ديارٍ من الاسلام خاليةً ..... قد أفقرتُ ولها بالكفرِ عمرانُ

Boş olan İslâm’ın diyarına / Yok oldu, ama küfre mamurdur.

حيثُ المساجدُ قد صارتُ كنائسَ ..... ما فيهنَّ إلا نواقيسُ وصلبانُ

Mescitler kiliselere dönüştü. / Onlarda sadece çanlar ve haçlar var.

حتى المحاريب تبكي وهي جامدةٌ ..... حتى المنابر ترثي وهي عيدانُ

Hatta mihraplar, cansızken, ağlıyor / Hatta tahta olduğu halde minberler ağlıyor)
(Mütercimler kim.

Şair, şiirin devam eden bu kısmında uzak geçmişten, şahit olduğu ve yaşadığı ana geçmiştir. Endülüs adasının dağları yerinden oynatacak musibetlere uğradığını ilan etmektedir. Bu felaketler insanlar arasında gayet iyi bilinmektedir çünkü felaketlerin meydana gelmesiyle kabileler geçip gitmiştir. Bu, elem verici bir faciadır. Bu musibet ulaşılması zor kalesindeyken İslâm'ın başına gelmiştir. İslâm'ın mescitleri Hristiyanların kiliselerine dönüşmüştür. Ezanla müşerref olan bu yerlerde şimdi çanlar çalmaktadır. Mihraplar, meydana gelenlerin büyüklüğünden ürkmüş ve cansız olduğu halde ağlamıştır. Aynı şekilde minberler, tahtadan oldukları hâlde, felaketlerini ilan etmiştir. Bu cansız varlıklar bile meydana gelenlerden ürkmüşler, mihrap ve minareler ağlamaya ve kendilerine ağıt yakmaya başlamışlardır. Biz böyle Düşüyoruz.

“Şair, mübalağa ile manevi ve cansız varlıkları canlandırmak için istiareye sığınmıştır: ‘Kazablanka ağlıyor / Hatta mihraplar ağlıyor / Hatta minberler ağıt yakıyor.’ Bu ifadeleri Endülüs'ün başına gelenlerin ağırlığını beyan etmek için kullanmakta ve istiarenin güzelliği ile olayları tasvir etmekteki inceliğini tercih ederek yapmaktadır. İmam Abdülkahir istiare hakkında şunları söylemektedir: ‘Manevi şeylere şahsiyet kazandırmak, şekillendirmek ve cansız varlıklara konuşma, hayat ve hareket vermek istiarenin özelliklerindedir.’ Cürcani ise bununla ilgili olarak: İstiare ile cansızların konuşan bir canlı olduğunu, dilsizlerin fasih konuştuğunu, sağır cisimlerin açıklamalarda bulunduğunu ve gizli manaların açık ve net olduğunu görürsün. Ölçülerin durumuna baktığım zaman, bunlardan daha fazla yardımcı ve süslediği müddetçe onlardan daha güzel olarak görürsün. Gizlemediğin sürece cümlelerdeki teşbihlerin şaşılacak bir şey olmadığını görürsün. İstersen aklın sırlarından olan ince manaları sana gösterebilirim. Sanki onlar tecessüm etmiş ve gözler onları görmüştür. İstersen cismani vasıflar incilir ve ancak zanların ulaşabileceği bir ruhaniyete dönüşür. Bunlar benzersizliklerindeki işaret ve imalardır. İstiarede toplanan üstünlükten biri de istiarede asalet olarak değerini artıran yeni suretlerde daima bu beyanı ortaya çıkarmandır. İstiare üstünlük üstüne üstünlük gerektirmektedir. Şüphesiz tek bir lafzın, istiare ile birçok mana kazandığını, hatta bazı

yerlerde tekrar edildiğini görürsün. İstiarenin bütün bu yerlerde kendine ait değeri, tek başına taşıdığı üstünlüğü, saygın bir değeri ve sevilen bir cazibesi vardır.” (El-Cürcanî, 1966, s. 32-33).

İstiare, bütün bu özellikleri ve sahip olduğu renkleriyle metindeki hakiki manaları boyamaktadır. Belagatıyla benzersizlik sınırına ulaşan tesirin bütününe manada yayan, istiaresidir. Biz böyle Düşüyoruz.

“Şairin bu kısımda Kazablanka sözünü tercih etmesi, buranın beyazlık ve temizliği dikkat çekmeyi istemesinden kaynaklıdır. Bu kısımda yine istiareyi teşbih ile mukayese ederek şöyle demektedir:

Kazablanka kederinden ağlıyor

Kara sevdalının aşkının firakına ağlaması gibi

Müslümanların bu beldeden ayrıldıkları için ağlıyor olmasını mübalağa yoluyla, sevdiğinden ayrılanın ağlamasına benzetmiştir. Burada herhangi bir aşığı değil, bilakis aşkının şiddetinden şaşırıp kalan mecnun gibi kara sevdalı birini işaret etmektedir. Bu durum İbn Munzur’un sözünü hatırlatmaktadır: ‘Hamet el-Naketu, tehimu ile e’r-rai: Develer çobana doğru gittiler. Deveyi tutan ve helâk edinceye kadar bırakmayan deliliktir. Haim: aşktan dolayı önüne bakıp giden demektir. Biz böyle Düşüyoruz.

“Teşbih şairin sağ koludur.Şair manaları ona yaklaştırır ve suretleri onunla süsler. Duygularını gizliliklerini onunla ortaya koyar ve onları icaz ve odaklanma ile vücuda çıkarır. Teşbih şairin hayalleri için uçan bir halıdır. Teşbihte icazla manaları ulaştırmayı ve şekilleri incelik ve kapsamlılıkla yontmayı başaracak güç vardır.” (El-Cürcanî, 1966, s. 32-33).

“Yok olma ve mamur olma’ sözünde zıt durumları bir arada zikretmek olan tibak sanatı vardır. İnsanı bu şehri şairin düşündüğü gibi düşünmesi için harekete geçirme amacı vardır. Belagat âlimleri “Şüphesiz zıt, zıtlığın zikredildiği esnada akla daha çabuk gelir. Hatta zihin zıttı diğer taraf gelmeden hemen hazırlar/idrak eder. Bunun için Kudâme’nin bedi ilminin bu üslubunu denklik olarak isimlendirmesi çok doğrudur’ demektedir” (Cafer, 1979, s. 147).

e) Musibetin Büyüklüğüne Dikkat Çekmek ve Müslümanları Azarlamak

ياغافلا وله في الدهر موعظة ..... إن كنت في سنة والدهر يقظان

Ey gafil, onun zamanda bir öğüdü vardır. / Sen uykuda olsan da zaman uyanıktır.

وماشيا مرحاً يلهيه موطنه ..... أبعد حمص تغر المرء أوطان

Vatanına yönelerek sevinçle yürür, / Humus'tan sonra vatanlar kişiyi avutur mu?

تلك المصيبة أنست ماتقدمها ..... ومالها من طوال الدهر نسيان

Bu musibet öncekileri unutturdu. / Zaman uzasa da unutulmayacak.

ياراكبين عتاق الخيل ضامرة ..... كأنها في مجال السبق عُقبان

Ey atların sırtına binenler, / Sanki onlar yarış alanında kartaldır.

وحاملين سيوف الهند مرهفة ..... كأنها في ظلام النقع نيران

Keskin Hint kılıçlarını taşıyanlar, Sanki onlar tozun karanlığında ateştir.

وراعين وراء البحر في دعة ..... لهم بأوطانهم عز وسلطان

Sükûnetle deniz ötesinde yiyenler, / Vatanlarında onların izzet ve gücü vardır.

أعندكم نبأ من أهل اندلس ..... فقد سرى بحديث القوم ركبان

Endülüs hakkında sizde bir haber var mı? /Kavmin başına gelenler sebebiyle süvariler çıktı.

كم يستغيث بنا المستضعفون وهم ..... قتلى وأسرى فما يهتز إنسان

Biz mustazaflara kaç kişi yardım edecek? /Onlar ölümler ve esirlerdir, sarsılır insan.

ماذا التقاطع في الاسلام بينكم ..... وأنتم ياعباد الله إخوان

İslâm'a göre aranızdaki ayrılık da nedir? / Ve siz ey Allah'ın kulları, kardeşsiniz!

ألا نفوس ابيات لها هممٌ ..... أما على الخير أنصار وأعوانُ

Dikkat edin, yüce ruhların gayretleri vardır. / Hayır üzere ensar ve yardımcıdır.

“Şair bu kısımda özelde Endülüslülere, genelde ise kaybedinceye kadar beldelerinden gafil olan müslümanlara seslenmektedir. Onlara düşen olanlardan ibret almaktır. Gaflet yeter çünkü zaman uyanıktır ve bela ve musibetleri ile geçmeye devam etmektedir. Bu günlerini kuşatamayan gafilleri ise perişan etmektedir”(En-nuti, 1991, s. 150).

“Şair yerine hiç bir alternatif kabul etmediği Humus’un kaybedilmesine kederlenmektedir. Burada bütün musibetlerin kendisini unutturduğu Humus’un kaybedilme musibetini ise dengeleyecek hiç bir musibet yoktur. Zaman ne kadar geçerse geçsin onu asla unutmayacaktır.”.(En-nuti, 1991, s. 150).

Sonrasında şahsi istek ve arzuları sebebiyle ilgilenemedikleri vatanlarını umursamayan kâfirlere seslenmektedir. Gafletlerinden uyanmaları, ayağa kalkmaları, bindikleri atlarla savaş meydanlarındaki hücumları ve meydanın ortasına yırtıcı kuşlar gibi saldırmaları ve savaştaki güçlerini hatırlamaları için seslenmektedir. Şair bununla onları gayrete getirmek için teşvik etmektedir çünkü onlar vatanlarında izzet, şeref, güç sahibi ve sükûnet içerisinde yaşamış güçlü kimselerdir. Biz böyle Düşüyoruz.

Şair, nidasını, onlardan yardım isteyerek ve yenileyerek tekrarlamaktadır: ‘Ey çok parlak olduğu için gecenin karanlığında ateş gibi parlayan ince ve keskin Hint yapımı kılıçlar taşıyanlar!’ demektir. Güven, emniyet, şeref içinde ve güçlü bir biçimde içinde yaşadıkları büyüleyici vatanlarını onlara hatırlatmaktadır; çünkü hepsi korkmuşlardır. Sonra kendi kendisine sormaktadır: ‘Bu kendilerini övdüğü, onlardan ve sahip oldukları güçlerinden yardım istediği kişilerin, Endülüslüler’den ve onların başına gelenlerden haberleri var mı?’ Çünkü bu haber onları yola çıkmaya, atlara binmeye ve insanların birbirini sürüklenmesine sebep olacaktır. Biz böyle Düşüyoruz.

Şair, Endülüs'ün başına gelenleri işittikleri zaman kendilerinden yardım istediği insanların harekete geçmesini beklemekte ve şöyle demektir: ‘Endülüs ehlinin oğlan ölü ve yaralı mustazafların çocukları yardım istemekteydi. Hiç kimse onların

yardımına koşmadı. Bilakis kendilerinden yardım istenenlerin duyguları, bu yardım çılgınlıklarına karşı harekete geçmedi ve başlarına gelenlere üzülmediler.’ Burada kınama ve azarlama söz konusudur. Sonra onları kınamaya devam etmektedir; çünkü Allah'ın kulları ve Müslüman kardeşi olmalarına rağmen Endülüs Müslümanlarıyla olan sevgi bağlarını kesmişlerdir. Sonra ayağa kalkmaları, kardeşlerinin yardımına koşmaları ve hak ile hayırda destek vermeleri için onları teşvik etmekte ve şöyle demektedir: ‘İslâm ve müslümanlara ihanet ve zilleti kabul etmeyen o yüce ruhlar nerede? Devleti zayıflatacak ve acı sona götürecektir kadar birbirlerine zıt giden ve aralarına ayrılık giren Endülüslülerin başlarına gelenleri öğrendiniz mi?’ Biz böyle Düşüyoruz.

“Bu kısımda ifadeyi güçlendiren hususlardan biri de ‘gafil-uyanık’ sözleri arasındaki tibak sanatıdır. Şairin gafil ile uyanık kelimelerini bir arada kullanmasının sebebi zıt kelimeleri bir arada kullanmanın okuyanın zihinsel süreçlerini harekete geçirmesidir. Bu yolla zihinler belagatı idrak etmektedir. Birbirine zıt olan manaların bir arada bulunması ise şiiri okuyana bu sebeplerle zevk vermektedir. Tibak için genel belagat sırrının olması önemli değildir. Bilakis önemli olan siyaktaki rolü ve şairin kastettiği hedefidir. Bu yüzden âlimlerimiz kelimenin cümle içerisinde yanındaki kelime ile olan konumuna önem vermişlerdir. Ayrıca cümlenin beyitteki yerine, beytin de kasidedeki yerine önem vermişlerdir. İmam Abdülkahir ‘Kelimenin fasih olması için içinde yer aldığı cümleden kopuk olmaması gerekir demiyoruz ancak kelimenin fasih olması için başkasıyla beraber olması ve kendisinden sonra gelenle manasının bağlı olması gerektiğini söylüyoruz’ der” (El-Cürçânî, 1966, s. 367).

“‘Humus’tan sonra kişiyi vatanlar avutur mu?’ ifadesindeki istifham oldukça dükkat çekicidir. Bu, Humus’un kaybedilmesine olan üzüntü ve hasretin oldukça açık bir şekilde hissedildiği bir istifhamdır. Aynı şekilde, ‘Endülüslülerden haberiniz var mı?’ sözündeki istifham da diğeriyle benzerdir. Ancak buradaki istifham takrir içindir çünkü onlar Endülüslüdür ve başına nelerin geldiği bilinmektedir. Biz böyle Düşüyoruz.

"Yine ‘İslâm’a göre aranızdaki ayrılık da nedir?’ ifadesindeki istifham da böyledir. Buradaki istifham taaccüp istifhamıdır. Aralarında ülfet, muhabbet ve

beraberliğin olması gerektiğini söyleyen dinlerinin öğretilerine muhalefet eden bu insanlara şair şaşırmaktadır.” (En-nuti, 1991, s. 150).

“Humus’tan sonra kişiyi vatanlar avutur mu?” Sözüdeki “avutur” ifaesini tercih etmesinin sebebi ise açıktır. Aldatılmalarına ve olayları unutmalarına dikkat çekmektedir.

Metne güzellik katmak ve kelamın niteliklerini ortaya çıkarmak için şair hayal ufuklarında ve mananın derinliklerinde okuyucuyu dolaştırmakta ve teşbihe sığınmaktadır”(El-Cürcanî, 1966, s. 32-33).

ياراكبين عتاق الخيل ضامرة ..... كأنها في مجال السبق عُقبانُ

Ey atların sırtına binenler! /Sanki onlar yarış alanında kartaldır.

“Burada atı, güç, saldırma ve hızlilik yönleriyle kartala benzetmektedir. Okuyucuya düşen sanatın sırrına ve vermek isediği mesaja ulaşabilmektir. İbn Esir: ‘Teşbih üç özelliği barındırır; mübalağa, açıklama ve icaz. En güçlü görüşe göre beyan ilminin en açıklayıcı kısmıdır. Belagatın hayati organlarından biridir. Çünkü şekil veya mana yönünden benzerlikle bir şeyi bir şeye hamletmek, doğruluğunu güçlendirir ve ondaki güzelliği artırır. Sendelemeden onu çokça kullanan ne kadar da azdır.”(En-nuti, 1991, s. 150).

وحاملين سيوف الهند مرهفة ..... كأنها في ظلام النقع نيرانُ

“Keskin Hint kılıçlarını taşıyanlar/sanki onlar tozun karanlığında ateştir” ifadesindeki teşbih de böyledir”(İbnu’l- Esir, 2010, s. 378).

Savaşın kesif tozlarının ortasında parlayan kılıçların durumunu gecenin karanlığını aydınlatan ateşe benzetmiştir Biz böyle Düşüyoruz.

كم يستغيثُ بنا المستضعفونَ وهم ..... قتلى وأسرى فما يهتزُّ إنسانُ

Biz mustazaflara kaç kişi yardım edecek? /Onlar ölümler ve esirlerdir, sarsılır insan.

“Yardıma istenmesinde mübalağayı ve çokluğu ifade etmek için şair, ‘kaç kişi’ sorusunu sormaktadır. Ayrıca şair ‘Dikkat edin, yüce ruhların gayretleri vardır’

ifadesinde mecazımürsele başvurmuştur. Ruh tek başına yüce değildir, bilakis insanın kendisi tümüyle yücedir. Ancak şair burada kastedilen manayla daha çok ilgili olması bakımından tümün yerine cüzü kullanmıştır. Mecazımürselin değeri ruhlarda etki bırakması, manayı ifade etmesi, sözü kısaltması ve kelamı kolaylaştırmasından gelmektedir. Bununla beraber bilinemeyecek kadar çok manayı ifade etmektedir. Dr. Muhammed Ebu Musa mecazımürsel üzerine: ‘Bu, dilde kendisini gösteren beyan yeteneği, odaklanmaya çok yönelen, işaretler aracılığıyla ima etmeye güç yetiren kısaltmada son derece güzel olan, kelamın fazlalıklarını atan ve birçok tafsilat barındıran esaslarla yetinen bir yetenektir.’ ifadelerini kullanmaktadır.” (Ebi Musa, 1978, s. 78). Bununla beraber mecazda onu daha etkileyici ve güzel kılan tesirli, benzersiz bir mübalağa da vardır. Biz böyle Düşüyoruz.

“Şairin ‘yiyenler’ anlamındaki ‘ratiin’ sözcüğünü tercih etmesinin sebebi, farkında olmadan yemek manasını da içinde barındırmasıdır. Ragıb İsfahânî’nin (öl. Hicrî, 502) belirttiğine göre kelimenin aslı hayvanların otlamasıdır "(El-İsfahânî, 2004, s. 263). Allah teala şöyle buyurmaktadır:

“... Bol bol yesin, oynasın!”(أَرْسَلَهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ)(Yusuf, 12/11) .

Burada eğer çok yemek kastedilmişse, insan için kullanımı istiare sanatını işaret etmektedir. İstiare, geniş bir hayal ve güzel bir suretle temayüz eden bir sanattır. İstiare-i mekniyye (gizli) şairin ‘Zaman uyanıktır’ ifadesinde kendisine benzetilene tercih etmesiyle oluşturulmuştur. Şair ‘Zaman uyanıktır’ derken hem teşhis hem açık isiare yaparak kendi şairlik kabiliyetini ortaya koymuş, ifadeyi güzelleştirmiştir. Bu istiareyi tercih etmesi, Ebü’l Bekâ’nın istiareyi ifade yollarının en mühimi olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. İstiare, manevi ve cansız varlıklara şahsiyet kazandırma ve cisimleştirme imkânını da sağlamaktadır. Bu vesileyle şair manevi ve cansız varlıkları hareket ettirebilmiştir. Şair burada zamanı teşhis etmiş, ona uyanıklık vasfı vermiş, insan veya uyanık olabilecek herhangi bir varlık gibi göstermiş ve ona canlılık vermiştir. Böylece bir insanın veya uyanık olan herhangi bir varlığın özelliklerini zamanın özelliği olarak göstermiştir.” (El-İsfahânî, 2004, s. 263).

f) Eziyet, Hasret ve Çılgılık

يَا مَنْ لِدَلَّةِ قَوْمٍ بَعَدَ عَزَّهُمْ ..... أَحَالَ حَالَهُمْ كُفْرًا وَطُغْيَانًا

Ey izzetlerinden sonra zillete düşenler! / Hâlleri küfür ve tuğyana dönüştü.

بِالْأَمْسِ كَانُوا مَلُوكًا فِي مَنَازِلِهِمْ ..... وَالْيَوْمَ هُمْ فِي بِلَادِ الْكُفْرِ عُبْدَانُ

Dün evlerinde kraldılar, / Bugün kâfirlerin yurdunda köledirler.

فَلَوْ تَرَاهُمْ حَيَارًا لَا دَلِيلَ لَهُمْ ..... عَلَيْهِمْ مِنْ ثِيَابِ الذُّلِّ الْوَانُ

Keşke onları kılavuzsuz şaşkın olarak görseydin, / Zillet elbiseleri üzerlerini boyamıştı.

وَلَوْ رَأَيْتَ بَكَاهُمْ عِنْدَ بَيْعِهِمْ ..... لَهَالِكِ الْأَمْرُ وَاسْتَهْوَتْكَ أَحْزَانُ

Keşke satıldıklarında ağladıklarını görseydin. / İşleri yok edene, hüznler aklını başından alırdı.

يَارُبَّ أُمِّ وَطْفَلٍ حَيْلَ بَيْنَهُمَا ..... كَمَا تَفْرَقُ أَرْوَاحٌ وَأَبْدَانُ

Ah, nice anne ve kız çocuk arasına girildi, / Ruh ve bedenlerin ayrılması gibi.

وَطِفْلةٌ مِثْلُ حُسْنِ الشَّمْسِ إِذَا طَلَعَتْ ..... كَأَمَّا هِيَ يَا قُوتَ وَمَرْجَانُ

Doğduğu zamanki güneşin güzelliği gibiydi kız çocuğu, Her zaman yakut ve mercan gibi.

يَقُودُهَا الْعِلْجُ لِلْمَكْرُوهِ مُكْرَهَةً ..... وَالْعَيْنُ بَاكِئَةٌ وَالْقَلْبُ حَيْرَانُ

Dinsiz onu zorla çirkinliğe götürüyor. / Göz yaşlıdır, kalp mahzun.

لَمِثْلِ هَذَا يَذُوبُ الْقَلْبُ مِنْ كَمَدٍ ..... إِنْ كَانَ فِي الْقَلْبِ إِسْلَامٌ وَإِيمَانُ

Bunun için kalp kederden erir. / Kalpte iman ve İslâm varsa tabi.

Şair burada aralarında kötülüklerin yayılması sebebiyle, kendilerine verilen izzet ve gücün zillet, düşüklük ve yıkıma dönüştüğü bir sırada Müslümanların içinde bulunduğu durumdan bahsetmektedir. ‘Hristiyanlar onları zehirledi’ ifadesi dikkat

çekicidir. Öyle ki bu dönemde köle pazarlarında, Müslümanların liderleri satılmış, ruhları bedenlerden ayırır gibi anneler çocuklarından ayrılmıştır. Şair burada okuyucuya ‘bu zilleti görseydin, durum seni de üzecek ve kahredecekti.’ demektedir. ‘Müslümanların başına ne dertler ve belalar geldi? Bu yüzden kalp, keder ve üzüntüden eriyor. Tabii içinde iman ve İslâm varsa bu kalpler, bu memleket ve ahalisinin başına gelen musibetlerden kaynaklanan hüznün şiddetinden erir. Güçlü iken zillete düşmüş ve zulmün uğradığı bu insanlara kim yardım edebilir? Biz böyle Düşünyoruz.

Ey izzetlerinden sonra zillete düşenler’ ifadesindeki yardım ılığı da dikkat çekicidir. Burada hazf yoluyla yapılmış icaz vardır çünkü vakit dardır. Zillet ve izzet kelimelerinin bir arada bulunması ise birinin diğerini gösterebilmesi için tibak yapılması ile mümkün olmuştur. Aşağıdaki beyitteki mukabele de bu şekildedir. Biz böyle Düşünyoruz.

بالامس كانوا ملوكافي منازلهم.....واليوم هم في بلاد الكفر عبدا

.Dün evlerinde kraldılar, / Bugün kâfirlerin yurdunda köledirler.

Burada ‘dün, evleri, krallar’ ile ‘bugün, kâfirler yurdu, köleler’ ifadeleri arasında mukabele yapmıştır. Mukabele, sanatsal değerini ve beliğ meziyetini, metinde eda ettiği rolünden almaktadır. Burada da insanı harekete geçirmek, ayağa kaldırmak ve kurtulması mümkün olan her şeyi kurtarmak için sanki bir tartı kurmuştur. Biz böyle Düşünyoruz.

Keşke onları kılavuzsuz şaşkın olarak görseydin’ sözünde, başkalarına boyun eğişlerinin yarattığı manazarı göstermek için kinaye yapılmıştır. Biz böyle Düşünyoruz.

Keşke onları kılavuzsuz şaşkın olarak görseydin. / Zillet elbiseleri üzerlerini boyamıştı” sözünde ise teşbih vardı. Biz böyle Düşünyoruz.

“Şair burada buluşlar yapmış ve bunları çeşitlendirilmiştir. Bütün çeşit ve renkleri ile zillet elbisesini bahsedilen kişilere giydirmiştir. Teşbih, müşebbehüh’in (kendisine benzetilen) müşebbeh’e (benzetilen) izafe edilmesiyle güzelleştirilmiş, böylece birbirinden kopmayan tek bir parçaya dönüşmüştür. Sanki zillet onları

kaplamış ve onlara hâkim olmuştur. Ebu Temmâm'ın şu sözünde de, müşebbehübihi (su), müşebbeh'e (kınama) izafe edilmiştir” (Ebu Temmâm, 1994, s. 24).

لاتسقني ماء الملام فأنني ..... صبّ قد إستعذبتُ ماءً بُكائي

Kınama suyuyla beni sulama / Çünkü ben gözyaşımı tatlı bulurum.

الريخُ تعبتُ بالغصونِ وقد جرى ..... ذهبَ الاصيلُ على أُجيين الماءِ

Rüzgâr dallarla oynuyor ve su aktı. / Soylunun altını suyun gümüşlüğü üzerindedir.

Bu beyitlerde de müşebbehünbihin (altın), müşebbeh'e (soylu) izafe edilmiştir.

ولو رأيتُ بكاهم عند بيعهم ..... لهالك الامرُ واستهوتكُ أحزانُ

Keşke satıldıklarında ağladıklarını görseydin. / İşleri yok edene, hüznler aklını başından alırdı.

“Şair ülkenin işgal edilmesini, vatandaşların işgalcilerin eline düşmesini ve onlara satılık eşya muamelesi yapmasına teşbih etmiştir. Sonra hüznleri, insanın aklını başından alacak kadar sevdiği şeye benzetiyor ve şöyle diyor: ‘Hüznler aklını başından alırdı.’ Bu, ironi ve kapalı istiare yoluyla yapılmıştır. Aynı şekilde, ‘mahzun kalp’ ile ‘bunun için kalp kederden erir’ sözlerinde de kalbi, eriyen bir şeye benzetmiştir. Çünkü hüzn kalbi eritir ve bitirir” (El-Tilmsânî, 1968, s. 360).

Şair, manevi şeylere şahsiyet kazandırmada, onları cisimleştirmede ve cansız varlıkları harekete geçirip canlılık vermede başarılı olmuştur. Öyle ki bu kasideyi okuyan herkes kendini bu sıkıntıları yaşayanlarla birlikte tasavvur edebilmektedir. İstiare, kelamdaki mecaz örneklerinden birisidir. Manaya bakan genel fesahat ve belagat vasıflarından biridir. Biz böyle Düşüyoruz.

“Belagat âlimleri mecaz, teşbih, istiare ve kinayeyi i’cazın esas ve temelleri, belagatın etrafında döndüğü eksenleri olarak görmektedir. Bu yüzden bu üsluplar üstünlük ve meziyet gerektirir. İstiare ve mecazı zikrettikleri şeylerin başlığı ve yazdıklarının ilki yapmaktadır. Cansız varlıkları canlı varlıklarda var olan hareket ve

işleri yapan canlı varlıklar ve şahıslar şeklinde göstererek cisimleştirmek, istiarenintemel özelliklerinden biridir.” (El-İsfehânî, 2004, s. 263)

“İbnu’l –Esîr ‘Kelamın bu kısmına istiare denir. Çünkü mecaz olan istiarede asıl, bir çeşit muamele olan, gerçekten soyutlanmaktan alınmıştır. İnsanlar birbirlerinden eşyaları ödünç olarak alırlar. Bu da ancak birbirlerini tanıyan iki şahıs arasında gerçekleşir. Bu hüküm birbirleri için lafızların ödünç alınmasında da geçerlidir.’ Derİki lafız arasındaki ortaklık, birinden diğerine manayı nakletmek, birinin diğerinden ödünç olarak aldığı şeyin nakledilmesinde iki şahsın arasındaki tanışıklık gibidir.” (İbnu’l –Esîr, 2010, s. 364).

“يارُبِّ أُمِّ وَطْفَلٍ حَيْلٍ بَيْنَهُمَا - كما تفرقُ أرواحُ وأبدانُ Ah, nice anne ve kız çocuğu arasına girildi. / Ruh ve bedenlerin ayrılması gibi’ ifadesinde de teşbih vardır. Annenin oğlundan ayrılmasını, ruhun bedenden ayrılmasına benzetmiştir. Kız çocuğunun annesinden, annenin de kız çocuğundan uzaklaştırılması, ikisi için de ölümdür. Burada ruhun cesetle olan irtibatı gibi kız çocuğunun annesine olan aşırı bağlılığını ifade etmek için, oğul veya veled yerine kız çocuğu kelimesi özellikle kullanılmıştır. Böylece acı daha şiddetli ve ayrılıktan kaynaklanan hüznün daha fazladır. Yardıma duyulan ihtiyaç daha fazladır.” (Ali el-carım, th, s. 15).

“Şu beyitte de çocuk kelimesinin kullanımı aynı anlamdadır.

وطفلة مثلُ حُسنِ الشمسِ إذا طلعتُ - كما هي ياقوت و مرجانُ

(Güneşin doğduğu zamanki güzelliği gibiydi kız çocuğu / Her zaman yakut ve mercan gibi...)

Bu beyitte kız çocuğu Güneş’e benzetilmiştir; çünkü kız çocuğu yapısı gereği Güneş’in mahlûkatı ısıtması gibi anne ve babasına sıcak davranır. Kız çocuğu, mükemmellik ve değerlerli olması bakımından da yakut ve mercana benzetilmiştir. Bu yüzden kız çocuklarına daha fazla önem verilmelidir. Bu benzetmenin şu ayetle olan ilişkisi oldukça açıktır: كَانَهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ‘Sanki onlar, yakut ve mercan gibidirler’ (Rahmân, 55/58)

“Şairin heseli lafızlar tercih etmesi lügate hâkim olduğunun göstergesidir. ‘İstehvetke’ sözü ‘heva’ dan alınmıştır. İbn Manzur’un dediği gibi, heva, nefsin şehvete meyletmesidir. Bu ifade şehvete yönelen nefis için kullanılmaktadır. Sahibini dünyanın her yerine götürdüğü, ahirette de cehenneme (haviyeye) götüreceği için bu şekilde isimlendirilmiştir. Heva aynı zamanda yüksekten aşağıya düşmek anlamına da gelmektedir.”(Lisanü’l Arab, 1990, s.772).

“İşgalci kâfirleri nitelerken, dinsiz (ilc) kelimesi kullanılmıştır. Ilc kelimesi, kaba ve sert adam, Arap olmayan, kâfir adam ve katılığının ve huyunun değiştirilmesine ihtiyaç duyulduğu için yabani eşek manalarına gelmektedir. Güçlenip semizlendiği zaman, yabani eşeğe de ilc denmektedir. Aynı zamanda bütün sert ve katı şeylere de ilc denilir.” (Lisanü’l Arab, 1990, s.249).“Şaşkın’ sözü hayretten gelir ve bir şeyde tereddüt edip karar vermemeye denir. ‘Erir’ sözü, ülkenin başına gelenlerden ötürü kalbin yaşadığı üzüntüyü ifade etmektedir. Üzüntü (kemd) sözü, rengin değişmesi, özünü ve izini kaybetmesi anlamındadır. Aynı zamanda asık suratlı, gizli hüznün ve şiddetli hüznün manalarına da gelir.” ((Lisanü’l Arab, 1990, s.772).

Sonuç olarak derim ki; Ebu Tayyib Rundî’nin mersiyesi, üzgün olan sahibinin acısını ilan eden hüznü bir çığlıktır. Duygularını tasvir etmede de bir hatip kadar beceriklidir. Süslemeye gerek bırakmadan kolaylıkla kendini ifade edebilmiş, hatta üzüntüsünü de taşkın bir şekilde okuyucuya aktarmıştır. Hayali tasvirleri üstün şairliğine işaret etmektedir. ‘Kazablanka ağlıyor, mihraplar inliyor ve minberlere ağıt yakıyor’ gibi ifadeler dikkat çekici tasvirlerdir Biz böyle Düşüyoruz.

“Şairin tarihî açıdan bilgili olduğu açıktır. Şiirine konu ettiği talihsiz olayı açıklayabilmek için yaşanan olaylardan örnekler vermektedir.” (En-Nuti, 1990, s. 150).

“Kolay ve anlaşılır bir üslup kullanmıştır. Şairin üslubundaki kolay anlaşılabilirlik yapay bir çaba sonucu değil aksine düşünce ve duygularını doğal ve zorlamasız olarak ifade edebilmesi sonucu oluşmuştur. Hatırasından kolayca akıp gelen tabii sözü ile duyguları harekete geçirebilmiştir. Bununla beraber tam anlamıyla etkili bir şairdir, doğru ve ihlâslı ve kendisini zorlamamaktadır.” (El –Hacî, 1981, s.271).

“Kasidenin beyitleri, İslâm'ın izzet elbisesiyle kuşandıktan sonra Endülüs'e, onun ve ahalsinin başına gelen zillet ve düşünlüğe yakılan ağıtlar etrafında şekillenmektedir. Ebu Tayyib bu manaları güçlü, akıcı, açık, giriftlikten uzak ve düşünmeye yönlendiren bir üslupla dile getirmiştir.” (En-Nuti, 1990, s. 150).

Şüphesiz bugünkü Müslümanların durumu da geçmişte Endülüs'ün başına gelen hezimet ve düşüş gibidir. Bugün de Müslümanlar Endülüs'teki İslâm topraklarını kaybettikleri gibi, vatanlarını kaybetmekte, parçalanmışlıkları ve ayrılıkları sebebiyle zayıf düşmektedir. Biz böyle Düşüyoruz.

“Şairin şiirinde kullandığı lafız ve ibareler, Endülüs'ün başına gelenler sebebiyle hüznü ve manayı ifade edecek derecede açık, net ve kolaydır. ‘İlim yurdu Kurtuba nerede? Kazablanka ağlıyor, mihraplar ağlıyor, minberler bile ağıt yakıyor. Yüce ruhlu insanlar, satıldıkları esnada ağlıyorlar. Bunun için kalp kederden erir’ ifadeleri buna örnek gösterilebilir. Bu ifadeler oldukça açık ve nettir. Ayrıca bu ifadelerde musiki de vardır. Bütün bunlar, arkasında kelamı süsleyen bir mühendisliğin varlığını da göstermektedir. Şair kelemını kulakları çınlatacak ve ruhları etkileyecek olanlar arasından seçmiştir.” (en-nuti, 1990, s. 150). “Aynı şekilde güçlü, ağırbaşlı ve fesahatle temayüz etmektedir. İbareleri, ölçü ve kafiye kurallarına bağlı kalacak şekilde konuya uygun olarak seçilmiştir. Şair seçtiği lafızları manaya göre getirmiş, haberi ve inşai üslupların tarihî gerçeklere uygun olarak kullanmış, organik bir bağlılık oluşturmuştur. Bununla beraber manayı ifade etmede felsefi düğümlerden ve düşündürücü ifadelerden yararlanması da şiire güzellik katmıştır.” (En-nuti, 1990, s. 150). Lafızların kolay ve akıcı olması, düğüm ve kapalılıktan uzak olması Endülüslülerin sade olmalarının, her şeyde düğümden ve çetrefillikten uzak olmaları ve yabancı kelimelerin dillerine az girmesinin bir neticesidir. Endülüslülerin fasih Arapçaya diğer Araplardan daha fazla bağlı oldukları görülmektedir

Şairin ifade ettiği duygular, İslâmi duygulardır. Müslümanların kalelerinde başlarına gelen olaylara dair duygu ve düşüncelerini nakletmekte ve olanları tasvir etmektedir. Yazılanları okuduğumuzda ise bize tesir ettiğini görmekteyiz. Şairin duygusu ve konuyla musikinin kaynaşması da bunda etkilidir. Ayrıca bugün de benzer olaylar yaşanmaktadır. Irak bizden uzak değildir. Biz böyle Düşüyoruz.

"Şair şiirinde organik bağı ortaya koymuştur. İfade edatları (lafız, üslup, şekil, tasvir ve musiki) ile mana, sanatsal ve tarihsel siyak arasında bir bağ bulunmaktadır"(En-Nuti, 1990, s. 158).

"Şiirin belagat yönünden taşıdığı hususlar da dikkat çekicidir. Özellikle tibak, mukabele, mübalağa gibi sanatlar ustalıklarla kullanılmıştır. Şiirdeki mübalağa unsurları zorlamadan uzak ve istiare ve benzetmeler incelikle kullanılmıştır. Bunlar aracılığıyla şairin duyguları ve ele aldığı konu ile şiire dâhil olan musiki kaynaşmıştır. Toplumla, konuyla ve duyguyla irtibatlı olan şiirsel tasvirlerde de durum böyledir. Bütün bunlar organik bir bağ olduğunun göstergesidir. Şair dava sahibidir, ifade ve üslupları belli bir hedefi için bir araç olarak kullanmıştır. Şairin İslâm'a ve Müslümanlara olan sevgisi ve şirk ile müşriklere olan öfkesi, metinde ifade edilen duygulardan biridir."(En-Nuti, 1990, s. 172).

"Kasidenin yazıldığı aruz ölçüsü:

مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن.....مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن

(Müstefalün failun müstefalün filun / Müstefalün failün müstefalün filun)

Bu ölçü, Müslümanların ülkesinin izzetinin kaybedilmesi sonucu Ebu Tayyib'i istila eden hüznün havasıyla tam anlamıyla uyuşmaktadır. Aynı şekilde şairden çıkıp giden nefesle de tam uyumludur. Şair hüznün ve elemeleri teneffüs etmektedir. Ahların başladığı bahirdir."(Es-Sercânî, 1911, s. 3-6).

Kasidede bulunan uzatma ve lin harflerinin çokluğu düşünüldüğünde şairin ruhundaki hüznün ve acıyı ortaya koymaya yardımcı olan bir etki yarattığı görülmektedir. Okuma sırasında nefes de uzatma ve lin harfleriyle beraber uzamaktadır. Bu da şiirin genelindeki hüznün havasına tam anlamıyla uymaktadır. Biz böyle Düşüyoruz.

Mersiye, manaların açıklanması ve tahsil edilmesiyle temayüz etmektedir. Bu da işittiği şeyler sebebiyle ruha beraber yaşama, razı olma, kanaat, ikna ve etkinin derinliğini verir. Biz böyle Düşüyoruz.

“Şiir, tek parça bir yapıya sahiptir. Şiirde bulunan her yapı ise şiirde önemli bir görevi yerine getirmektedir. Şiirden herhangi bir yapının veya unsurun çıkarılması durumunda şiir dağılmakta, lafız ve düşünceler arasındaki uyum ve mana bozulmaktadır. Bubakımdan şiir diğer birçok şiire göre yapı bakımından özel bir hususiyate sahiptir. Ebu Tayyib duygularının sıcaklığı, akli düşüncesinin ve duygusal şahsiyetinin özgünlüğünü şiirde başarılı bir şekilde yansıtmıştır.”(İbtisam HAMDAN, 1997, s. 261-288).

“Geçmişte Endülüs’te yaşananlar bugün Arap ülkelerinde yaşanmaktadır. Müslümanların yaşadıkları acılı ve zorlu günler bu anlamda birbirini takip emektedir. Endülüs’ün kaybedilmesinden büyük üzüntü duyan şair, şiirinde bunu oldukça açık bir şekilde yansıtmaktadır.” (El-Hecî, 1969, s . 401-415).

“Düşmanlarını mağlup edip zafer kazanmak adına Müslümanlara düşen bir olmaları, İslâmi kardeşlik ve birliği sağlamalarıdır. Bu şekilde vatanlarını ve beldelerini muhafaza edebilirler. Ebü’l Bekâ’nın mersiyesinin duyguların doğruluğu, hüzn ve elem şuurunun derinliği, Müslümanların durumunu ve başlarına gelen katliamları etkili bir şekilde tasvir etmektedir. Dr. Nasır da bunu yazılarında anlatanlardandır. Ancak Ebu Tayyib hadiseyi yaşamıştır. Dr. Reşit ise ümmetin trajedisini ve felaketini Filistin’de yaşamıştır. Endülüs’teki Araplar, düşmelerine sebep olan hezimet ve olaylar yaşamışlardır. Şair ise şiirinde bunun sebeplerini tahlil ederek, açıklayarak, eleştirip çare sunarak farklı bir bakış açısı getirmiştir.”(En-Nuti, 1990, s . 155).

“Ebü’l-Bekâ’nın kasidesi şekil ve mana açısından da mensup olduğu kültürden beslenmiştir. Kaside aynı zamanda tarihî şuurunu yansıtmaktadır”(En-Nuti, 1990, s . 153).

5. Endülüs’ün Düşüşü ve Ebediyen Kaybedilmesinin Sebepleri

“Şüphesiz Endülüs Devleti’nin düşüşünün çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunların bazıları çok önemli ve tesirliken bazılarının ise uzun dönemde etkileri görülmüştür. Nihayetinde tüm sebeplerin birleşimi Endülüs için malum sonu

getirmiştir. Müslümanlar firdevs cennetini elde ettikleri gibi kaybetmişlerdir. Aşağıda Endülüs'ün düşüşünün sebepleri maddeler halinde verilmiştir.” Biz böyle düşünüyoruz.

- 1- Büyük zaferi getiren dinlerine karşı Müslümanların ilgisiz kalması.
- 2- Müslümanların düşmanlarıyla yardımlaşması.
- 3- Düşmanlarına karşı savaşmak için Müslümanların kendi aralarında yardımlaşmaması.
- 4- Müslümanları asker eğitim ve ordunun uzmanlaşmasına önem vermeyen lüks ve refah yaşamlarına dalmaları.
- 5- Müslüman liderlerin saray ve mallara verdikleri önemin haddini aşması. İslâm ve vatan yolunda cihat ruhunu söndürmeye sebebiyet veren askerî güce ikinci derecede önem vermeleri.
- 6- Dinî ve askerî liderliklerinin zayıflaması.
- 7- Müslümanların ayrılığa düşmesi, etnik ve ırkçı ihtilafların ortaya çıkması.
- 8- Yönetim için çekişmeleri, birbirleriyle çatışmaları ve gerçek Müslümana yakışmayan yollara başvurulması.
- 9- İç çekişmelerin yayılması. (Bu, ümmetin içinde yanan bir ateş konumundaydı.)
- 10- Müslümanların düşmanlarının Müslümanların üzerinde yaptırım uygulamaya imkân bulması.
- 11- İç çekişmeler ve Müslümanlara karşı düşmandan yardım isteme sebebi ile müslümanların dağılması (Mahmut Şit, 2003, s. 431).

V. SONUÇ

Araştırma sonucunda ulaşılan sonuçların başlıcaları şu şekildedir:

Şiir kapsamında mersiye türü ağıt, ölüm veya önemli bir kaybın verdiği duyguları ihtiva etmektedir. Bu tür duygular bütün milletlerde aynı anlamları taşımaktadır. Bu tür durumlarda hissedilen duygular da içten ve samimidir. Endülüs Mersiyesi şiiri üzerine yapılan inceleme sonucu ise ölüm temasının Cahiliye, İslâm'ın ilk dönemi ve ondan sonra gelen Emevi ve Abbâsî dönemleri dâhil olmak üzere eski dönemlerden beri mersiye türünün temeli olduğu görülmüştür. Şiirin bu alanında daha çok yağmur isteme, hüznün lafızları, ölünün cömertlik, cesaret ve sabır gibi bazı özelliklerini zikretmek yaygındır.

Endülüs'te uzak ve yakın kişilere dair çok sayıda mersiye yazmışlardır. Bu gelenek o derece yaygındır ki bu tür şiirler doğaçlama olarak söylenebilmektedir. Bunun temel sebeplerinden biri de insanların sevdiklerinin ve ailesinin kaybindan dolayı yaşanan acı verici ve yoğun duygulardır. Bu alandaki güzel örnekler oğulların mersiyesidir. Bunlarda hissedilen hüznün, ciğerparelerinin acısına karşı anne babanın hüznü önünde cılız kalmaktadır.

Uzak olan kişilere yazılan mersiyelerde ise ölüm hakikati, insan nefsi, kimsenin kaçamayacağı kesin sona dair felsefeler yer almaktadır. Bunun örnekleri arkadaş, lider ve fakihlerin mersiyelerinde görülmektedir. Krallara yapılan mersiyeler ise krallarının ve velinimetlerinin mersiyesinde öncekilerin de takip ettiği şiirsel bir sanattır. Bu alandaki mersiyeler, hayat şartlarını ve toplumsal görevi onlara da bir hatırlatmadır. Şairlerden bazıları mersiyelerinde içten, güçlü ve serttirler. İbn Hamdis, İbn Lebane ve İbn Abdüssamed'in kralları Mutemet bin İbad hakkındaki mersiyeleri buna örnektir.

Mersiye İntikam için erkeklik duygusunu tahrik etmek, azimet ve gayreti bilemek gayesi düşünüldüğünde Endülüslü kadınların çok az mersiye okuduğu görülmektedir. Bu yüzden Cahiliye'de kadınlara isnat edilmiştir; çünkü erkeklik duygusunun intikam için tahrik edilmesi daha çok kadınlara hitap etmektedir. Bu

asırda çok olmalarına karşın kadının mersiyeden uzak olması, onları gâzel ve vâsf gibi başka kapılar açmaya yöneltmiştir. Bize ulaşan şiirlerin çoğu hüzünden uzak, bolluk ve rahatlık tabiatında olan cariyelerden ulaşmıştır.

Bu asırda ruh mersiyeleri de yaygındır. Bu dönemde Endülüslülerin yaşadığı refah ve bolluğa rağmen Endülüslülerin şahsiyetinde hüznün yankı bulmuştur. Endülüslünün elemi, İbn Şehid ve Ebu Cafer Lemani'deki gibi bazen bedensel bazen de ruhsaldır. Sıkıntılar, ızdıraplar, durumun değişmesi ve istikrarsızlık, şairleri mersiye yazmaya sürüklemiştir. Bu üslup özelliği İbn Bessam, el-İbiri, Mutemed ve bazı şairlerde görülmektedir. Bu dönemde kabirler üzerine yazı yazma geleneği de ortaya çıkmıştır. Bazı şairler şiirlerinde hayat ve ölüm felsefelerini yazmışlar ve bu şiirlerin kabirlerine nakşedilmesini vasiyet etmişlerdir. Özellikle de şairin geçmişini ve kahramanlıklarını tasvir ettiği şiirler değerli ve açık şiirlerdir. Bu durum Mutemed bin İbad'ın şiirinde açık bir şekilde kendini göstermektedir.

Mersiye literatürüne bakıldığında Hristiyan düşmanların eline düşen şehirler üzerine çok sayıda şiir yazılmıştır. Bu memleketlerin düşmesi İbn İbad da olduğu gibi krallarının hatalı yönetimlerinin bir neticesidir. Hâkimlerinin ve etnik liderlerinin elleriyle Endülüslülerin maruz kaldığı bu işlerin neticesinde, şair ve ediplerden bir topluluk, toplumsal ve siyasi olaylara karşı direnişi omuzlamıştır. Özellikle de Fransızların eline düşen Endülüs şehirlerinin ağıtlarında bunlar görülmektedir. Mersiye bu yönüyle içine düşmeden önce tehlikelerden sakındıran, düşman karşısında gevşek davranmayı eleştiren, teşvik eden ve insanları cihada seferber eden bir özellik göstermektedir. Mersiyeler bu şehirlerdeki Müslümanların ve İslâm'ın kederini de tasvir etmektedir. Şehirlere yazılan mersiyelerin amacı ağlamak ve kaybedilen şeyler için acı duymak değildir. Bilakis amaç cesaret ruhunu canlandırmak, Endülüs'ün kalan topraklarını haçlıların yutmasının önünde bir engel oluşturmak için cihat coşkusu alevlendirmektir. Şairler bu şehirleri özellikle zikretmişler, şehirlerin başına gelenler için başkalarından daha çok üzölmüşlerdir. Aynı şekilde bu şehirlerin güzelliklerini ve meziyetlerini saymışlar, onlar için gözyaşları dökmüşlerdir. İbn Asal, İbn Heface, Ebu Beka Rindi ve diğer şairler bunlara örnektir.

Aynı şekilde fakih ve ediplerin, safların birleştirilmesi, murabıtlara yardıma gitmek için liderlerin teşvik edilmesi ve gasp edilen Endülüs topraklarını özgürleştirilmesi yolunda onlarla kaynaşması noktasında temel bir rol üstlendiklerini bu araştırmada görülmektedir. Sonuç bu anlamda olumlu olmuş, Müslümanlar Zellaka, Barbastro ve Valencia muharebelerinde zafer kazanmışlardır.

Mersiye şairleri aruz vezinlerinin birçoğunu kullanmışlardır. Bu çeşitlilik sayı ölçüsünde görmezden gelinemez bir farklılığa da sebep olmaktadır. Bahrü'l taviil ile bahrü'l basit birinci sırada yer almaktadır. Mersiye şairi ümitsizlik ve keder içindedir. Bu sebeple duruma göre hüznünü ve kederini hafifletecek kadar derdini anlatabileceği uzun bir vezin tercih edebilmektedir(Enis, 1952, s. 177). Kâmil ve vafir vezinler ikinci sırada, üçüncü sırada ise diğer bahirler gelmektedir.

Mersiye şairleri etnik krallar döneminde şiirlerini kinaye, benzetme, istiare ve bedii güzelliklerle süslemeyi de ihmal etmemişlerdir. İstiare ve benzetme alanında istiare kefesi benzetme kefesinden ağır gelmiştir. Mersiye şairleri kelime tercihinde de başarılıdırlar. Harfleri birbirine yakın, birbirine yardımcı ve düzenlidir. Bu şiirleri okumak ise akıcıdır Kasidede musiki yönünü ortaya koymaya yardım eden kafiye unsuru da önemli bir yere sahiptir. Bununla beraber dağ, zaman ve gurbet gibi açık sözcüklerin kullanılması mersiye açısından lügate önem verildiğinin göstergesidir. Mersiyede lugavi şekli oluşturan istifham, kafiye, cinas, tibak ve diğer unsurlar da oldukça önemlidir.

VI. KAYNAKÇA

- ABDULĠENEP, Bereke; (1983). *Üslup ed-Da've el-Kur'aniye*, Kahire: Mektebet Vehbe.
- ÂDIY BİN ZEYD .(2011). *Eş-Şiir Ve Şu'arâ*, (thk: İbnü Küteybe), Beyrut: Dâru'l Essâkife.
- ADONİS- Ali Ahmet Sait .(2005). *Şiirin Zamanı*, Beyrut: Dâru'l-Saki Yayınevi.
- AHMET BEDR. (1972). *Endülüs Tarihi ve Medeniyeti Üzerine Araştırmalar*, Dımeşk: Mektebet Halep
- AHMET EMİN. (1962). *İslâm Göründü*, Kahire: Mektebet Hâncî.
- ALİ EL-CARIM, Mustafa EMİN(th). *El-belagatül vazihe*, Dâru'l-Maarif Londra şubesi.
- ANCİL. (1955). *Tarihu'l Fikr el-Endülüsi*, (çev: Hüseyin Mu'nis), Kahire: Mektebet vehbe.
- CEMALETTİN B. ABDULLAH (1999). *Katru' n- Nedâ*, (thk: Ali b. Salim), Riyaz: Dâru'l-Vatan.
- CERİR (2018). *el-Divan*, (şrh: muhemmed hebi), Kahire: Dâr Beyrut Yayınevi.
- CEVAD, Ali (2001). *el-Mufassal fî Tarihi'l- 'Arab Kable'l-İslâm*, Beyrut: Dâru'l-İlm lil-Melâyîn Yayınevi.
- EBDULERRŞİD, Salim (1982). *Şiirü' r-Risâ ve İstinhâdu'l- 'zâim*, Kuveyt: vekâletü'l -Metbuaat.
- EBÛ MUSA, Muhammed (1978). *Kiraa fî'l-Edebü'l- Kedîm*, Kahire: mektebet vehbe.
- EBÛ SALT, b. Ümeyye (1981). *Divan*, (thk: Dr. Seci' Cemil Habli), Beyrut: Kadir Yayınevi.
- EBÛ TEMMAM (1994). *Şerhü'd-Divan*, (thk: Raci es-Smer), Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l 'arebî,

- ED –DÂBÎ, Bin Yala (2010). *el- mufaddaliyât*, (thk ve şrh: ahmed muhemmed şakir),
kahire: Dâru'l-Ma'ârif.
- ED-DAYE, muhemmed rizvan(2000).*fi'l-edebi elendülüsü*, Dımeşk, Dâru'l- fikru'l-
Arabî.
- EL- BUHÂRÎ, Ebû Abdi'llâh Muhamed (1990). *Sahîhu'l-Buhârî*, Dımeşk-Beyrut:
Dâru'bnu Kesîr.
- EL- CEVHERÎ, İsmail b. Hammad (1990). *Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, (thk:
Ahmed Abdülğafur Attar), Beyrut: Dâru'l-ilm lil-melâyîn.
- EL- CÜRCANÎ, Abdülkahir (1966). *Delâilü'l- İ'câz*, (thk: Mahmud Muhemmed
Şakir), Kahire: el-Mektebetü'l-Medeniyye.
- EL –HACÎ, İbrahim (1981). *Tarihü'l- Endülüs mine el-Feth hatta Sukût Gırnâta*,
Beyrut: Dâru'l- Kalem.
- EL –HAMYYERÎ, Muhammed bin Abdu'l- Münim (1975). *Er-Revzu'l-Mi'târ fi
haber al-aktâr*, (thk: İhsan Abbas), Lübnan: Mektebet Lübnan lil-Neşir.
- EL- KUREYŞÎ, Ebû zeyd (1981). *Cemheret eş-Şaâiru'l- Arap*,(şrh: Ali Muhemmed
el-Beccavi), Beyrut: Dâru'l- mesire.
- EL –MAKKRÎ (1968). *Nefhu't-Tiyip*, (thk: İhsan Abbas), Mısır: Dâru's- Sadır.
- EL- SAİDÎ, Abdülmüaal(1991). *El-belagatül aliye*, Kahire: Mektebetü'l-Adab.
- EL-AKKAD, Mahmut Abbas. (2012). *Divan Âbir Sebîl*, Kahire: Müesseset Hindavi
Yayınevi.
- EL-ALVÎ, İbn Tabâtabâ. (2005). *'İyaru's-Şiir*, (thk: Abbas Abdulsttar), Beyrut: Dâru'l
–Kütübü'l-L'Imiyye.
- EL-ASKERÎ, Ebu Hilal (1952). *Es-Sinâ'teyn*, (thk: Ali Muhemmed Beccavi-İsa el-
Babi), Halep: Mektebet İsa al-Halebi
- EL-BENDAK, Yahya b. Abdüsselam (1979). *el-Gazel*, Beyrut: Dâru -Lübnan lil-
neşir.

- EL-BOSTANÎ, Fuad Efram. (1937). *Cahiliye Şiiri; Oluşumu, Sanatları ve Özellikleri*, Beyrut: Katolik Yayınevi.
- EL-CEBÛRÎ, Yahya (1986). *Cahili Şiirin Özellikleri ve Sanatları*, Bağdat: Müessesetü'l Risale.
- EL-CÛRCANÎ, Abdu'l-Kâdir (2001). *es-Srâru'l belâga*, (thk: Muhammed Reşit) Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l- İlmiyye.
- EL-CÛRCANÎ, Abdülkahir (1966). *Mütenebbî ile Hasımlarının Arasını Bulmak*, (thk: Muhammed Ebi Fezl, İsa el-Babî), Halep: Dâru'l- kalem.
- EL-ENDÛLÛSÎ, Sâ'id (1912). *Tabakâtu'l-Ümem*, (hızl: Levis Şeyhû), Beyrut: el-mektebetü'l-Kâtûlikiye.
- EL-ENSARÎ, Hassan b. Sabit (1929). *ed-Divân*, (şrh: Abdurrahman Berkukî), Kahire: Mektebetü'r- Rahmân Yayınevi.
- EL-ENSARÎ, Hassan b. Sabit (1992). *Divân*, (şrh: Yusuf 'İd), Beyrut: Dâru'l cîl Yayınevi.
- EL-FHÛRÎ, Hannâ (2003). *El-Mü'cez fî El-Edep el-arebî*, Beyrut: Dâru'l- Cîl.
- EL-HATİB, Büşra Muhammed Ali (1977). *Cahiliye'de ve Sadr-ı İslâm'da Resâ*, Bağdat: Müdîriyyetü'l-Matba'âti'l-İdareti'l-Mahalliyye.
- EL-HECÎ, İbrahim (1969). *Endülüssiyât*, Dimeşk: Dâru'l 'alem.
- EL-HUREYMÎ, İshak b. Hessian (1986). *ed-Divân*, (thk: Ali Cevad Tahir), Bağdat: Dâru'ş- Şûûnu's-sakâfiyye.
- EL-İBADÎ (1973). *Fî Tarihü'l-'Abbasî ve el-Endülüsî*, Beyrut: Dâru'n- Nahzetü'l-Arebiye.
- EL-KAYRAVANÎ, İbn Reşik (1981). *el-'Umde fî Mahasinü'ş-Şiir ve Âdâbıh*, (thk: Muhammed Mühyi ed-Din), Beyrut: Dâru'l-Cîl.
- EL-KEYREVANÎ, İbn Reşik (1988). *Kitabu'l- Ümde*, (thk: Muhammed Kerkezan), Beyrut: Dâru'l- me'rife.

- EL-KURTACÎ, Hazim Minhac (1981). *El-Bülağâ ve Siracu'l-Üdebâ*, (thk: Muhammed Hebib), Beyrut: Dâru'l-ğerp İslâmî.
- EL-MA'ARÎ, Ebû Alâ (2012). *Divan* (thk: Corci Zeydan), Kahire: Müesseset Hindavî Yayınevi.
- EL-MEDENÎ, Mehmud Şakir (1997). *Kaziyyetü's-Şiirü'l-Cahili fî kitap İbn Sellam*, Cedde: Dâru'l-Medenî.
- EL-MUBERRED, İbni Yezid- Ebu Alabbas, Muhammed (1976). *et-Te'aizi ve el-Merâsi*, (thk: Muhammed Dibaci), Dimeşk: Mücemmat'ul-luğtu'l-Arebiyye Yayınevi.
- EL-VÂİLÎ, Kerim (2011). *Cahiliye Şiiri Problemleri ve Olguları*, Londra: Mektebetü't-Temeddün.
- EL-VENİŞRİSÎ, Ahmed b. Yahya (1981). *el-Mi'yâru'l-Mu'rab ve el-Cami'u'l Muğrab*, Fas: Neşir Vizaretü'l-Avkâf.
- EL-YUSUF, Yusuf (1983). *Makâlât fî's-Şi'ru'l-Cahilî*, Cezair: Dâru'l-Hakâik.
- EN-Nİ'MEH, Makbul Ali Beşir(1997). *el-Merâsi' eş-Şi'riyye fî Asri Sadri'l-İslâm*, Beyrut: Dâru's- Sâdır.
- ER-RÂZÎ, Ebû Bekir(1981). *et-Tefsîru'l-kebir*, Süriye: Dâru'l- fikru'l- Arabî.
- ES- SÂMARRÂÎ, Halil İbrahim (1986). *Murabitların Fas Prensiğiyle Olan İlişkisi*, Bağdat: vezaretü'l-sekafe ve ilûm Yayınevi.
- ES –SERCANÎ, Rağib(2011). *Kıssatü'l- Endülüs mine el-feth hatta sukût Garnata*, Kahire: Müeeseset İkra.
- ES- SEYYÛTÎ (1988). *El-Câmi'u's -Segîr*, Beyrut: el-Maktebetü'l -İslâmiye Yayınevi.
- ES-SAHİBÎ(1993). *Fikhü'l-Lüğa*, Beyrut: Mektebetü'l- Me'ârîf.
- ES-SÂİĞ, Abdulilâh (1982). *ez-Zemenü 'İnde's-Şu'arâi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Bağdat: Vizaratu's-Sekâfeti ve'l-İ'lâm.

- ESSEBİL, Abdulaziz (1998). “Kıraa fî Mâlik bin er-Rib Mersiyesi”, *Alemü'l-Fikir*, Kuveyt: KuveytYayınevi.
- ES-SERCANÎ, Rağib(2004). *Mu'cem Müfredatu'l –elfâzu'l-Kur'anu'l- Kerim*, (thk: İbrahim Şemsueddin), Beyrut: Dâru'l- kütübu'l-İlmiyye.
- ES-SEYYUTÎ (1987). *Eş-Şıkan fî 'ulûmu'l- Kur'an*, (thk: Muhammed Ebû Fezl), Beyrut: el-Mektebe el'asriyye.
- EŞ-ŞEVAF, Kasım, Adonis (1977). *Divânu'l-Esâtîrus- Sümeriye ve l-Ekâdiye vel-Âşûriye*, Beyrut, Dâru's-Sâkî.
- EŞ-ŞÛRÂ, Mustafa Abduş-Şâfi(1995). *er-Risâ fî'l-Asri'l-Cahilî-Dirase Fenniyye*, Kahire: eş-Şeriketü'l-Mısriyye el-Âlemiyye Longman.
- ET-TEMİMÎ, Malik bin Er-rib(1979). *İslâmî ve Emavî Şiirleri*, Beyrut: Dâru'n-Nezze al-Arebiyye.
- ET-TİLMESANÎ (1968). *Nefhu't- Tîp*, (thk: İhsan Abbas) , Beyrut: Dâr'us- Sadir.
- EVS B. HECER (1980). *el-Divan*, (şrh. Muhammed Yusuf Necim), Beyrut: Dâr Beyrut yayinevi.
- EZ- ZERKEŞÎ (1984). *el- Burhân fî 'ülüm'l- Kur'an*, Kahire: Dâru't-Turâs.
- EZ-ZEMAŞERÎ, Cârullah Mahmud (1968).*Esâsu'l-Belâğa* (thk: Muhammed Basil), Beyrut: Dâru'l-kütübü'l- İlmiyye.
- EZ-ZÜBEYDÎ, Muhammed b.hüseyn (1954).*Tabakâtu'n-Nehviyyin ve el- Lüğeviyyin*, (thk: Muhammed Ebû Fadl), Kahire: Dâr'ul-Ma'ârîf.
- FARABÎ (1986). *Kitabu'ş-Şiir*, (thk: Ahmet Mecid Hüreydi), Mısır: Dâru'l-Kütübü'l-Mesriyye, 1986.
- FEDVA Kasim (2002), *Errisa fî Asr Mülük Etteveyf*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Ennecah Üniversitesi, Filstini.
- GAYLORD Leroy(1967). *Marksizm ve Modern Edebiyat*, Londra.
- HAMDAN ,İbtisam(1997).*el-üsüs el-cemaliye lilikaa el-belagi*,halep, Dâru'lkalem el-erebi.

- HAMİDİ (1966). *Elde Edilen Meşale*, Kahire: Dâru'l-Kütübü'l-Mesriyye.
- HEMDU Temmas (2004). *Divânu'l -Hensâ*, Beyrut: Dâru'l –me'arife.
- HUNKE, zigrid (1969). *Arap Güneşi Batıyı Aydınlatıyor*, (çev: Faruk Beydun), Beyrut: Dâru'l-Cîl.
- İBN CELCEL (1985). *Tabakâtu'l-Atibbâ*, (thk: Fuat Seyyid), Beyrut: müessesetü'r - Risâle
- İBN CİNNÎ (1913). *el-Hasâyiş*, (thk: Muhemmed Ali Neccar), Basra: el-Mektebetü'l-İlmiyye.
- İBN FÂRİS, Ahmed (1979). *Mekâyisü'l-Lüğâ*, (thk: Abdüsselam Harun), Dimeşk: Dâru'l-Fikr.
- İBN HALDÛN (2004). *Mukaddimeti İbn Haldûn*, (thk: Abdullah Muhammed Derviş), Dimeşk: Dâr Ya'rub.
- İBN MANZÛR, Ebî'l- Fazl (2010). *Lisânu'l-Arab*, رث maddesi, Beyrut: Dâru's-Sâdır.
- İBN MENZÛR Ebî'l- Fazl (2010). *Lisânu'l- Arab*, هوى kelimesi, Beyrut: Dâru's-Sâdır.
- İBN SAİD (1955). *Fas'ın Süslerindeki Fas*, (thk: Şevki Dayf), Kahire: Dâru'l-Me'ârîf.
- İBN ZEYDUN (1994). *Dîvânü İbn Zeydûn*, (Şrh; Dr. Yusuf Ferhat), Beyrut: Dâru'l Kitabu'l-Arabî.
- İBNİ SAAD (2001). *et-Tabakâtu'l- Kubrâ*, (thk: Ali Muhemmed Ömer), Kahire: Dâr Hancî.
- İBNİ SİNA (1973). *Şiir Sanatı*, (thk: Abdulrahman Bedevî), Beyrut: Dâru's-Sekâfe.
- İBNİ SİNAN (1982). *Sirru'l fesâha*, (şrh: Abdul Muteaal), Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- İBNİ'LFAREZİ (1966). *Endülüs Âlimleri Tarihi*, (thk: Beşşâr Avvad), Tünüs: Dâru'l-Garb.

- İBNU'L –ESÎR, Ziya üddîn (2010). *el- Meselü's -Sâir fî Edebü'l -Katib*, (thk: Ahmed el-Hufi), Mısır: Dâru'n-Nahzza.
- İBRAHİM Enis (1952). *Şiir Mûsikîsi*, Kahire: Mektebetü'l –Encilû'l-Mısriye.
- İMREU'1 –Kays (2004). *Divan*, (thk; Prof. Mustafa Abdülşafi), Beyrut: Dâru'l Kütübü'l -İlmiyye.
- İSEN, Mustafa(1993).*Türk Edebiyat Mersiye*, Ankara, Akçağyay.
- KAPLAN, Mehmet(1998).*Şiir tehllileri*, İstanbul, Akçağyay.
- KUDAME b. Cafer (1979). *Şiirin Eleştirisi*, (thk: Muhemmet Abdülmünim), Beyrut: Mektebetü'z-Zheriyye.
- KUDAME b. Cafer (2015). *Nesir Tenkidleri*, (thk: Ebdul Hemid Abbadi), Beyrut: el-Mektebetü'l-'ilmiyye.
- KUR'AN-ı Kerim 55:58. (Rahman suresi 55/59)
- MUHAMMED Mahmut Şit (2003). *Endülüs'ün Fethinin Komutanları*, Beyrut: Müesseset 'Ulûmu'l-Kur'an.
- MUHAMMED Muhammed Hüseyin (1947). *Cahiliyede Hiciv ve Hicivciler*, Mısır: Mektebetü'l-Adab.
- MUHEMMED bin Hasen Ezzir (1989). *Emevi şiirinde el-Heyât ve el- Mevt*, er-Riyâz: Dâr Mey.
- MUHEMMET Şadi (1986). *Nazarât fî el-Mühessenâtu'l- Bedâiyye*, Beyrut: ed –Dâru'l –İslâmiye Yayınları.
- MÜTAVİ Sefedi (1981). *el-Fikru' l-'Arebî fî eş-Şiir el-Câhilî*, Beyrut: Dâru'l –me'arîfe.
- ÖMER Ferruh (1981). *Târihu'l-Edebü'l-Arebî*, Lübnan: Dâru'l-İlm lilmelayyin.
- Pekolcay,Ncla(1994).*İslam Türk Edebiyatına Giriş*, İstanbul, Kitap eve, yay.
- SEBİH Nuri (1960). *Delâilü'l- 'İcâz*, (thk: Muhemmed Reşit Riza), Beyrut: Dâru'l-Kütüp .

ŞEVKÎ Dayf (1955). *er-Resâ: Silsiletü'l- Fününü'l- Edebi'l-Arabi*, Beyrut: Dâru'l- Maarif.

ŞEYH ABDUL Müteaal seaidi (1991). *Buğiyyetü'l -İzâh*, Kahire: Mektebetü'l- Âdâb.

ŞEYH EMİN Bekir (1976). *Et-Te'âbîr el- Fenniye fi'l-Ku'ran*, Beyrut: Dâru'l Şerk.

TAFTÂZANÎ, Saadettin (1912). *el-Mutevvel*, (thk: Abdulkadir Masrûf), Mısır: Matabaatu's-Saade.

VÂKÎ, Ali Abdülvâhid (1945). *Fıkhu'l- Lügât*, Kahire: Dâru'n-Nahdda.

VELLADE Bint Müstekfi (2011). *Nüzhetü's-Şu'arâ fi Eş'âru'n-Nisâ*, (thk: Abdullatîf Aşûr), Mısır: Mektebetü'l- Kur'an.